

Šaleški razgledi 4

vane gošnik & peter rezman

DVIGNJENI ZASTOR

VANE GOŠNIK (1953). Živi in deluje v Šaleški dolini.

Jasno postaja, da dobivajo vedno večji pomen pogum, odločnost, znanje, razum in smisel za trezno presojo... če drži, da smo razjezili vlado in njene ministre, to enostavno pomeni, da smo prenehali biti drobiž v računih najvišje jugoslovanske politike.

PETER REZMAN (1956). Živi in deluje v Šaleški dolini.

Počasi in zanesljivo padamo v mrak. V narobe svet, ko nam sovražniki že od daleč hitijo s priliznjenim nasmehom v objem, prijatelji pa nas sumničavo motrijo in čakajo, kaj se bo prikazalo izza zastora.

KULTURNI
CENTR
IVAN
NAPOJNIK
VELENJE

Titovo Velenje, 1989

vane gošnik & peter rezman

DVIGNJENI ZASTOR

72880

Šaleški razgledi 4

68854 / 4

0 98/1990

I. PREDGOVOR

NA POTI V CIVILNO DRUŽBO

Na vrhuncu splošne krize socialističnih družbenih sistemov so se v osemdesetih letih razprave o socializmu oddaljile od običajnih sholastičnih dilem, kot so vprašanja, ali gre za krizo ekonomskega ali tudi političnega modela, kako reformirati politični sistem v okviru nespremenjene monistične distribucije moči in oblasti ipd. Z oddaljevanjem od teh dilem, ki ostajajo znotraj aporij socializma so se razprave približale »bistvu problema – da namreč ne govorimo zgolj o parcialnih krizah (ekonomski, politični, socio-kulturni, nacionalni...), temveč o krizi socialističnega projekta, o krizi socializma kot takega« (1). Izguba ali vsaj problematiziranje historične in ideološke legitimnosti socializma in priznanje, da je le-ta v krizi, je aktualizirala vprašanje izginjanja socializma kot teoretskega koncepta in kot realne pozitivitete. V zvezi s tem je nastala tudi povsem konkretna dilema: ali je namreč socializem sploh še alternativa zahodnoevropski civilizaciji, alternativa, ki bi dopuščala normalno družbeno ureditev na prehodu iz 20. v 21. stoletje. Vse bolj pogoste so trditve, da socializem blokira ekonomsko učinkovitost in politično demokratičnost, ti dve ključni funkciji vsake »normalne družbene ureditve«. Zato je pravo vprašanje, kako izstopiti iz socializma, ne pa njegova reforma ali iskanje alternativ v okviru iste paradigme.

Najbolj je seveda problematična eshatološka naravnost te paradigme (naravnost, ki v imenu epohalnih ciljev sili družbeno stvarnost k približevanju velikim zgodovinskim idealom), pa seveda tudi vse njene ostale značilnosti. Npr. razredna razsežnost socializma kot družbenega projekta, ki je reduciran in fiksiran na odnos kapital – delo; delavski razred kot najpomembnejši ali celo edini dejavnik boja za novo socialistično družbo; ekonomski model, ki temelji na

(1) Bogomir Kovač, *Teorija in praksa*, št. 1–2, Ljubljana 1989, str. 105.

družbeni lastnimi in dirigiranim gospodarstvu; monistični oziroma enopartijski politični sistem... če prištejemo še omejenost in protislovnost socialističnega koncepta humanizma in demokracije, postane jasna izpraznjenost tega zgodovinsko kompromitiranega projekta.

Ob podmeni, da je to le navidezni problem, ujet v ideološko razlikovanje med kapitalizmom in socializmom, se alternativa kaže na povsem drugi ravni. Če jo razumemo kot institucionalizacijo normalnega ekonomskega in političnega sistema, ki ga danes pozna in živi zahodna civilizacija (tržno gospodarstvo, pravna in socialna država, civilna družba), postane njen pridevek (socialistična ali kapitalistična družba) nepomemben. Vendar tudi tisti, ki so zadržani do take alternative, ne iščejo elementov postsocialistične družbe v okviru znanih modelov socializma, to je državnega in samoupravnega. Tako je John Keane opozoril, da med obema modeloma ni velikih razlik, kajti oba temeljita na ideji kolektivne harmonije (2). To je tudi razlog njunega soglasja o končnih ciljih družbenega poenotenja: odprava družbene delitve, političnih antagonizmov in konfliktov ter brisanje razlik med civilno družbo in državo.

Kar zadeva ekonomsko učinkovitost, ni potrebno posebej izpostavljati zmotnosti mita o kolektivni harmoniji, saj so evidentni katastrofalni rezultati ideološkega koncepta družbene oziroma državne lastnine ter dirigiranega netržnega gospodarstva. V zvezi s politično demokratičnostjo kot drugo ključno funkcijo normalne/sodobne družbe pa omenimo opredelitev Johna Keana: »Demokracija je, če gledamo nanjo abstraktno, tip družbe, v kateri obstaja pluralistična civilna družba, ki jo zakonsko jamčijo državne institucije, ki so same odgovorne civilni družbi« (3). Državni in samo-

(2) John Keane, (Zbornik) *Socialistična civilna družba?*, Krt, Ljubljana 1985, str. 80.

(3) John Keane, *Katedra*, št. 8, april 1989, Maribor, str. 8.

upravni socializem v imenu absolutne vladavine mita kolektivne harmonije in homogenizacije interesov odpravljata razliko med državo in civilno družbo; prvi z afirmacijo države kot varuha občin in zgodovinskih interesov, drugi pa z njenim odpravljanjem. Ne glede na različna sredstva, s katerimi udejanjata ta zgodovinski projekt in ideal, so bistvene podobnosti med njima očitne: niti v enem niti v drugem modelu socializma niso predvideni institucionalni mehanizmi, ki bi vzpostavili in varovali neodvisnost družbene sfere pred posegi države; omejen je obseg civilnih in političnih pravic; neposredna demokracija (z ukinitvijo parlamentarnega sistema) zagotavlja predpostavljeno homogenizacijo interesov, ki jih reprezentira vladavina enopartijskega sistema ipd.

Opisana kriza socializma predstavlja ozadje prispevkov, ki so pod naslovom *Dvignjeni zastor* (v nadaljevanju: DZ) vsak teden tri leta izhajali v časopisu *Naš čas*. Pisanje je tematsko in žanrsko raznotero: ekologija, struktura politične moči in oblasti, urbanizem, pri čemer je v ospredju refleksija aktualnih dogodkov, ki jih sprožajo vzvodi občinske politične oblasti. Posredna ali neposredna poanta DZ je blokiranje družbe, ki je rezultat krize socialističnega projekta. Snov je obdelana v slogu raziskovalnega novinarstva, eseja, satire itn. Preveč bi poenostavljali, če bi DZ brali izključno kot kritiko politične oblasti, kot se manifestira v vsakdanji praksi. Tako bi si namreč skoraj ne mogli razložiti, kaj žene konkretno politiko v nenehne obskurnosti: hkrati uveljavlja in krši zakone, zagovarja ekološko uničujočo in ekonomsko neracionalno kvantitativno rast proizvodnje ter tiho pristaja na žrtvovanje Šaleške doline energetiki, grobo posega v kulturno dediščino itn. Pri tem pa je skoraj vedno prisoten potencialni naboj politične afeze. Zato avtorja trčita v politično jedro tudi tedaj, ko je predmet njunega pisanja povsem nepolitičen. Pišeta lahko o čemerkoli in pri tem nastopata z racionalnimi in večinsko odobranimi predlogi, vendar to politične oblasti k ničemu ne zavezuje in se praviloma tudi nič ne spremeni.

Nasprotno! Če ta dejstva razumemo izključno znotraj fenomena lokalne politike, kjer da je že vnaprej vse jasno, ko pa gre le za manipulacijo korumpirane politbirokracije, ki obvladuje in si podreja celotno družbeno sfero, je na empirični ravni lahko vse to tudi razumljivo. Toda do pravega odgovora se na ta način ne bomo dokopali. Tudi če bi bila moralna podoba establišmenta še tako neoporečna in tudi sicer ne bi bilo dvoma v njegovo liberalnost, bi bili konkretni rezultati podobni tistim, ki jih producira skrupirana in nedemokratska politična oblast.

V obeh primerih imamo namreč opraviti s samoupravnim sistemom, ki družbena razmerja regulira na temelju velikih ideoloških in zgodovinsko proklamiranih ciljev. Posledica tega je vladavina specifične logike politične racionalnosti. Racionalnosti, ki je univerzalni adut politbirokracije in temelj njene vloge »stvarnika« nove zgodovinske epohe. Pri reprezentiranju samoupravne demokracije in interesov delavskega razreda je seveda to sredstvo moč uporabiti kadarkoli ter si tako nenehno zagotavljati ideološko legitimost. Tako npr. imata voluntarizem in neodgovornost politične elite vedno ideološko kritje, saj so merila njenega ravnanja ohlapni in megleni zgodovinski ideali, ne pa s posebno ideologijo neobremenjena logika politične racionalnosti, ki bi bila institucionalno razmejena od logike ekonomske racionalnosti. Ta privilegij pa ni rezerviran le za skrajne primere, ko je potrebno oblast ideološko legitimirati (v vseh dosedanjih spodletelih reformnih poizkusih ga je politbirokracija uspešno uporabljala kot najmočnejše orožje v boju s tehnokracijo), ampak je v mistificirani obliki vpet v dejanski proces družbene reprodukcije, bodisi kot ideologija združenega dela ali delegatskega sistema. V ustrezno ideološko obdelanem političnem prostoru je bilo doslej razmeroma enostavno uveljavljati dominacijo svojevrstne politične racionalnosti, četudi je to v našem primeru logika količinske industrijske (in energetske) rasti kot enega od postulatov socialističnega gospodarstva.

Prav ta logika, ki jo lahko brez pretiravanja ilustriramo z znanim paradoksom »situacija je katastrofalna, ni pa še resna«, je prevladujoči predmet kritičnega angažiranja avtorjev. V razmerah, ko Šaleški dolini grozi ekološki, biološki in družbeni kolaps, je to logiko sicer za javno rabo potrebno nekoliko modificirati, grožnjo pred kolapsom pa nevtralizirati z oblastnim novorekom, ki nenehno govoriči, kako je potrebno skrbeti za zdravo okolje in preprostega človeka. Ko poskušajo ekološko gibanje diskreditirati z običajnimi ideološkimi oznakami ali pa z razglašanjem njegovih pripadnikov za čustvene zanesenjake, fanatike ipd., je opravljen prvi del posla.

Drugi del je prepuščen prostemu teku oblastnih mehanizmov in komplicirani proceduri »samoupravnega usklajevanja interesov«. Tako kot je v zvezi s korporativno krekovskimi elementi samoupravljanja zapisal Slavoj Žižek, gre pri tem za... »takšno pojmovanje (in prakso) samoupravljanja, ki ga zvede na splet izražanja zmerom partikularnih interesov v okviru 'depolitiziranih' samoupravnih skupnosti: na ta način se vzbuja vtis, da je kar najširše število ljudi nenehno 'aktivnih', da v skrajno prepleteni mreži samoupravnih skupnosti in delegatskih razmerij nenehno 'odločajo' o vsem mogočem, izražajo in usklajujejo svoje interese, vtis, ki pa ga hkrati podvojuje 'globlji vtis, da se odloča o vsem mogočem, le o tistem ne, za kar v resnici gre'. Drugače povedano, vse to nenehno 'dogovarjanje in odločanje' ostaja na partikularni in depolitizirani ravni, splošni okvir in usmeritev sta mu nekako vnaprej določena s strani tistega, čemur v vladajoči (in deloma zavajajoči) terminologiji pravimo 'državno-partijski monopol'« (4).

Pričujoča knjiga je tako svojevrstna antologija primerov, ki potrjujejo citirano tezo. Mimo manipulacije s sklepi eko-

(4) Slavoj Žižek, *Jezik, ideologija, Slovenci. Delavska enotnost*, Ljubljana 1987, str. 56.

loške problemske konference se sprehodimo do odločanja o lokaciji za odlagališče jedrskih odpadkov, kar je posebej zanimiva zgodba: po (samo)organiziranem pritisku velenjske javnosti sta najvišja republiška funkcionarja zagotovila, da odlagališča v Šaleški dolini ne bo, saj naj bi o lokaciji odločale izključno prizadete občine; čez čas pa je bila javnost posredno seznanjena z dejstvom, da je odločanje o tem v neposredni pristojnosti republike in na njeno dokončno odločitev občine kajpak sploh ne morejo vplivati.

Kljub temu da knjiga ni le kronika brezupnih državljanskih iniciativ, prevladuje vtis, da se vse dogaja v okviru, v katerem je ekološko gibanje s svojimi zahtevami omejeno zgolj na sodelovanje v političnem ritualu. V tej konkretni anatomiji oblastnih mehanizmov politična oblast sicer ni homogena; največji vpliv nanjo imajo sicer zagovorniki »trde variante«, vendar se je pod pritiskom javnosti v občinskem političnem vrhu dogodila polarizacija. Javno se je pokazala ob ekološki problemski konferenci, vendar liberalnejša struja ni segla dlje kot do napol zasebnega simpatiziranja s proekološkimi zahtevami. V tem primeru torej ne gre za razcep, ki bi problematiziral način produkcije, ki je uničevalen za naravo. Tudi zato stoji naša trditev, da v političnem sistemu, ki ne pozna institucionalizirane konkurence, ni ključnih razlik med bolj ali manj liberalno politično elito.

V tej luči bi lahko, sicer z lagodne časovne distance, avtorjema očitali določeno mero naivnosti in nekritične evforije, ko npr. lokalne ekološke bitke z nejasnim izidom proglašata za dobljene, ko precenjujeta pomen ustanavljanja ekoloških društev, predvsem pa takrat, ko z vso resnostjo sodelujeta v igri, ki jo diktira lokalna politična oblast. Vendar očitki zgrešijo namen takoj, ko upoštevamo presežek, ki ga pisanje proizvede prav z naivnim zaupanjem v politični sistem in njegova pravila igre. Po avtorju teze o krekovskih elementih samoupravljanja realsocializem živi tudi od dejstva, da imajo ljudje do njega cinično distanco,

da ne verjamejo vanj in zato v njegovi igri ne sodelujejo. Toda takšni ciniki so najboljši podložniki sistema; zato je treba igro jemati zares in izkoriščati vse razpoložljive mehanizme, ki jih sistem ponuja.

In prav to odlikuje DZ. Kaže se nam kot kronika trmoglavega vztrajanja pri pravilih igre in nenehnega opozarjanja na njih kršitve. Vendar ne v imenu neke epohalne emancipacije človeštva, ampak zaradi povsem pragmatičnih ciljev. Ta instrumentalni vidik angažiranja je v lokalnem političnem prostoru proizvedel povsem nove učinke. Če že prvi zametki polarizacije v občinskem vrhu niso načeli politične monolitnosti, so razpoke pričele nastajati zaradi vse močnejšega pritiska civilne družbe! Prvič mimo oblastnih mehanizmov (več kot deset tisoč ljudi na ekoloških demonstracijah v Titovem Velenju, »samozaščitno« ravnanje državljanov v primeru iskanja lokacije za odlagališče jedrskih odpadkov, rezultati javnomnenjske raziskave ipd.), drugič pa z vse bolj agresivnimi nastopi »zelenih« udeležencev delegatskega sistema. Oboje je sililo lokalno oblast k sprejemanju odločitev, ki so bile očitno v nasprotju z njenimi praviimi interesi na eni strani, in so problematizirale njeno legitimnost na drugi.

Zaradi tega je potrebno dopolniti vtis, češ da lokalno ekološko gibanje le sodeluje v političnem ritualu. Ko sta pisca vplivala na sprotno praktično in politično artikulacijo ekoloških pobud in zahtev, sta pripomogla, da so se državljske iniciative aktivno vključevale v politični sistem in njegove igre. Ko se je širil politični prostor, je za politbirokracijo postajal čedalje manj pregleden in obvladljiv. Tako se je npr. že v začetku občinski establišment zadnji trenutek priključil množičnim ekološkim demonstracijam v Titovem Velenju zato, ker je bil enostavno postavljen pred dejstvo, da zborovanje bo, ne glede na njegovo mnenje. Resno je bila načeta običajna rutina političnega rituala, hkrati pa so se rodili prvi zametki nadzora javnosti nad politiko. Zato verjetno ni dovolj navidezno toleranco

občinskih političnih struktur (pisca nista bila deležna neposrednega pritiska) pojasnjevati le z liberalizacijo slovenske politike. Razlog je iskati tudi v vse bolj neodvisni (lokalni) javnosti, ki klasičnih metod političnega obračuna z ekološko opozicijo ne bi več tolerirala. Za kaj več pa oblast očitno ni bila sposobna. Od tod tudi njen molk na polemичne prispevke: ob negativni kadrovske selekciji in splošni mediokriteti (ki je pogoj za plezanje po oblastnih klinih) lokalna politbirokracija verjetno ni bila zmožna sodelovati v argumentirani polemiki, čeprav sta jo avtorja k temu vseskozi pozivala. Vendar molk ni le vprašanje moralne držе ali (ne)pismenosti občinskih uradnikov, ampak tudi posledica dejstva, da zaradi štiridesetletnega izključevanja javnosti iz politične sfere politbirokracija obvladuje le enosmerno komuniciranje z javnostjo.

Če pa posamezne prispevke motrimo v kontekstu konkretnih dejanj lokalne politične elite, hitro naletimo na navidezni paradoks. Prav vztrajanje pri pravilih igre, torej predvsem pri upoštevanju pravnega sistema in zakonov, se izkaže za legalne nosilce oblasti neznosno. Razlog je seveda preprost: pravila igre so formalno postavljena zaradi zagotavljanja problematične legitimnosti, vsebinsko pa zato in tako, da jih je mogoče neprenehoma in učinkovito kršiti. Zato je razumljivo, da piscema kritizirani nosilci oblasti javno niso ugovarjali. V primerih, ko je postalo jasno, da bo njuno pisanje skoraj gotovo sprožilo afero lokalnih ali širših razsežnosti, so problem raje rešili v političnem zakulisju, torej z izključevanjem javnosti, a skladno z njenimi interesi.

Zaradi dejstva, da je javnost politbirokraciji neznosna in nepotrebna, sta pisca s svojo dialoško formo sicer zgrešila pravega naslovnika (namesto z lokalnim establišmentom sta dejansko komunicirala z javnostjo), vendar se je to pokazalo kot izjemno produktivno. Ob ekoloških problemih, ki sta jih načenjala, se je namreč konstituirala od uradne politike vse bolj neodvisna javnost, njeni predstavniki pa

so zlagoma pričeli zasedati mesto v političnem prostoru. Posledice tega so čedalje pogostejše blokade doslej samoumevnih odločitev občinske politične elite.

Vzporedno s tem procesom se je kmalu pričela kazati tudi polarizacija znotraj lokalne civilne družbe. In tudi temu je v veliki meri botroval prav DZ. Po začetnem navdušenju ob ustanovitvi občinskega ekološkega društva sta pisca razmeroma hitro usmerila pozornost na njegovo samoblokado: izogibanje eksplicitni politizaciji ekoloških vprašanj, pretirano vztrajanje pri prosvetljevanju javnosti, moralizatorsko apeliranje na oblast in podobne marginalne zadeve, ki ne morejo imeti večjih učinkov. Razkol znotraj civilne družbe in anticipacijo danes že strukturiranega političnega prostora ilustrira naslednji odlomek iz DZ: »Šaleško ekološko gibanje se je izteklo v Šaleško ekološko društvo, ki nikoli ne bo moglo do popolnosti uresničiti sanj, sanjanih 8. novembra 1987. Ne zato, ker kdorkoli v društvu ne bi hotel uresničiti želja, ampak zaradi njegove objektivne oddaljenosti od možnosti vpliva na politične odločitve. Tako je Šaleško ekološko društvo amorfni ostanek množičnega gibanja, ki se pač ni moglo vključiti v nekakšno stranko zelenih iz zelo preprostega razloga: ker je ni!« (5). Citiramo ugotovitev lahko razumemo tudi kot napoved samoukinitve DZ. Potem ko je bilo doseženih nekaj manjših ekoloških zmag (sanacijo posledic lastnega onesnaževanja je prevzel Rudarsko elektroenergetski kombinat, tim. šoštanjski trikotnik je bil izvzet iz področja eksploatacije premoga, asfaltna baza ne bo zgrajena v Pesju, močan odpor javnosti do odlagališča jedrskih odpadkov itd.) in je ekološki problem Šaleške doline tudi medijsko prodrli v slovensko javnost, mesto DZ v občinskih političnih igrah zasedajo novi igralci.

(5) Peter Rezman, *Od vstaje do zmage*, Naš čas, št. 50, 22. 12. 1988, Titovo Velenje

Razkrinkavanje vsakdanjih absurdnosti v politiki posredno kaže tudi na posebnosti velenjske občine. Zlasti v ekoloških temah je DZ izpostavil dejstvo, da občina ne pozna razvojne strategije brez premoga. Odsotnost alternative linearni industrijski rasti tudi v drugih panogah občinskega gospodarstva pogloblja že tako katastrofalne učinke na naravno okolje. Hkrati pa zagotavlja kontinuiteto tega kraja kot enega zadnjih večjih slovenskih oporišč klasičnega industrijskega delavstva. Brez razvojnih konceptov, ki bi temeljili na propulzivnih tehnologijah, je občinska politika obsojena tudi na servilno prilagajanje republiškim energetskega načrtom, na neki drugi ravni pa posredno zagotavlja aktualnost trditve Josipa Županova o konservativni koaliciji med politično elito in jugoslovanskim delavskim razredom (nekateri novejši raziskave napovedujejo, da se bo v razvitih deželah v naslednjih dvajsetih letih socialna plast tradicionalnega delavskega razreda skrčila na 6 do 10 % aktivnega prebivalstva). To pa je temelj ohranjanja obstoječih razmerij gospodstva. V tej luči dobijo nov pomen tudi tisti protiekološki argumenti, ki grozijo z več tisoč brezposelnimi rudarji, če bi se ključne ekološke zahteve uresničile.

Ob takšni »perspektivi« bo med drugim tudi še vnaprej mogoče potrjevati ideološko legitimnost z gojitvijo realsocialističnega kulta osebnosti. Med posebne zasluge lokalne občinske politike v osemdesetih letih sodi namreč tudi njen prispevek na tem področju: verjetno ni slovenske občine, ki bi tako agilno udejanjala ideološko formo kulta osebnosti: Velenje je tako edino mesto v Sloveniji, ki ima pred svojim imenom svojilni pridevnik Titovo, v mestnem središču je največji spomenik nekdanjemu voditelju, zgodovina mesta je neločljivo povezana z njegovimi obiski, izjemno so spoštovani lokalni (že upokojeni) »maršali« in nekdanji objekti ukazanega čaščenja itd. Nespremenjena gospodarska struktura občine pa nenazadnje omogoča nadaljevanje imidža Titovega Velenja kot »mladega socialističnega mes-

ta», ki je nastalo na mobilizacijski osnovi udarniškega kolektivismu.

Za konec priporočamo še enega od možnih branj pričujoče knjige. Zaradi temeljnega paradoksa samoupravljanja (kaže se kot vračanje v idilo predrazredne rodovne skupnosti, neodtujenih in neatomiziranih množic samoupravljalcev, ki živijo v malih in preglednih skupnostih, kjer »vsi vse poznajo«, na eni strani in razraščanju nepreglednega družbenoekonomskega in političnega sistema na drugi), je Slavoj Žižek ugotovil, da »...samoupravljanje ne more biti neposredno predmet politološko družboslovne analize v strogem pomenu, ampak le nekakšne nove etnologije«. (6) V duhu te trditve bi lahko knjiga predstavljala dragocen etnološki vir za bodočo zgodovino Šaleške doline in generacij, ki so se imenovalle samoupravljalci.

(6) Slavoj Žižek, *ibid.*, str. 202

II. NOVI PRISPEVKI K SLOVENSKI BLAZNOSTI

ČERNO-BILO

Ukvarjanje s kulturo je doslej temeljilo na preprosti fizikalno-biološki zahtevi, da so njeni ustvarjalci, sprejemalci in spremljevalci kolikor toliko živi in zdravi. Prav nesmiselno bi se bilo v naši družbi, utemeljeni na dialektičnem materializmu, donedavna spraševati o pomenu in vlogi duha, ki da obstaja neodvisno od materije, teles, skratka ljudi iz mesa in kosti. Nedavni dogodki naj bi z vso brutalnostjo ponovno dokazali, da se je Tomaž Akvinski motil: narava in božja milost STA SI v nasprotju, milost NE dopolnjuje narave! Trditev seveda temelji na očitnem dejstvu, da je človeku ponovno uspelo dokazati, da je narava po sebi sicer umazana, zvita, pohlepna, nepredvidljiva in sovražna, pa vendar OBVLADLJIVA. In tisti, ki obvladuje naravo (materijo), obvladuje tudi misel (duha). Govorim seveda o atomu in človeku. In še bolj konkretno: govorim o našem atomu in našem človeku. In najbolj konkretno: govorim o Šaleški dolini in človekoljubni atomski bombi, ki se spogleduje z njenimi nedrji.

Javni mediji nas sramežljivo seznanjajo z nejasnimi namigovanji, češ da se odlagališče nuklearnih odpadkov kani naseliti v Velunjskem grabnu, torej v naši najbolj ozki domovini. Toda nič jasnega, nič odkritega, nič uradnega. Ive Vice Curkov, glavni elektroenergetski inšpektor za SR Hrvaško, je v majski Galaksiji izjavil (Večer in Naš čas pa povzela), da je ena najboljših lokacij za odlagališče južno od Slovenj Gradca in v okolici Titovega Velenja. Če upoštevam, da je vseh 113 občin na Hrvaškem hvalžno odklonilo predlog, da se na njihovem ozemlju uredi odlagališče in če se spomnim (upravičenega) revolta na Koroškem, potem lahko vzhičeno ugotovim, da smo Velenjčani pravzaprav nenadoma postali pravi favoriti v tej tekmi. Argumentov za to trditev je več, ob tej priložno-

sti naj omenim le izjemno izgubo Elektro gospodarstva Slovenije (in REK Velenje) z izjavo istega Curkova: »Nekateri menijo, da bodo takšna odlagališča lepo sprejeli prebivalci nerazvitih krajev (krajev, ki jih pestijo sistemske izgube op.p.), kajti gradnja prinaša tudi infrastrukturo, na katero v normalnih okoliščinah še dolgo ne bi mogli računati.«

V primeru, da se bodo protesti (tako in tako umirajoče) doline omejili zgolj na sodelovanje v labirintih delegatskih mehanizmov, lahko s precejšnjo gotovostjo pričakujemo takšno odločitev skupščine SRS, ki nas bo popeljala v nesluten razcvet infrastrukture in s tem tudi kulture. Že si lahko predstavljam nove lepe kulturne domove in široke ceste, ki vodijo do njih. Že si lahko predstavljam tudi kulturne delavce, ki pospešeno pripravljajo nastope, pišejo revije, koncertirajo, skratka živijo zgoščeno in polno notranje življenje. Pospešeno delovanje bo namreč potrebno tako za posameznike kot za skupnost, saj nihče ne bo prav vedel, kdaj bo njegovo kontaminirano telo pokosila ta ali ona (rakasta) bolezen, ali pa kar kolektivni izbruh nuklidov. Velika borba s časom, v kateri bo dosledno zmagovala kultura, ki je nadzgodovinski pojav in kot tak odrešen zavezanosti konkretnim posameznim ljudem in njihovim telesom. Skrušeno moram priznati, da obstaja možnost, da sem se doslej motil: razvoj znanosti in tehnologije dokazuje, da lahko (tudi kontaminiranemu) duhu na trenutke pripišem odločujoč in samostojen vpliv na razcvet kulture.

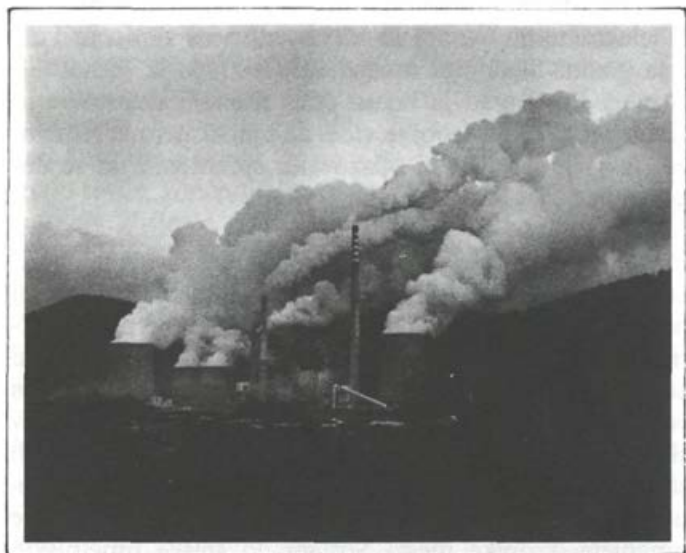
ŠOŠTANJSKI SKYLINE

Zdaj ko je dan kratek in noč dolga, se prenekateri pešec ustavi na cesti, ki preko Goric veže Šoštanj z delom njegove okolice. Obzorje proti lokoviški strani se svetlika v čudni svetlobni mavrici. To pričarajo tisočere luči. Začne se z velemestnim bleščanjem Velenja, nadaljuje se z zlatomodrimi črtami nove klasirnice v Pesju, žarko osvetljeno deponijo premoga in kičasto razsvetljenimi Termoelektrarnami. Konča se na osvetljenem kamenju Pustega gradu. Slednjega močne luči rešujejo iz samote in pozabe. Pusti grad je nema priča mnogih dogodkov in varuh mesta. Pod seboj je videl že marsikatero spremembo, in glej, spet je tihi opazovalec sprememb, ki se dogajajo pod njegovim vznožjem.

Svetlobna zavesa še ni stara. O tem nam govori podatek, ki ga je na novega leta dan 1972 v knjigi Mesto Šoštanj navedel Viktor Kojc. Bralcem je razkril, da je prva električna žarnica v Šoštanju zasijala leta 1902. Ta podatek ni edina zanimivost publikacije, ki sta jo izdala Osnovna šola Biba Röck in takratna Napotnikova galerija. Čeprav skromna knjižica, potiskana na komaj osemindvajsetih straneh, vsebuje celo vrsto starih fotografij še neporušenega mesta ter nekaj zanimivih pisnih prispevkov od že omenjene kronike mesta Šoštanj do spiska umetniških del, ki so bila na ogled v Napotnikovi galeriji leta 1972.

Toda nas tokrat bolj kot sama brošura zanima odgovor na vprašanje, kaj še pomeni mesto Šoštanj za razvoj kulture in umetnosti v velenjski občini ali celo v širšem slovenskem prostoru. Skoraj nič! Delovni konj šoštanjske kulture je v zadnjem času mešani pevski zbor Svoboda. Čezenj sveti zvezda stalnica, pihalna godba Zarja, ki živo brli v senci svoje velike rudarske sestre. Potem lahko kar končamo! Kultura v Šoštanju počasi odмира, tako kot v

megli, pari in rosi veličastnih elektrarniških hladilnikov odmira ves mestni utrip. Zdi se, da meščani postajajo ravno takšni. Megleni in turobni. Ne obiskujejo kulturnega doma, ki je slab nadomestek za nekdanjo razkošno dvorano Doma Svobode. Ne obiskujejo improvizirane galerije v Mayerjevi vili, kjer so električarji pritrdili inštalacije kar na lepo poslikani strop. Pravzaprav jih niti na rokometnih tekmah ni več veliko in košarkarski klub Elektra še zdaleč ni več tisto, kar je bil.

Kaj bi pletinčili? Mesto Šoštanj je za Družmirjem naslednje jagnje na žrtveniku lepše bodočnosti. Tu kakšnih velikih kulturno umetniških dosežkov po Kajuhu in Napotniku ni pričakovati. Ali pač? Kaj če ravno v tem času, v tem mestu prebiva in dela kakšen velik slikar, pesnik, komponist? Zavržen, osmešen, skrit, skromen. Izkušnje nas učijo, da so veliki sodobniki sosedom pogosto neprepoznavni in nedonosni. Tudi Ivan Napotnik je v svojem šoštanjskem ateljeju zapisal na notranjo stran vrat: »Umetnost ni poklic, ampak počasna oblika samomora...«

Mesto Šoštanj bo umrlo! To je črna prerokba z željo, da se ne bi uresničila! Kljub temu pa ne bi bilo slabo, če bi po petnajstih letih Šoštanjčani spet spravili skupaj nekaj denarja in naredili sodoben portret svojega mesta. Tako bi zanamcem pustili še en dragocen dokument, če se bo mesto res pogreznilo, in lep spomin, če se to ne bo zgodilo! Prav bi bilo, da bi zadnjo stran obogatili s fotografijo termoelektrarne, kot so to storili že pred petnajstimi leti!

ZELENI STRAŽARJI

V četrtek 8. januarja 1987 je ob 18.15 ljubljanska televizija ustoličila začetek nove ekološke serije z naslovom »Zelena straža«. Zaradi nerodnega časa predvajanja verjamem, da marsikateri prebivalec naše doline oddaje ni videl, pa bi jo moral, saj so zeleni televizijci pred oko kamere nastavili naše Pesje in naš RLV/REK. Zato vas prosim, dragi bralci, da mi dovolite ozreti se na to naj-novejšo ekološko zmago.

Začel bom z malo domišljije: oddaja je bila plasirana potem, ko je skupščina SRS zavrnila predlagani način pokrivanja izgub elektrogospodarstva in premogovništva (in RLV/REK), in nekaj pred tem, ko bo o istem ponovno odločala (18. februarja). Vsekakor lepo naključje, ki mu je hote ali nehote sledil koncept (izbor sogovornikov, scenarij, montaža) televizijske oddaje. Videli in slišali smo namreč lahko:

1. Vas in vaščane Pesja, ki zaradi novih nadomestnih objektov RLV trpijo trpljenje obsojenega: hrup, prah, tresljaji, drseče in pokajoče hiše, ukradeni televizijski signal...
2. Predstavnike RLV/REK, ki so deloma priznavali, da so se (se bodo) življenjski pogoji objektivno poslabšali, deloma pa so vzroke za katastrofo iskali in našli druge (npr. hiše lahko da pokajo zaradi mimovozečih tovorňakov). Predvsem pa so trdili, da morajo vaščani Pesja z jamranjem počakati do takrat, ko bodo novi objekti dokončani in bodo delali s polno paro; takrat bo šele mogoče videti, kaj je »objektivno« res, kaj pa je posledica prenapete domišljije in fiksnih idej krajanov.

Lepo, bi lahko rekli! Govorili sta obe strani, povedali svoje, gledalci pa si naj ustvarijo lastno mnenje. Toda ravno to »lastno« mnenje slovenskih TV gledalcev me

ob odsotnosti mnenja stražarjev skrbi. Ti namreč niso dopustili nikakršnega neposrednega dialoga med »nasprot-nima« stranema, prav tako pa odgovorov na direktna vprašanja in tožbe krajanov niso odšli iskat tja, kamor bi jih morali. Torej ne le na en občinski in en republiški naslov. Intenca takšnih scenarijev (in tudi montaže) je več kot očitna: problem fizično omejiti na najmanjšo mogočo lokalno (krajevno) skupnost in na najmanjše možno šte-vilo nasprotnih strani, hkrati pa se izogniti odpiranju glo-balnih in usodnih vprašanj. Če ne bi bilo tako, bi mala KS tudi v televizijski oddaji prav gotovo ne igrala zgolj vloge kmeta v srednje zahtevni šahovski partiji.

Da, da. Gradimo na Jesenicah in v Kidričevem... podira pa se na drugem koncu Slovenije. Opisani pristop je se-veda mogoče razumeti, ne pa ga tudi odobravati. Še po-sebej ne zato, ker dvomim, da je igra velikih tudi prava igra. Še posebej ne zato, ker mislim, da probleme pri-kazovati na tak način pomeni delati medvedjo uslugo tako mali krajevni skupnosti in njenim prebivalcem kot tudi električnemu kombinatu. Da bi trditev lažje pojasnil, se bom vrnil k uvodni domišljiji in »lastnemu« mnenju TV gledalcev. Če bi bil naprimer prebivalec neke druge občine, potem bi se mi mogoče od nekod prikradla na-slednja misel: pogledjte, v velenjski občini se v neki kra-jevni skupnosti ljudem dobesedno majejo hiše pod no-gami, plačujejo ogromen davek, odrekajo se, bentijo, pro-sijo, skorajda jokajo, mi pa egoistično in nemoralno za-vračamo plačati izgubo električnemu kombinatu.

Smešno ali pa tragično! Če bi večina slovenskih TV gle-dalcev res tako razmišljala, potem bi bili na dlani vsaj dve posledici:

a) KS Franc Leskošek – Luka bi se mimo delegatskega sistema in brez izvoljenih delegatov direktno vključila v zasedanje skupščine SRS.

b) Zelenim stražarjem je uspelo tudi letos konja nesis-temskega reševanja položaja elektrogospodarstva in pre-

mogovništva v naši republiki potisniti za dve kopiti bliže Troji, krajevno skupnost Franc Leskošek – Luka in celo velenjsko občino pa nekaj korakov bliže k njeni neslavni dokončni podobi.

Verjetno bi kar kazalo pritrditi eni od snemanih oseb v oddaji, ki je dejala, da je kopanje premoga in pridobivanje električne energije nekaj posvečenega, nekaj, o čemer se ne more in ne sme govoriti na običajni posvetni način. Njej seveda ne moremo zameriti, da nam ni znala zaupati imen svetnikov, zelenim stražarjem pa lahko. To pač! Oni so se namreč odločili: »...odkrivati vse številnejše onesnaževalce okolja, s prstom pokazati nanje pred najširšo javnostjo in terjati odpravo ekološke škode«, kot so zatrdili v najavi oddaje v Delu 8. januarja. Močno namreč dvomim, da je še kakšnemu odraslemu Slovencu treba s prstom (kamero) kazati na RLV/REK, prav tako pa dvomim, da bi bilo v Pesju danes kaj drugače, če bi na dnu sprejemnika prebral kakšne druge velenjske priimke in ne Janežič, Avberšek, Mraz... o sancta simplicitas! Vpetost velenjskega električnega kombinata v mrežo obstoječega načina pretežno ekstenzivne in energetske požrešne produkcije v Sloveniji je po moje zelo malo odvisna od naštetih mož. Če bralci mislite drugače, prosim...

OD BESED K BESEDAM!

Minilo je precej časa, odkar se je v lepi Glasbeni šoli odvil medijski spektakel z naslovom Javna tribuna o čistem okolju. Radio Velenje, diapozitivi, filmi, živi govorci, čustveni krajani, naročeni spisi otrok... Medtem ko so zunaj merili radioaktivnost borovnic s smešno nizkim odstotkom točnosti, je znotraj kipelo od skrbi za čisto okolje in za zdravo bodočnost. Tribuna je bila v času znamenitega černobilskega dogodka in intenzivnih govoric o atomskem odlagališču v Velunjskem grabnu. O slednjem resnice še danes ne poznamo, ker ne vemo, ali so projekti za odlagališče že narejeni ali pa gre zgolj za gostilniška natolcevanja. Kakorkoli že obrnemo, večina skomiga z rameni, nekaj se jih posmehuje, nekateri pa računajo na široke asfaltne ceste, ki bodo vodile na odlagališče radioaktivnih odpadkov!

Preden se bomo lotili prave borbe za naše zdravje, bomo morali opraviti z dvema sintagmama, ki sta postali že frazi. Zadnje čase ju vse pogostejše najdemo v vsemogočih časopisih, v akcijskih programih, aktualnih oddajah RTV-ja. Naša sedanost je prežeta s čistim okoljem in zdravo bodočnostjo.

Kaj to pomeni? Gre za zanimivost, ko dva besedna spoja skušata razgaliti našo nemarnost in neskrbnost, površnost in požrešnost, zaradi katerih se dobesedno zastrupljamo in tudi vse pogostejše umiramo. Pomen teh dveh besednih zvez je žal naravnan tako, da imamo uporabniki občutek, kot da v bistvu ne gre za nas. Mi pač ne prebivamo v onesnaženem okolju, ampak tukaj v svoji življenjski sredini! Prav tako ne prebivamo v nezdravi bodočnosti, ki je tako in tako ne bomo doživeli, ampak v sedanosti. Tako uporabniki sintagem »čisto okolje« in »zdrava bodočnost« dobimo popolnoma varen občutek pred umazanim okoljem in nezdravo bodočnostjo, saj smo tu in zdaj

na varnem! Mi bomo že preživeli, za one v umazanem okolju in nezdravi bodočnosti bo pa najbrž problem. Če zlobno dodam, da se bo to najbrž zgodilo v naslednjem srednjeročnem obdobju, potem smo problem odstranili že tako daleč, da lahko mirne vesti še naprej svinjamo okoli sebe. Za one tam bomo pa potem nekako poskrbeli!

V borbi proti nezdravim vplivom sedanjosti je skoraj na prvem mestu obračun s pomenoma besednih zvez »čisto okolje« in »zdrava bodočnost«. Vsakdo bi se moral zavedati, da ne živi v svojem okolju, ampak tukaj in da njegova skrb ne bi smela biti namenjena lepi in zdravi bodočnosti, ampak lepi in zdravi sedanjosti. Če bomo znali poskrbeti zase, nam ne bo treba v nedogled pisati in mleti dolgih referatov o nevarnostih, ki pretijo našim otrokom. Poskrbimo torej zase, naši otroci pa se bodo učili od nas, tako kot se učijo že vseskozi!

BODIMO REALISTI

Te dni, ko se zmedeni sprašujemo, ali so meščanski desničarji vsi tisti prebivalci naših mest, ki hodijo po desni strani ulic, je predsedstvo republiške konference SZDL Slovenije vse organizacije, strokovna društva in posameznike pozvalo, da se vključijo v javno razpravo ob problemski konferenci »Ekologija, energija, varčevanje«. Skoraj da je ni občine v deželi, ki ji ne bi bil poziv bolj pisan na kožo, kot je velenjska. Še posebej zato, ker se konferenca ne misli ukvarjati le z opisovanjem svinjarije, v kateri se vse bolj utapljamo, ampak želi odpreti razvojne perspektive, ki jih ogroženo okolje naravnost zahteva.

Pri tem ključno mesto zaseda (električna) energija. Konferenca prihaja ob pravem času tudi zaradi velikopoteznih načrtov REK Velenje (EGS), ki se pripravlja na gradnjo nove pete faze šoštanjske elektrarne in nove jame (Šoštanj). Da so priprave premalo celovite, je ugotovilo že predsedstvo velenjske SZDL in s tem odprlo javno razpravo, ki naj bi se opredelila do ekoloških, ekonomskih, kadrovskih, socioloških in prostorskih vidikov načrtovanih investicij.

Naj poizkusim te načrte postaviti v širši slovenski okvir in pokazati, da gre za veliko bolj pomembna vprašanja, kot je npr. ohranitev 1000 delovnih mest v dolini. To je namreč najbolj pogosto uporabljeni argument zagovornikov novih uničujočih posegov v življenjsko okolje naše doline, argument, ki očitno računa na podporo najmočnejše skupine delavstva v dolini, to je rudarjev.

Problemska konferenca nam omogoča (ali ostreje, od nas zahteva) pogledati čez ozke občinske (lokalne) meje, predlaga nam, da prenehamo z jadikovanjem in moledovanjem in ostro postavimo lastne interese nasproti intere-

som tistih, ki želijo nadaljevati z nesmiselnim izčrpavanjem dežele in njenih naravnih bogastev.

Kajti za nič drugega ne gre! Postali smo država, kamor multinacionalke izvažajo umazano in nerentabilno industrijo, država, ki je lahko s takšno industrijo konkurenčna le zaradi poceni delovne sile in poceni (električne) energije. Od kod sicer osebni dohodki (plače, mezde), ki so najnižji v Evropi? od kod sicer neprestane izgube v elektrogospodarstvu? Od kod sicer neprestana zaklinjanja o prestrukturiranju gospodarstva, pa nikakršne resne družbene podpore v svetu najbolj propulzivnim industrijam (kibernetika, optoelektronika, avtomatizacija, računalništvo...)? Naj opozorim na dva značilna primera, ki postavljata na glavo vsa besedičenja o resnih namenih s postindustrijsko družbo, hkrati pa požirata levji delež slovenske akumulacije: Jesenice in Kidričevo! Po vsem svetu zaradi nerentabilnosti in zmanjšane porabe zapirajo jeklarne, (celo največji svetovni jeklarski koncern Japan Steel Corp. je v izrednih težavah), pri nas pa... Po vsem svetu se s težavami otepajo aluminijški koncerni, pri nas pa... bomo po najnovejših vesteh iz Kidričevega za novo elektrolizo C, glinico najbrž uvažali (Delo, 15. 1. 1987), »problem slovenskega aluminija (pa) ni aluminij, ampak elektrika« (F. Popit, D. Šinigoj, J. Stanovnik in L. Briški ob januarskem obisku na gradbišču). Da, elektrika in do nespoznavnosti uničena podoba naše dežele. In njenih ljudi. Načrtovana gradnja akumulacijskih hidroelektrarn na Muri bi komajda stregla povečani porabi zgolj nove elektrolize v Kidričevem! Velike akumulacije ob Savi bodo verjetno komajda stregle povečanim potrebam Jesenic. Porušena in potopljena Šaleška dolina bo komajda zadoštila potrebam..

Kje smo bili takrat, ko so padale odločitve o teh izsiljenih grandomanskih investicijah, ki jih po koluvarjih šepetaje že imenujejo slovenski Obrovac? Naenkrat smo se zavedli, da nismo več v obdobju prvobitne akumulacije

kapitala in da industrija ne more več enostavno terjati novih energetskih investicij. V razvitem svetu že lep čas prav ekološko prijazne investicije v energetiko določajo razvoj industrije.

Računi za molk ob nepravem času prihajajo torej ponovno tudi v našo dolino. Ali bomo tudi tokrat molčali? Odpiranje jame Šoštanj in gradnja TEŠ V (z dvakrat večjo močjo od odpisanih treh blokov) nikakor ne sme ostati problem velenjske občine, predvsem pa ne le problem investorjev (TEŠ in RLV). Če energetski lobiji in njihovi simpatizerji še tako hlastajo po novih energetskih virih, bodo morali pristati na dialog in demokratično razpravo. In upoštevati dogovore, kakršni pač že bodo. Verjamem, da prihaja čas, ko ne bo potrebno le nemo stati pred izsiljenimi odločitvami, ki se bodo sklicevale na »višje« interese in potrebe. Radikalna pripravljenost problemske konference, da se sooči s ključnimi vprašanji, se v tej luči kaže tudi v navidez nepomembni odločitvi, da se namreč preverijo že sprejeti družbeni plani. V njih pa tiči tudi TEŠ V. Malo patetično, pa vendarle bom rekel: odločitev je pravzaprav usodna, mnogo bolj kot je to za nekatere 57. številka Nove revije.

ZELENI VAL

Ljudska barvitost sporazumevanja narekuje označevanje mnogih stvari s simboli. Po zakonih grupne dinamike imajo skupine ljudi interese, ki jih družijo ali razdvajajo. Za hitro prepoznavanje somišljenikov so primerne površne kvalifikacije, ki zvenijo približno takole: »Ta je zelen, ta je rdeč, ta je vijoličast...« če ob nekem stanju opazimo večje aktivnosti tako označenih enako mislečih, pričnemo govoriti o zelenem valu, rdečem valu, vijoličastem valu...

Ko govorimo in razmišljamo o »zelenih«, se lahko hitro znajdemo v zagati. V tisočletni zgodovini si je zeleno poleg osnovnega, ki označuje barvo, pridobilo še kar precej drugih pomenov. Zelen človek je lahko jezen, neizkušen ali prestrašen. Lahko je zvest bralec Gadafijeve knjige ali pa pripadnik ekoloških gibanj in še bi se kaj našlo.

Kot rečeno, več takšnih aktivnih somišljenikov, združenih v gibanje za uresničitev želenega, predstavlja nekakšen val. Pri zelenem valu pa nam ni takoj jasno, za kakšne zelene gre? Za prestrašene, jezne, ekologe, mirovnike ali kar za vse? Poleg vsega poznamo še zeleni val, ki v prometu s pomočjo zakomplicirane avtomatike uravnava prižiganje in ugašanje luči na prometnih semaforjih tako, da avtomobili s primerno in določeno hitrostjo vožnje nikoli ne naletijo na rdečo luč.

Zaradi takšne večpomenskosti moramo pogosto razmišljati, kaj kdo hoče povedati. Da ne bi sam preveč prispeval k nerazumljivosti, bom izdal, da imam v mislih tiste zelene, ki jim ni vseeno, kaj se bo zgodilo z našim življenjskim okoljem in kako bomo živeli na jesen življenja.

Javna razprava o odpravljanju ekoloških zagat v naši republiki že teče. Pogovorom, člankom, mislim in

oddajam, ki nas vpeljujejo v veliko zasedanje o energetiki, ekologiji in varčevanju, je treba dodati, da se je ekološka zavest na Slovenskem precej dvignila. Tako smo dnevno soočeni s celo vrsto podatkov in misli, ki jih »zeleni« argumentirano dajejo na tehtnico kot protiutež začrtani in dodelani energetske politiki.

Žal je glas ljudstva, na katerega se bo končna odločitev sklicevala, že zdaj razdeljen na good boys in bad boys. Ljudje, ki danes glasno oporekajo trdi varianti energetskega razvoja, v radijskih poročilih in časopisnih novicah pogosto dobijo pečat negativne zelene alternative. Nekatere reakcije najvplivnejših mož jih vse pogosteje zavežejo v culo meščanskih desničarjev, ne da bi se zavedali bistvene razlike: eni govorijo največkrat samo o napredku gospodarstva, »zeleni« pa predvsem o obstoju človeštva.

Nam v Šaleški dolini bo naložena odgovorna odločitev za izgradnjo ali proti izgradnji Jame Šoštanj in TEŠ V. Pri tem moramo vedeti, da večina prebivalcev te doline ne bo čutila posledic ugrezanja Šoštanja in jugozahodnega dela doline. Večini se tudi zdi, da ni na neposrednem udaru žvepla iz elektrarniških dimnikov. Vseeno bodo odločitve padle tukaj in bržkone ni več dvoma, da se bo glas proti obarval zeleno in bo tako avtomatično dobil negativni predznak. Zato vprašanje Petra Novaka (RTV Lj, 9. 3. 1987): »Kdo nam dovoljuje, da na vrat na nos pokurimo ves premog in ga pretvorimo v elektriko?« izzveni res zgolj retorično!

Pa vendar! Zgodovinsko gledano je ravno področje energetike – ekologije prineslo v sistem odločanja nov, kvalitetni premik. Vsaj formalno so nam predložene tri (trda, poltrda in mehka) variante industrijsko energetskega razvoja. Razgledani doumejo njihove posledice za okolje, v katerem živimo. Upati je le, da zeleni (ekološki) val ne bo popolnoma utišal v zelenem (prometnem) valu ljudskega potrjevanja odločitev, ki jih prinašajo centri moči.

UPATI JE

da okrogla miza »Ekologija–energija–varčevanje«, ki je bila v okviru sedmega festivalskega dne 27. marca v novih objektih Preloge, ne bo pomenila le enega prispevka več k tako imenovanemu osveščanju ljudi, ampak bo spodbudila k resnejšemu razmišljanju o spreminjanju energetskega načrtov in s tem k odpiranju pravih perspektiv za našo dolino in celo za republiko. Lahko bi rekel, da je bila miza kar nekakšen posnetek lanske javne tribune o varstvu okolja, toda posnetek, ki je imel pomemben presežek. Ta se je kazal v obliki čustveno nabitih razprav, ki so se grupirale okoli znanih variant energetskega razvoja: trde in mehke. Čustveni naboj lahko pripišem najmanj trem dejstvom: prvo je nedvomno to, da v enem letu nismo kaj prida naredili za varstvo okolja, drugo so nameravane energetske investicije v Dolini, tretje pa napovedana problemska konferenca republiške SZDL, ki bo gotovo svojevrsten klic k uporabi razuma. Polarizacija za okroglo mizo pa je pokazala še nekaj: da v občini (še) nimamo enotnega pogleda na bodoči razvoj (razkroj?) Doline, da v tem trenutku Sloveniji še nismo sposobni trdo reči: takole smo se odločili! Ali kot je dejal dr. Peter Novak: »Pri besedah smo vsi 'za', ko je treba nekaj narediti, se začne pa vse lomiti«. Okrogle mize sicer ne morejo prispevati obvezujočih sklepov, vsekakor pa lahko odpirajo dileme in iščejo nove rešitve. Menim, da je v petek bilo tako. Slišali smo lahko, da pripravljanje tehnične dokumentacije za TEŠ V še ne pomeni, da bodo objekt res gradili; da je to najmanj odvisno od TEŠ; da je emisija SO₂ iz šoštanske elektrarne dvakrat večja, kot smo doslej mislili; da kompleksne naprave za odžvepljevanje dimnih plinov v naslednjih treh letih še ne moremo postaviti; da se v TEŠ ogrevajo za aditivno metodo, ki naj bi zmanjšala emisije le za 40 %.

Toda slišali smo tudi, da se obnašamo kot pokorni sluge razvitega sveta in da je Slovenija umazana tako, kot bi

nas bilo 8 milijonov; da se lahko Slovenija zaradi SO₂, propadanja gozdov in erozije tal spremeni v kraško pokrajino; da smo v SRS že dosegli prag, ko kakovost življenja ni več odvisna od količine porabljene energije; da ni toliko pomembno varčevanje energije kot nove tehnologije, ki je porabijo manj; da v SRS porabimo več energije na prebivalca kot Zahodna Evropa, družbeni proizvod pa je trikrat manjši; da obstajajo resna neskladja med stanjem, trenutnim razvojem in cilji razvoja, zapisanimi v družbenem planu SRS; da obstajajo računski dokazi za možnost ničelne rasti porabe primarne energije, da pa se tega bojijo predvsem tehniki, inženirji in direktorji v tovarnah, ker bi to od njih zahtevalo več znanja in naporov.

Slišali smo tudi mnenje, da smo bili stoletja pod tujimi okupatorji, pa nam ni nihče naredil toliko škode, kot smo si jo sami, da imamo v deželi agresorja, ki uničuje gozdove in življenje. Bila so tudi vprašanja: kdo je tisti, ki v našem imenu gradi takšno industrijo, komu so za okroglo mizo izrečene besede pravzaprav namenjene, kakšno bo to boljše življenje, ki nam ga slikajo razvojni in energetske plani ob bolnih ljudeh, umrlih dojenčkih...?

Zapisano je seveda le (morda ponesrečen) izbor nekaterih misli, izjav in pogledov, izrečenih za okroglo mizo; vsekakor pa sem prepričan, da nisem zapisal ničesar, kar bi ne bilo izrečeno. Tega pa ne morem trditi za poročilo v Delu (28. marca 1987), ki med drugim trdi tudi tole: »Uso-da Šaleške doline, ki ji grozi velika ekološka katastrofa, se ne da preprosto rešiti s tem, da bi zaprli velenjski rudnik in šoštanjsko elektrarno, kot so to nekateri zagre-to zagovarjali na okrogli mizi... kam bi potem z armado brezposelnih, kako bi bilo z industrijo, ki je življenjsko vezana na razvoj energetike v tej dolini, in končno, kdo bi se bil zaradi tega pripravljen odpovedati življenjski ravni, ki jo je v teh občinah omogočilo dolgoletno rudarjenje in pridobivanje elektrike, so se spraševali treznejši«.

Ob strani puščam dvomljivo presojo dopisnika Dela o tem, kdo je trezen in kdo pijan, ob strani puščam tudi demagoško govoričenje o življenjski ravni in armadi brezposelnih in trdim le to, da nihče za okroglo mizo ni omenjal, kaj šele zagreto zagovarjal teze o umnosti zapiranja elektrarne in rudnika. To je, mimogrede povedano, trdil nekdo drug ob neki drugi priliki iz neke druge občine in o tem bom še pisal. Povsem res pa je, da je večina tam prisotnih nasprotovala gradnji novega bloka TEŠ ter novemu in še hujšemu onesnaževanju okolja. Prav tako je iz mezinca izsesan sklep Delovega dopisnika, da bo »energetski razvoj doline (pa bo) seveda odvisen od energetskih potreb Slovenije...«. Prav nasprotno! Pogovor je jasno pokazal, da je edina rešitev v tem, da energetske (in naravne) možnosti Doline (in vseh ostalih dolin) začnejo določati energetske potrebe in apetite slovenske industrije. Samovoljni sklepi in trditve so pač še en dokaz več, da bo borba za ekološko svetlejši jutri naporna pa tudi polna nizkih udarcev in podtikanj. Ostala bo skrivnost, zakaj je bila neopažena naprimer tale izjava enega od prisotnih: »Nekoč je bila rudarska uniforma svetinja, danes pa ljudje v rudarjih vidijo pogrebce!«

Toda bodimo optimisti! Končal bom zato po spominu s sklepnimi besedami, ki jih je na pogovoru izrekel dr. Peter Novak: »Izjemno plodna in čudovita je bila današnja razprava! Problemska konferenca 'Ekologija, energija, varčevanje' se pripravlja drugače kot podobne konference doslej. Pomeniti mora tudi prelom v načinu pogovarjanja z ljudmi. Vaš delegat mora priti na konferenco dobro pripravljen in mora odločno povedati, kaj ste in česa niste pripravljeni sprejeti v Šaleški dolini. Razvoja sicer ni mogoče zlomiti, toda nekaj je treba hitro narediti. Na nikogar več od zunaj se ni mogoče zanašati. Za stanje, v kakršnem smo, pa je odgovorna tehnična inteligenca (zaradi pomanjkanja morale), ekonomija pa tudi politika, ki je poslušala prišepetavanja obeh. V bodoče mora delati vsakdo tisto, kar zna, toda za to bo potrebno odgovarjati!«

KAM PES TACO MOLI

Čustveni pristop »zelenih« pri obravnavanju spornih tem v načrtanem razvoju energetike je povsem naraven. Naraven, da bolj ne more biti! Zeleni, ekologi ali kakorkoli že hočete, so ljudje kot vsi drugi, toda z eno razliko. Ni nam vseeno, kaj in kako bo z našo bodočnostjo (sedanjost pač je, kakršna je)! Čustvenost in angažiranost ni ne-resna, ne-zrela, ne-umna in ne-razumljiva, ampak ravno nasprotno. Čustvenost in zavzetost v bitki za življenje, ki temelji na prepoznavanju napak iz preteklosti in posledic sedanjosti, je porok več, da ne gre za modno mušico zaslepljene peščice, ampak za usodna vprašanja človeštva.

Besedni boj »zelenih« res spominja na donkihotski spopad z mlini na veter, toda ni prav, da se ti spopadi zaradi čustvenega pristopa in nastopa ekologov označujejo za fanatične. Kako pa naj bo skrb za lastni rod drugačna kot globoko čustvena!? Mar so matere, ki dolgo v noč bedijo nad bolnim otrokom fanatične? Katera je obsojanja vredna? Tista, ki zaskrbljeno bedi, ali ona, ki se vda v usodo in zaspí, da bo jutro pokazalo, kako in kaj? Noči so dolge in spanje je lahko usodno!

Prav čustveni odnos »zelenih« do ekoloških problemov hočejo zagovorniki trde variante energetskega razvoja predstaviti kot dokazilo fanatične slepote zagnanih ekoloških entuziastov. V resnici je slepa vera v lastno resnico mnogo bolj prisotna na strani trdih. Ti razvoj večinoma razumejo kot kopičenje materialnih dobrin, ne pa kot boljše kakovosti življenja vsakega posameznika.

Vsakdanja prisotnost fanatizma zagovornikov trdega razvoja je dokazljiva na vsakem koraku. Tako je ena od tipičnih izjav tista, ki pravi, da je greh pustiti Muro odtekati neizkoriščeno. Beseda greh se uporablja dobresedno,

s tem pa se v miselnost ljudstva vnaša strah pred božjo kaznijo. Na primeru Mure lahko gradimo še naprej. Trdi priznavajo, da bi zajezev vode naplavila žrtve, ki da so neizbežne in celo nujne. Tako smo spet v polju slepe vere ali fanatizma, ki prinaša s seboj nujne žrtve.

Hladna preračunljivost trdih je veliko bolj fanatična kot čustvena besedna borba za potrditev mehke variante razvoja, kakršno zagovarjajo »zeleni«.

Pogosto se v razgovorih o ekologiji »zelenim« očitajo, da se sploh ne zavedajo, čemu vsemu se bomo morali odreči, če bo sprejeta mehka varianta. Nekateri celo menijo, da bi bilo treba vse ekološke za nekaj dni pustiti brez elektrike, potem bi gotovo spremenili svoje mišljenje. To je seveda smešno, saj se »zeleni« ne zavzemajo za ukinitve elektrike ali elektrarn, ampak za prenehanje razsipanja energije, za njeno smotrno uporabo ter za odpravljanje nevzdržnega ekološkega stanja. Žal smo se tega zavedli šele pet minut pred dvanajsto, če ne že pet čez njo!? Smotrna uporaba energije zahteva vlaganje naporov vseh! Menda je jasno, da bo moral tisti, ki porabi več energije, z njo tudi bolj gospodarno ravnati. Demagogi strašijo ljudi, da bi se morali zaradi gospodarnejšega ravnanja z energijo odreči podolgem in počez. Toda tistemu, ki nič nima, se ne da nič vzeti, pri čemer nočem reči, da je pri nas vse polno ljudi, ki nič nimajo. Res pa je, da je veliko takšnih, ki od razsipavanja energije nimajo nikakršnega dobička.

Nekomu pa se to vendarle mora splaćati, bi pomislil neumen kmet! Ali se dobiček kuje na Jesenicah, v Kidričevem, Zasavju, Štorah, Šaleški dolini, Krškem...? Odgovor je težak. Naj gre vsak sam v te kraje in si jih skrbno ogleda. Če kakšen dobiček že je, se vendarle vse bolj grozljivo kažejo žrtve.

Nekatere iz rokava stresene filozofije govorijo, da je naprezanje za trdo ali mehko smer nesmiselno, ker da je tako in tako vse že ob rojstvu obsojeno na propad. Zato je vseeno, kdo ali kaj bo propad povzročil(o). Takšnemu nihilizmu je treba zabrusiti, da je nekaj tisto, kar bo poglajlo človeštvo v pogubo. Napredek energetike je že med kandidati, da postane tisto nekaj! Čas, ko so svetili s svečami, še ni postavil obstoja človeštva na kocko, mi pa, ki vidimo svoj napredek in bodočnost v jedrski energiji, smo se že zamajali na robu prepada.

Da ne bo pomote, nihče od ekologov noče in ne more zavrteti kolesa zgodovine nazaj. S svečami si nikoli več ne bomo svetili! Dileme, ki so pred nami, morajo naravnati vse človeštvo v intenzivno iskanje in raziskovanje alternativnih virov energije. Treba bo iskati nove vire, ne pa se polakomniti linije najmanjšega odpora. To so že znani, umazani viri energije. Treba je vzgajati energetske strokovnjake, jih stimulirati ter siliti v raziskovanje in reševanje teh problemov. Žal jih zaenkrat večinoma pogoltne elektroenergetsko gospodarstvo, ki jih še preplača. To ob fanatičnem zagovarjanju pravilnosti svojih odločitev v kali zatira napredek v smeri razvoja čistejšega pridobivanja in izkoriščanja energije.

ENERGIČNO IN DRASTIČNO V SAMOUNIČENJE

»Ogroženost življenjskega okolja zaradi tehnologij, ki onesnažujejo, še nikoli ni bila tako visoka, kot je sedaj. Ekologija bi morala postati prednostna dejavnost, saj je proces poslabšanja okolja neprimerno hitrejši, kot bi bil tudi v najbolj optimalni varianti prehajanja iz ekstenzivnega razvoja v intenzivnega. Tako naravnana razvojna pot, če ne bomo energično in drastično posegli vmes, vodi v samouničenje.«

Verjetno ste pomislili, da sem zgornji citat prepisal iz knjige kakšnega prenapetega ekologa in da se nanaša na neko daljno deželo. Toda ne! Prebrali ste uvod k Načrtu izvajanja nalog s področja varstva okolja za leto 1987, ki je sestavni del resolucije občine Velenje za leto 1987. Grozljivo je pri tem predvsem to, da sta misel in napoved po mojem mnenju povsem realni.

Vsakomur v Dolini je jasno, da RLV in TEŠ nista edina onesnaževalca in uničevalca okolja, da sta najpomembnejša, pa je gotovo. To je razlog, da se bom tudi v tem prispevku omejil na učinke, ki so posledica proizvodnje električne energije.

Govorjenje o (stranskih?) učinkih proizvodnje električne energije postaja res že rahlo dolgočasno. Tudi zato, ker se vedno znova, takorekoč iz tedna v teden navajajo drugačni podatki. Čeprav so vedno bolj zaskrbljujoči, je naravno, da se človek počasi vsega navadi. In tudi zato, ker ti stranski učinki človeških življenj še vedno ne ogrožajo neposredno. Toda kopičijo se! Neslišno, počasi in gotovo! Tako kot v Beli krajini. Vsakomur je znano, kakšne darove je semiška Iskra leta in leta poklanjala Belokranjcem, dokler ni počilo. In kaj se je zgodilo potem? »Slove-

nija pa se nanje požvižga. Kaj pa so zares napravile najrazličnejše oblasti, da bi jim pomagale? Najprej je bilo vse skupaj prikrivano, potem minimalizirano. Zdaj, ko se katastrofa s pol srca priznava, ker je bilo priznanje pač izsiljeno, bolnike po kapljicah pošiljajo na zdravljenje. Ni denarja... ekologi sicer lahko javno bijejo plat zvona, sicer (se) pripravlja szdljevska konferenca o energiji in okolju, ekologija je zlezla v vse planske in politične programske dokumente – vendar se v konkretnem primeru takih razsežnosti, kot je Krupa, ta nesojeni predmet mednarodne obravnave ekološkega genocida, vse skupaj pometa pod preprogo vsiljenega pozabljanja in prikrivanja...« (Janko Lorenci v Telexu št. 15/87).

Bati se je, da se bomo tudi prebivalci Šaleške doline nekoč znašli v enakem ali podobnem položaju! Poglejmo zakaj!

Slišimo, da je že več kot 80 % gozdov v občini bolnih, toda obnašamo se, kot da je to razumljiv naravni pojav. Ni nam jasno, da nas to lahko pripelje do totalnega ekološkega, biološkega in družbenega kolapsa. Brez gozdov ni življenja, to ve danes že vsak osnovnošolec.

Potapljanje rodovitnih polj se nam zdi nekaj samoumevnega, saj kmetom nudimo »nadomestne« obdelovalne površine. Toda to ni res! Nadomestna zemlja je obstajala že prej, le izkoriščali je verjetno nismo. Tista, ki jo potopimo, pa izgine za vedno. čeprav jo je narava ustvarjala stoletja. To je katastrofalna izguba. Za potopljeno zemljo (humus) ni nadomestila.

Preseljevanje ljudi se nam zdi razumljivo in sprejemljivo, toda ne zavedamo se, da z njim rušimo krhko in desetletja (stoletja) ustvarjano socialno tkivo, s tem pa tudi narodovo samobitnost.

Svoje bližnje okolje obremenjujemo z dodatnimi jonizirajočimi sevanji, saj je to naprimer na odlagališču elektro-filtrskega pepela precej višje od aktivnosti naravnega ozadja. Ali vemo, kakšne posledice ima to za zdravje ljudi? Ali smem sklepati, da se povečano sevanje pojavlja tudi v stanovanjskih objektih, zgrajenih iz elektrofiltrskega pepela?

Na področju velenjske občine so ugotovljene nenormalno številne poškodbe genetskega materiala: v Lokovici je do osemkrat večje število poškodb od slovenskega poprečja, v Zavodnjah triinpolkrat večje, v Velikem Vrhu, Skornem in Topolšici trikrat večje, v Zaloki dvainpolkrat večje. Kljub temu da so bile poškodbe ugotovljene na smreki, z gotovostjo predpostavljamo pojav poškodb tudi pri živalih in ljudeh. Spremembe genetskega materiala pogojujejo spremembo lastnosti, ki jih dedna snov regulira (barva oči, las, višina rasti, mentalne kapacitete, izguba informacij in sprememba organizmov...!)

Kažejo se tudi že neposredni učinki onesnaževanja (uničevanja) okolja in zdravja ljudi, saj naraščajo bolezni dihal (v letu 1986 se je število obolenj povečalo za 30 % glede na leto 1985), smrtnost dojenčkov se je v letu 1986 povečala za 71 % glede na leto 1985 in je 1,7 krat večja, kot je bila v Sloveniji leta 1985.

Ob vsem tem pa sta RLV in TEŠ kljub nadpovprečni produktivnosti v izgubi. Kakšen absurd! In še: prav pred durmi (in deloma v teku) je investicija v Jamo Šoštanj, TEŠ V in v vse spremljajoče objekte, kar bo skoraj gotovo povzročilo še neznane negativne učinke na zdravje ljudi. Nekateri sicer menijo, da se o teh napovedanih investicijah naj ne bi pogovarjali, ker da moramo najprej pomagati današnjim onesnaževalcem. S tem se je mogoče strinjati, toda nikakor ne bi smeli dopustiti, da se lepega dne znajdemo pred dejstvom: to je v gradnji TEŠ V z vsemi nevarnostmi, ki jih bo prinesla.

VSTOPNICA ZA PRIHODNOST

Ljudje smo naveličani suhoparnega govoričenja o vedno istih rečeh z vedno istimi besedami. Zato priznam, da sem v precepu, saj se zavedam, da se o tako resnih zadevah, kot je propadajoča in umirajoča narava, ni mogoče pogovarjati ležerno in v zabavljaskem tonu.

Prepustiti se je potrebno predvsem dosegljivim dejstvom, številkam in podatkom. Ti pa po svoji naravi onemogočajo lahkoten pogled na svet. Tako je tudi z idejnim projektom za energetske novogradnje. Postavitev novega nadomestnega objekta TEŠ V povečane moči glede na »odpisane« bloke 1, 2 in 3, bi pomenila nesporno povečano obremenitev okolja. To ugotovitev si velja zapomniti, saj so jo zapisali sami izdelovalci idejnega projekta, to je IB Elektroprojekt Ljubljana. Projektanti zagotavljajo, da bodo pri gradnji uporabljene take tehnološke rešitve, ki bodo obremenitev okolja omilile in ga zmanjšale na sprejemljive nivoje. To do neke mere drži, vendar le do neke mere, in še to le ob pogoju, da bi »odpisane« bloke v celoti in za vedno izločili iz uporabe. Če se to ne bi zgodilo, bi se instalirana moč TEŠ povečala s sedanjih 669 MWH na 969 MWh. Prepričan sem, da tudi predvidene odžvepljevalne naprave na novem 6. bloku, kompromisni postopki odžvepljevanja na blokih 4. in 5., namestitev zmogljivejših elektrofiltrov ipd. celotne obremenitve okolja ne bi bistveno zmanjšali. Pri tem seveda ne mislim le na lokalno, občinsko okolje, temveč na širše. Dodam naj še to, da bi se poraba premoga v primerjavi z nadomeščenimi bloki povečala za približno 50 %. Še več pa seveda, če bi bloki 1, 2 in 3 ostali v obratovalni pripravljenosti. Menim, da je s tem dejstvom neposredno povezano odpiranje Jame Šoštanj in ohranjanje dovoza tujih premogov.

Predvideni postopek odžvepljevanja dimnih plinov (mokri neregenerativni postopek) naj bi sicer znižal emisijo pri vstopu v dimnik za 85 %, toda le ob pogoju, da bi bila sestava premoga res zagotovljene kvalitete (0,56 % vsebnosti žvepla). Nekateri podatki govorijo, da s tem ni tako, zato je mogoče pričakovati precej manjše odžvepljevanje. To bi bilo še posebej problematično ob morebitnem nadaljevanju ali povečevanju dovoza tujih premogov v TEŠ. Tudi meritve SO₂, izvedene v oktobru 1986 na bloku 3, so pokazale bistveno odstopanje od računskih vrednosti, določenih na osnovi garantnega goriva.

Zmanjšanje emisije dušikovih oksidov naj bi bilo kljub ukrepom minimalno, toda zaradi odžvepljevanja bi se temperatura dimnih plinov znižala, manjši bi bil dimni dvig in večja koncentracija dušikovih oksidov.

Pri postopku odžvepljevanja bi nastajale odpadne vode, ki bi bile kisle, nasičene z raztopljeno sadro, vsebovale bi suspenzirane delce in jone težkih kovin. Zadnja faza posebne obdelave teh vod bi bilo filtriranje, rezultat pa posebni odpadki v obliki pogače. Zanje bi bilo potrebno najti ustrezno odlagališče.

Niso še raziskani potrebni bližnji izvori (kvaliteta, zmogljivost, potrebna vlaganja, transport) absorpcijskega sredstva za izločanje SO₂; zaradi oskrbe TEŠ z apnencem bi se pojavile transportne in skladiščne težave. Ali je morda preveč drzno sklepati, da so s tem povezani načrti za povečanje zmogljivosti velenjske železniške postaje?

Končni produkt odžvepljevanja bi bila vlažna sadra, ki je sicer uporabna v gradbeništvu, toda naše tržišče je ne bi moglo prevzeti. Torej bi jo bilo potrebno odlagati na depozicijo velikih zmogljivosti, saj bi bile tudi količine sadre velike (60.000 ton na leto). Količine veljajo le za TEŠ V, ne pa tudi za ostale bloke, če bi bile tudi nanje postavljene podobne naprave. Idejni projekt se ne ukvarja s

problemom odlaganja pepela, žlindre in sadre, vendar predvideva, da naj bi se sadra odlagala na isto odlagališče kot pepel oziroma v neposredni bližini elektrarne. Poudariti je treba, da še niso znani možni negativni učinki voda, ki spirajo sadro ali odtekajo z deponijskega prostora. Opozoriti moram tudi na dejstvo, da metode za odlaganje sadre v svetu še niso razvite, prav tako kot še niso opravljene študije o posledicah njenega odlaganja.

V okolju elektrarne bodo ekološko obremenjene površine, ki jih izpirajo meteorne vode. Predvideni varovalni postopki (drenaže, peskolovi itd.) naj bi sicer ne dopuščali nikakršnih možnosti za nekontrolirane (!) izpuste v Pako. Toda kljub temu naj povem, da se meteorne vode lahko onesnažijo s pepelom, prahom, naftnimi derivati in PCB (!) – transformatorsko hladilno olje.

Predvidena je izgradnja ekološkega informacijskega sistema, ki bi deloval kot regionalni podsistem republiškega sistema za nadzor nad zrakom. Sistem naj bi omogočal boljše poznavanje povezav med vzroki in posledicami onesnaževanja zraka pa tudi pravočasno ukrepanje v kritičnih razmerah. Sodim, da tako postavljena funkcija sistema ni dovolj radikalna. Po mojem mnenju bi moral sistem omogočati avtomatično zaustavljanje proizvodnih zmogljivosti TEŠ ob vsakem prekoračenju emisij oziroma ob vsakem prekoračenju imisijskih vrednosti v območju merilnih postaj.

Hladilni stolp bi vplival na mikroklimatske pogoje, saj bi v Šoštanju in okolici povzročal nastanek megle in oblakov, povečala bi se količina padavin, obstaja možnost raztrosa primesi v hladilni vodi (bakterije in soli), zaradi megle bi se zmanjšala moč sončnih žarkov.

Kritična bi bila oskrba TEŠ V z vodo, saj bi lahko vsako nerealno povečanje odvzema povzročilo celo pogubne posledice. Avtorji idejne študije sicer trdijo, da TEŠ V ne

bi vplivala na porabo pitne vode in da celo obstaja možnost, da TEŠ svoj industrijski vodovod odstopi Topolšici za oskrbo s pitno vodo. Drugi podatki in ocene pa govorijo, da bi bilo to treba šele natančno dokazati.

S tehnološko vodo bi se TEŠ oskrbovale le iz površinskih voda. Ker bi bilo v obdobjih nizkih vodostajev potrebno večje količine vode akumulirati v Družmirskem jezeru, je mogoče pričakovati nedopustno velika nihanja vode v jezeru in Paki in s tem pogubno življenjsko okolje za favno in floro.

Zaradi novogradenj bi bilo potrebno zrušiti obrat Elkroj in druga stanovanjska in gospodarska poslopja v Šoštanju, kar bi še bolj utesnilo že tako utesnjeno in ogroženo mesto.

Naštel sem le nekaj negativnih učinkov predvidene investicije. Ker nisem strokovnjak, se v podrobnosti seveda nisem smel spuščati – le prepričati sem vas želel, da stvari že dolgo niso več zabavne.

POZIV K RAZMIŠLJANJU

»Razumni kritiki, ki je nujna in potrebna, bi bilo dobro postaviti ob bok še nekaj zdrave blaznosti«, je v predzadnji številki tednika, ki izhaja v nakladi čez 30 000 izvodov, zapisal znani kolumnist Ervin Hladnik – Milharčič. Priznava, da naju je stavek zadel naravnost v srce. Slednje je še nekajkrat utripnilo, potem pa se je v mahu rodilo devet točk, ki vam jih, dragi soobčani, predstavljava v nadaljevanju. Toda pred tem še nekaj uvodnih pojasnil.

Zadnje čase tudi v naši dolini slišimo vse glasnejše zahteve, naj Termoelektrarne Soštanj enostavno zapremo in s tem ustavimo katastrofalno uničevanje ožjega in širšega okolja. Te zahteve niso iz trte zvite, še manj pa so plod razmišljanj umsko prizadatih posameznikov. Da ne bo nesporazumov, bova prepisala kar mnenje podpredsednika izvršnega sveta SRS Borisa Frleca: »Čimprej naj bi tudi

sanirali termoelektrarne, ki da so nevarnejši onesnaževalci od nukleark, in to tudi s precejšnjo dozo radioaktivnosti sevanja.« Frlečevo poročilo predlaga, da bi zaprli termoelektrarni Trbovlje in Šoštanj (Večer, 21.3.1987).

Najino mnenje je, da stvari niso enostavne, še posebej ne zato, ker je proizvodnja TEŠ in RLV trenutno nacionalnega pomena. Zato sva se odločila pozvati k umirjeni blaznosti oziroma k razpravi o konkretnih predlogih reševanja kritičnih (ekoloških) razmer v ožjem in širšem okolju. Ne domišljava si, da so najini predlogi najpametnejši – prav gotovo jim je mogoče dodati kaj bolj umnega ali odvzeti del »blaznosti«, ki jo vsebujejo. Vsekakor pa sva prepričana, da se je o njih mogoče pogovarjati. To se nama zdi toliko bolj pomembno zato, ker nasprotniki sedanjega modela družbenega in ekološkega razvoja v občini dosedaj še niso uspeli sestaviti svojega programa reševanja kritičnih razmer.

Torej k predlogom!

1. Če bi ga zgradili, načrtovani nadomestni objekt TEŠ V ne bi smel presegati 135 MWh instalirane moči na pragu elektrarne. Toliko kot »odpisani« bloki 1,2 in 3.
2. Če bi ga zgradili, bi morali na novem objektu zagotoviti 95 % izločanje SO₂ iz celotne količine dimnih plinov in uporabo regenerativnega postopka odžvepljevanja. Pri tem odločanju se ne bi smeli uporabljati podatki o tki. garantni sestavi premoga, temveč rezultati meritev emisij neodvisnih znanstvenih institucij.
3. Do leta 1990 bi bilo potrebno namestiti naprave za 95 % odžvepljevanje dimnih plinov na blokih 4 in 5 oziroma tudi na blokih 1, 2 in 3, če ne bodo likvidirani.
4. Do leta 1990 bi bilo potrebno namestiti zmogljive(jše) elektrofiltre na blokih 4 in 5, prav tako tudi na bloku 6, če bi bil zgrajen. Filtre bi bilo potrebno namestiti tudi na bloke 1, 2 in 3, če ne bodo likvidirani.
5. Potrebno bi bilo vzpostaviti neposredno povezavo med ekološkim informacijskim sistemom in proizvodnjo

električne energije v TEŠ. Ob vsakem prekoračenju emisijskih in imisijskih vrednosti bi morala takoj prenehati proizvodnja ustreznih kapacitet TEŠ, izpadi pa bi se morali v sistemu EGS kompenzirati po vnaprej pripravljenih načrtih (uvoz el. energije, ustavitev velikih industrijskih porabnikov itd.)

6. Glede na alternativne možnosti in eksploataбилne zaloge premoga bi bilo nujno strokovno in javno utemeljiti upravičenost odpiranja Jame Šoštanj in uničenje velikega družbenega bogastva.
7. Potrebno bi bilo napraviti načrt za družbeno optimizacijo izkopavanja premoga v RLV ne glede na potrebe TEŠ in drugih uporabnikov. Načrt bi moral upoštevati ohranjanje zdravja rudarjev (42-urni delovni teden!), ohranjanje družbenega bogastva (plodna zemlja, objekti, socialna varnost preseljenih ljudi...) in možnost kakovostnega zadovoljevanja družbenih in socialnih potreb (zdravstvo, izobraževanje, kultura, otroško varstvo, stanovanjske razmere ipd.)
8. Vse organizacije družbenega in zasebnega sektorja v občini bi morale v enem letu pripraviti načrte za zmanjšanje porabe električne energije najmanj za 10 %. Akcijo bi bilo potrebno ustrezno pravno regulirati in za tiste, ki dogovora ne bi spoštovali, predvideti visoke denarne kazni (sredstva bi se uporabljala za razvoj alternativnih energetske virov in za ekološke raziskave).
9. Potrebna bi bila takojšnja družbena vlaganja v razvoj in proizvodnjo energetske varčnejših gospodinskih aparatov v Gorenju, njihova prodajna cena pa ne bi smela biti višja kot cena aparatov, ki so v proizvodnji in prodaji danes. Program bi moral biti zadeva širšega družbenega (slovenskega) pomena, pri njegovi izdelavi in uresničitvi pa bi morali neposredno sodelovati republiški izvršni in upravni organi ter republiška, občinska in posebne raziskovalne skupnosti.

INFORMACIJE

so lahko zlato ali pa »trompetengold«. Če nimamo pri roki instrumentov, nam plemenitost kovine običajno dokaže šele čas, ki teče, teče, vse prehitro teče. Tako približno odgovarjam znancem in prijateljem, ki me vse pogostejše sprašujejo, kako da najinim prispevkom v časopisu Naš čas nihče ne odgovarja ali ugovarja. Običajno dodam še dve razlagi tega pojava: ali imava kot nestrokovnjaka v vsem prav (in je torej težko odgovarjati) ali pa otresava takšne neslanosti, da je bolje vse skupaj pustiti pri miru. Vsekakor pa vem, da od tistih, ki molčijo namerno, tako in tako ni pričakovati pomoči; tisti, ki to delajo nenaumno, pa imajo gotovo prave razloge.

Izhodišče današnjega pisanja mi bo 5. točka prejšnjega zapisa o ekološkem informacijskem sistemu TEŠ (v nadaljevanju EIS). Naj ponovim: v TEŠ že lep čas tečejo štirje ekološki projekti, za kar velja največjemu onesnaževalcu v Šaleški dolini in enemu največjih v republiki (v ozračje emitira TEŠ nekaj manj kot 50 % vsega SO₂ v Sloveniji) izreči priznanje. Ob tem bi želel biti otročje navdušen, saj se navsezadnje nekaj le premika. Pa vendar ni vse tako rožnato. Najdlje je od vseh projektov prijadral prav EIS, kar je vsekakor in vsestransko simptomatično. (Na)glavni cilj tega projekta je namreč »pridobiti popolnejšo ekološko informacijo na vplivnem območju TEŠ (Nč, 12.2.1987). V preprostem jeziku in malo prevedeno to pomeni željo, vzpostaviti nekakšno obveščevalno mržo, ki bi TEŠ neprestano seznanjala s podatki o koncentraciji škodljivih snovi v ozračju.

Naj kar takoj povem, da se mi to zdi zelo zanimivo. V času, ko je več kot jasno, da gozdovi v Šaleški dolini in Sloveniji pospešeno umirajo prav zaradi TEŠ, bomo za drage denarje (133 starih milijard po cenah v februarju 87) postavili sistem, ki bo dokazoval to, kar je že dokazano: da

okolje katastrofalno propada. Ali pa bo predvideni mehanizem uničevanje morda preprečeval? Tega ne verjamem in to bom tudi poizkusil dokazati. Trdno sem namreč prepričan, da lahko uničevanje življenja prepreči le takojšnja namestitve čistilnih naprav, ne pa (problematično) merjenje negativnih učinkov produkcije električne energije. Poglejte, kaj se je na primer zapisalo predstavniku TEŠ: »... dovoljene koncentracije so pa v višjih legah občasno ob inverzijah močno presežene, kar se tudi pozna na gozdovih.« Pozna? Rekel bi, da gozdovi umirajo, ne pa, da se jim nekaj pozna! To je tako, kot če bi o mrtvecu rekli, da se mu pozna, da ni več živ!

Kljub izrečeni pohvali TEŠ (EGS) želim preprečiti evforične občutke in nekritično sprejemanje ponujenega. Potrebno je namreč vedeti najmanj dvoje: da je, prvič, projekt eno, njegova uresničitev pa drugo, in drugič, da ni nujno, da bodo zastavljeni načrti prinesli najboljše rešitve za učinkovito zmanjšanje uničevanja okolja. Vsekakor pa je vzneseno ploskanje odveč tudi zaradi tega, ker TEŠ (EGS) ukrepov ne pripravlja zaradi ljubezni do narave in ljudi, temveč zato, ker ga k temu zavezujejo družbeni plani in zakonodaje. Še posebej Zakon o varstvu zraka, ki je bil sprejet leta 1975 (!). S tem v zvezi je koristno ponovno opozoriti na nesporno dejstvo, da TEŠ IV obratuje brez uporabnega dovoljenja od leta 1977, ko je bil zgrajen. Poizkusite zgraditi hišo na črno.

Toda pojdimo k projektu EIS. Kot rečeno, naj bi ta nudil popolnejšo ekološko informacijo na vplivnem območju TEŠ. Zanimiva je že označba »popolnejša«, ki nas želi presenetiti z dejstvom, da je današnja informacija popolna, jutrišnja pa bo še bolj popolna. Kar precej drag prehod od popolnega k popolnejšemu, ali ne? Toda kakorkoli že, ta »osnovni« cilj projekta EIS me sili k razmišljanju. Tako dvomim v trditev, da bo mogoče s predvidenim instrumentarijem pridobiti »popolnejšo« ekološko informacijo na vplivnem območju TEŠ. Šest avtomatskih merilnih po-

staj bi merilo imisijo škodljivih snovi le na območju občine Velenje, že dolgo pa je znano, da termoeenergetski objekti onesnažujejo na velike razdalje. Vplivno območje TEŠ sega torej zelo zelo daleč čez občinske meje.

Značilno je, da se EIS ukvarja predvsem z imisijo (onesnaženostjo zraka), manj pa z emisijo (onesnaževanjem zraka). To je toliko bolj nenavadno, ker Zakon o varstvu zraka OZD nalaga, da stalno nadzorujejo onesnaževanje, da so dolžne objekte, obrate ali naprave, ki v zrak izpuščajo škodljive snovi preko dovoljene meje, preurediti, da so dolžne uporabljati in vzdrževati objekte tako, da niso preokračene s predpisi določene meje količin in koncentracij škodljivih snovi, ki se smejo spuščati v zrak. V Zakonu nič o tem, da bi OZD morale in smele meriti onesnaženost (imisijo) zraka. Prav nasprotno: strokovno nadzorstvo nad izpuščanjem škodljivih snovi in nad onesnaženostjo so po Zakonu dolžne opravljati strokovne organizacije in zavodi. Zakaj to poudarjam? Zato, ker je nenavadno, da onesnaževalec sam meri in nadzoruje učinke svojega onesnaževanja. Ne da bi vnaprej dvomil v poštenost in dobronamernost nameščencev Elektrarne – izkušnje me pač učijo, da je mogoče predvideti okoliščine, ko bi se TEŠ znašle v skušnjavi, da zaradi »višjih« interesov EIS zataji, odpove itd.

In kaj potem?

POPLAVA

informacij je večinoma prav takšno zlo kot njihovo pomanjkanje. Saj poznate tisto: toliko dreves, da ne vidiš gozda. Nekaj podobnega se nam obeta tudi v naših občinskih razpravah o uničevanju okolja. Najprej dolgo časa nič, potem nekaj malega namigovanj, zdaj pa naenkrat kar sumljivo veliko podatkov in informacij. Pravzaprav že toliko, da se človek kar težko prebija skozi, še posebej, če želi ugotavljati njihovo istovetnost in popolnost. Prav pri popolnosti se ponavadi najprej zatakne. Pri tem nikakor ne smemo pozabiti pravice, ki jo nam državljanom daje ustava: namreč pravice biti popolnoma obveščen o najpomembnejših vprašanjih. Povprečnemu državljanu se pri tem ponujata dve možnosti: ali strokovnjakom v celoti zaupati ali pa gojiti sistematični dvom. Izkušnje me učijo, da je bolj koristno (in velikokrat tudi manj drago) drugo.

V prejšnjem prispevku sem izrekel več dvomov v odredilno poslanstvo ekološkega informacijskega sistema TEŠ (EIS). Predvsem dejstvo, da pretežno pozornost posvečajo imisijam (in ne emisijam) in da bo s sistemom upravljal TEŠ (oziroma EGS), me zaskrbljuje čez znosno mejo. Glede prvega naj povem tole: merjenje koncentracije škodljivih primesi v zraku (imisijska) je vsekakor dobrodošlo, nikakor pa ne odrešujoče. Predvsem zato, ker bodo natančnejše meritve opravljali le na območju naše občine. V primeru, ko aparature ne bodo zaznale prekoračenja dovoljenih koncentracij, to ne bo pomenilo, da TEŠ v ozračje bruha manjše količine SO₂, NO_x, ipd., ampak nas bo enostavno seznanjalo z dejstvom, da škodljive snovi potujejo čez meje naše občine. Ali si upamo biti taki egoisti, da tak »dar«, poklanjamo sosedom? Zato trdim, da je neprimerno bolj pomembno natančno meriti emisijo, to je koncentracijo in količino škodljivih snovi, ki jih TEŠ izpušča v zrak! Prav tu pa EIS kaže največjo razpoko. Novi merilniki naj bi

bili namreč nameščeni na dimnik bloka 4, za blok 5 pa naj bi uporabljali sedanji (meril naj bi le žveplov dioksid in prah), emisije iz blokov 1, 2 in 3 pa sploh ne bi merili, ampak bi jo določali posredno s preračunavanjem. Tako bi dopustili širok prostor svobodne razlage podatkov o škodljivih snoveh, ki uhajajo v zrak. Poglejte za primer podatke o letnih emisijah SO₂ iz TEŠ:

- 50.000 ton (Republiška služba za varstvo okolja SRS 1980)
- 124.000 ton (Krstić, Papo, Šoč, 1980)
- 92.000 ton (A. Knežević, 1986)
- 50.700 ton (RKVOUP, 1986)
- 64.000 ton (F. Slavič, TEŠ, 1986)
- 110.000 ton v letu 1985 (TEŠ, 1987).

Pozorni seveda postanemo na dejstvo, da je bil že leta 1980 objavljen podatek o letni emisiji 124.000 ton (ki ni bil demantiran), pa je TEŠ (oziroma njen predstavnik) leta 1986 še vedno serviral 64.000 ton (dvakrat manj)! Komaj torej verjeti?

Poglavje zase je seveda tudi dejstvo, da naj bi z EIS upravljal TEŠ (oziroma Elektroinštitut Milan Vidmar v okviru EGS). Kljub temu da naj bi bili s podatki o trenutnih, dnevnih in mesečnih koncentracijah škodljivih snovi v ozračju na območju naše občine seznanjeni tudi upravni organi občinske skupščine, ostaja nesporno dejstvo, da bodo podrobnejšo obdelavo podatkov in njihovo arhiviranje opravljali v okviru EGS oziroma v Elektroinštitutu Milan Vidmar. Naj bom zloben in predpostavim, da podatkov o nekem obdobju enostavno ne bo. Tako kot jih ni v zadnjem času z merilne postaje na Velikem Vrhu, baje zaradi okvare v računalniškem programu (!) Menim, da bi morala meritve in obdelavo podatkov o imisijah opravljati neodvisna organizacija, ki ne deluje v okviru EGS.

Sicer pa je vse skupaj zvonjenje po toči! Velika energija (in denarji!), vložena v postavitev EIS, gre po moje v prazno. Že že, meriti je vsekakor potrebno, toda neprimerno

bolj nujno je preprečiti uničevanje narave, živali in ljudi. Naj končam z mislijo dr. Petra Novaka v Telexu št. 19/87: »Verjetno bo treba načrte o ekološki sanaciji elektroenergetskih objektov drastično spremeniti, ker nimamo več časa. Ko bomo informacijske sisteme o onesnaževanju vzpostavili, gozda ne bo več.«

JAVNA RAZPOZNAVA

Obdobje od leta 1965 do 1970 je bilo za našo dolino prelomno. Danes je mnogo stvari bolj razpoznavnih kot v preteklosti. Lahko trdimo, da je bilo teh pet let rojstna doba intenzivnega uničevanja okolja. To je bil čas, ko so uvoženo opremo za EKK določili za razrez in jo vrgli med staro železje. To je bilo obdobje; ko je cela generacija domačih rudarjev odšla s trebuhom za kruhom. To je bil čas odločitve za intenzivno kurjenje premoga in njegovo spreminjanje v električno energijo.

Nočem reči, da bi bil EKK za okolje manj škodljiv kot TEŠ, še posebej zato, ker ekoloških posledic kemijske predelave premoga v površnih projektih niso predvideli. Seveda pri poznejši izgradnji TEŠ ni nihče predvideval (kaj šele izvedel) celovite zaščite našega življenjskega okolja pred škodljivimi posledicami, ki jih danes spoznavamo. Temu je krivo tudi zadnje slabo poznavanje predmeta (vsaj za javno uporabo). Učbeniki za energetiko iz leta 1972 npr. ob termoelektrarnah omenjajo zgolj elektrofiltre. Danes pa vemo, da je SO₂ mnogo nevarnejši kot pepel. Zato bi za učinkovito odžvepljevanje morala ob vsaki termoelektrarni stati cela tovarna za proizvodnjo žveplene kisline.

Kaj je narekovalo takšen preobrat v odločitvah, sprejetih v navedenem petletju? Kaj je narekovalo ustavitev EKK? Kaj njegovo likvidacijo? Kaj nihanje proizvodnje premoga v letih 1965–70? Kaj je narekovalo povečanje kapacitet TEŠ? Ali so bile te odločitve rezultat domišljenih znanstvenoraziskovalnih študij ali pa direktiv z vrha? Nesporno je eno. Želja po hitrem razvoju Velenja, začinjena z dobršno mero bahavosti, je sprožila intenzivno proizvodnjo premoga in njegovo predelavo v ta ali oni proizvod, ki bi bil bolj atraktiven kot premog. Tako ni čudno, da so projektanti že ob snovanju EKK razmišljali o izkopu šestih milijonov ton premoga na leto in o odpiranju jame Šoštanj!

Videti je, da spoznanje, kakšno bogastvo se skriva pod našimi nogami, prevzelo generacije naših voditeljev. Razmišljali so, kako bi vse to bogastvo čimprej izkoristili. Hoteli so ustvariti vsesplošno družbeno blaginjo, sebi pa pripeti medaljo! Takšna razvojna smer je bila načrtovana že v letih 1956–57, saj že od takrat spremljamo načrtovano propadanje Šoštanja in izgradnjo novega Velenja. To je bila odločitev politikov, ki jih nista vodili iskrena želja po blaginji prebivalcev niti ne raziskovalna vnema. Želeli so ustvariti čudež socializma.

Takrat je revolucija še trajala in so bile direktive glavni argument za ljudsko potrjevanje odločitev, sprejetih na delavskih svetih, ustanovljenih že leta 1950. Toda ob vsem tem se je nakopičilo precej spoznanj, ki narekujejo hitre spremembe v načinu odločanja in nadaljnjem razvoju. A se nikakor ne damo! Ne moremo in ne moremo iz stare kože. Medtem ko ljudstvo na videz odloča za ali proti Jami Šoštanj in za ali proti TEŠ V, so glavne energetske požrešne investicije, ki bodo rabile TEŠ V, že pod streho. Če nočemo imeti še dveh novih Fenijev, bo treba Jesenice in Kidričevo oskrbeti s poceni energijo ali pa ju zapreti.

Gozdarji, biologi, kmetje, ekologi in vsi drugi obveščeni in osveščeni ljudje vedo, kolikšne dodatne obremenitve za naše življenjsko okolje bi predstavljali 300 MWh TEŠ V in Jama Šoštanj. Upamo lahko samo to, da bo tudi tiste, ki odločajo o teh investicijah, vendarle srečala pamet in bodo poskrbeli za temeljito in celovito zaščito našega življenjskega okolja. Da bi vsaj ena generacija politikov, ki odločajo, odmisllila svojo veličino in željo po večjem spomeniku, kot so si ga postavili njihovi predhodniki. Da bi vsaj ena generacija politikov, ki odločajo, pridobila zaupanje ljudstva! Takšne priložnosti, kot jo imajo sedanji politiki, niso imeli njihovi predniki! Da se ob prelomljenih obljubah ne bi tudi ti posipali s pepelom! Kesanje pač ne more odstraniti storjene napake.

MANIPULACIJE

V tem trenutku se mi zdi za našo dolino najpomembneje, da se začnemo ukvarjati s pravimi stvarmi, da končamo s tiščanjem glav v pesek, da prenehamo z jalovimi tožbami in tolažbami. Za to pa je nujno ustvariti ozračje zaupanja. Toda tega ni brez resnice. Tisti, ki zna poslušati, je lahko slišal resnice ob razpravah o (ekološki) usodi Doline v zadnjem času več kot dovolj. Prihajala je z vseh strani. Neposredna, ovita v celofan ali pa prekrita s tako očitnimi izmikanki, da ji ni bilo težko priti na sled. Toda s samo resnico pravzaprav ni kaj početi. Potrebni sta organizirana sila in moč, da se njeno bistvo spremeni v materialno dejstvo.

Socialistična zveza je zadnje razprave o razvoju energetike v Dolini (ob sočasnih pripravah na ekološko problemsko konferenco SZDL) izpeljala briljantno. Mogoče je trditi, da takšnih razprav v Dolini še ni bilo. Pri tem ne mislim le na to, da so ljudje lahko povedali, kar jim je ležalo na duši, temveč merim na dejstvo, da so lahko organizirano zahtevali. Zahtevali so predvsem prepoved novogradnje TEŠ V do takrat, ko bodo obstoječi energetski bloki popolnoma »očiščeni«. Zahtevali so tudi prepoved odpiranja Jame Šoštanj. Pri tem je zelo pomembno dejstvo, da so na vseh razpravah sodelovali strokovnjaki REK, ki ljudi s (strokovnimi) argumenti niso uspeli prepričati v nasprotno.

In kaj zdaj? Nekateri ponujajo priljubljeni obrazec, po katerem bi se morali v Dolini vsi (ogroženi in ogrožajoči) združiti in s skupnimi zahtevami nastopiti navzven, vse do republike in federacije. Misel je simpatična, toda po moje na žalost neuresničljiva. Razlog je preprost: to bi bilo mogoče v brezkonfliktni družbi (občini), v takšni, kjer nasprotnih in izključujočih se interesov ni. Ker pa v

komunizmu še nismo, moramo biti realni, če se odločimo zahtevati mogoče. Ali z drugimi besedami: tudi v naši občini obstajajo antagonistični interesi, za katerimi seveda stojijo konkretni posamezniki. S tem se je potrebno sprijazniti in to je treba upoštevati v boju za ohranitev naše doline.

Veliko ljudi je, ki mislijo, da je Šaleška dolina vnaprej žrtvovana. To je lahko v glavah tehnokratov tudi res in res se bo tudi zgodilo, če prebivalci svoje usode ne bomo organizirano vzeli v svoje roke. Pri tem pa se je potrebno bati prav dialoga. Trditev se zdi morda komu nenavadna, zato jo bom ponazoril z delom prispevka, ki ga je v prvomajski (delavski) prilogi pod naslovom »Dialog z nečlovečnostjo« podpisal Željko Kozinc. Članek ponuja izreden sociološki presek mehanizmov odločanja v slovenski družbi. Odločanja, ki je povezano z velikimi energetske investicijami in apetiti. Odločanja, ki mu je dialog le preteveza za navidezno demokratično sprejemanje odločitev, ki to deželo peljejo v propad! Na mnogih razpravah v krajevnih skupnostih je človek dobil občutek, da so ljudje končno poizkusili vzeti usodo v svoje roke. Začel se je dialog, razgaljene so konkretne zadeve. Toda že se kažejo natančno takšni obrisi dialoga, kot jih popisuje Kozinc. Naj ga torej citiram: »Kaj ne bi raje človeku pri odkrivanju resnice dali pravico, naj molči in si misli svoje, ne pa da ga vlečemo v svoj klepetavi stil, v dialog z rabljem, ki dialogizira naslonjen na sekiro, s katero bo pokončal neka stališča, idejice, predloge, upanja, želje, načrte povprečnega, vsakdanjega človeka, drobca velikanske večine... vzemimo primer jeseniške železarne. Širi se in vsi vemo, da se bo širila, obenem pa vsi, celo zagovorniki širjenja vemo, da za to ni na voljo niti surovin niti energije niti delovne sile niti dopustnih ekoloških razmer. Podobno so strokovnjaki, kmetje in umetniki opozarjali na občutljivost Vipavske doline, dokazovali nesmisel njenega melioriranja... No, res so imeli možnost dialoga. Ampak dolina je bila meliorirana... Strašno je to, da tisti, ki ne želi deliti

oblasti, partnerja peče na majhnem ognju, postavlja njegovo človeško dostojanstvo v absurden položaj, ker bi rad vedel, koliko to bitje lahko prenese. Ne enkrat, desetkrat, stokrat je treba povedati argumente proti jeseniški železarni, za Vipavsko dolino itd., on pa vleče za jezik že stoprič, naslonjen na sekiro; priskrbi možnost, da javno razgrneš svoje argumente, polja okoli Jesenic pa izginjajo in Vipavska dolina se spreminja v agroživilsko puščavo... kajti ne gre samo za družbenopolitične probleme, gre preprosto za kot noč zvesto stihijo zla. Z njim dialog ni mogoč. Tu je mogoč samo monolog.«.

Malo predolgo citiranje, ampak privoščil sem si ga zato, ker zveni tako domače. Ali ne? Domače zato, ker je tudi v naših razpravah o razvoju REK prevladovala strpnost le do takrat, ko so zagovorniki »trde variante« v njih videli možnost za »demokratično« potrditev lastnih načrtov. Sožitja je bilo konec v tistem trenutku, ko so ljudje začeli trdo postavljati svoje zahteve. Navidezno zeleni so spremenjali svoje barve do te mere, da so predstavnikom SZDL celo odkrito grozili z odgovornostjo v primeru, če načrtovane investicije ne bi »šle skozi«.

Toda tudi to je normalno! Nikomur ne gre zameriti, če je prepričan v svoj prav. Toda le v primeru, če za tem ne stojijo tudi njegovi osebni in/ali materialni interesi. Takrat pa je le treba reči bobu bob. Saj gre vendarle za usodo naše doline in tudi drugih dolin! Ne gre se tolažiti z dejstvom, da bo zgodovina tako in tako postavila reči (in ljudi) na pravo mesto. To se bo vsekakor zgodilo, toda ali smemo na račun neke bodoče zgodovinske resnice žrtvovati naravo in ljudi? Po moje vsekakor ne, zato trdim: razprave so sicer bile, toda najpomembnejše nas šele čaka!

BOJ ZA KULTURO

V varnih večernih urah, ko se vesoljno slovenstvo spravljaja spat, je 1. aprila letos ljubljanska televizija predvajala portret Vlada Kozaka. Izpraševalec je bil Bojan Štih, v delu oddaje pa je nastopil tudi Vladimir Dedijer. Možje, predvsem oba Vladimirja, so v pičle pol ure natrosili celo vrsto spominov, ki zelo svojsko označujejo nekatere mejnike v jugoslovanski revoluciji. Kljub temu da parolam veliko ljudi ne verjame več, je oddaja – portret potrdila slogan, da revolucija še traja. Prav takšni ljudje, revolucionarji, ki ostanejo človeški in pošteni, so porok, da tudi potem, ko se večina navzame oblastniške države, revolucionarni duh ne zamre. Nastopajoča trojica je primer takšnih revolucionarjev, borcev do smrti, ljudi, ki jih občutek oblasti ne povampiri. Skratka, bili so in ostali so pošteni v sebi in do sebe.

Ne morem si pomagati, a neka misel Vlada Kozaka v tej oddaji mi bo ostala trajno v spominu. Ko ga je Bojan Štih vprašal, zakaj je pravzaprav tak, kot je, je Kozak obudil spomin na partizanske dni. V samoti in lepoti Dolomitov, v obroču nemškega in italijanskega uničevalnega stroja se je vprašal, zakaj se pravzaprav bori! In ni ga preblisnila najbolj pogosta misel, da se namreč bori za narod in za svetovno revolucijo, ampak si je odgovoril: borim se za kulturo! Kajti kultura ne uničuje – kultura je ohranjanje življenja, življenja nasploh!

Seveda so že davno minili časi, ko je ohranjanje življenja pomenilo ohranjanje golega življenja. Možje, kakršna sta Vlado Kozak in Bojan Štih, so vedeli, da je življenje še kaj drugega kot vdihavanje kisika in izdihavanje ogljikovega dioksida. Njihovo življenje je bilo tesno povezano z narodovo zgodovino in njegovo kmečko tradicijo. Zanje so bila polja, gozdovi, travniki in reke ideali lepote in osno-

va za življenje. Zato ni čudno, da sta industrializacija dežele in nasilna kolektivizacija kmečkega življa po končanem boju z okupatorjem med ljudi vnesli precej nezaupanja, med revolucionarje pa nesoglasja. O tem priča tudi navidez nepomembna, a vendar prva zaplemba kakšnega časopisa v novi Jugoslaviji. Ni naključje, da je bil to ravno Kmečki glas v uredniških rokah Vlada Kozaka.

Kozakov odnos do kmečkega vprašanja nas zelo hitro predstavi v naš čas. Kaj je industrializacija prinesla našemu ljudstvu? Ni dvoma, da se je življenjski standard dvignil precej visoko, da smo zasuti z vsakovrstno robo in materialnimi dobrinami, ki ljudstvo razveseljujejo in osrečujejo. Prav tako ni dvoma, da je ustvarjena podlaga za razvoj in potrošnjo duhovnih dobrin. Vsemu temu v brk pa je treba reči tudi to, da je ostalo kar nekaj belih lis na tem majhnem kosu zemlje. Industrializacija vseh ni pripegljala v zavidljivo razvitost. Pozabljeni v zaostalem kmetijstvu so ostali ljudje na Goričkem in v Halozah. Precej kmetov na Ptujskem polju ima neuporabne kleti zaradi dvignjene podtalnice, kar povzroča HE Zlatoličje. Dalje proti zahodu leži sredi žitnih polj monstrum in požiralec energije, ki se imenuje TGA Kidričevo. Industrializacija Bele krajine je domačinom primešala v vodo PCB, tako da so postali »strogo zaupni« in komaj ozdravljivi bolniki. Pogoltnost po energiji je pred leti pretela enemu najlepših biserov Slovenije, edinemu, kar imajo Tolminci: Trenti. Da ne govorimo o v nebo vpijočih napakah, kot so Mežiška dolina smrti ali iskanje rešitev v jedrski tehnologiji, ki naj bi na čarobnih krilih dvignila deželo iz vseh stisk. Ali naj pri tem naštevanju tokrat Šaleško dolino izpustimo?

Nasprotniki »zelenih« bodo lahko tudi to pisanje predstavili kot nestrokovni donesek v bitki proti neumni industrializaciji, proti elektrarnam, proti napredku! Pa ni tako! To je le glas proti kopičenju energetske neracionalne težke industrije, proti povečanju obstoječih virov energije. To je

borba za opremljanje elektrarn z največjo možno stopnjo varnosti, zaščite in čistoče. To je borba za razvoj biološko zdravega kmetijstva. To je borba za razvoj turizma. To je borba za koristno razmerje med kupovanjem tuje in uporabo lastne pameti. Skratka: to je borba za ohranjanje življenja, življenja nasploh!

Ali kakor je to kot svojo življenjsko črto vodnico označil Vlado Kozak: To je borba za kulturo.

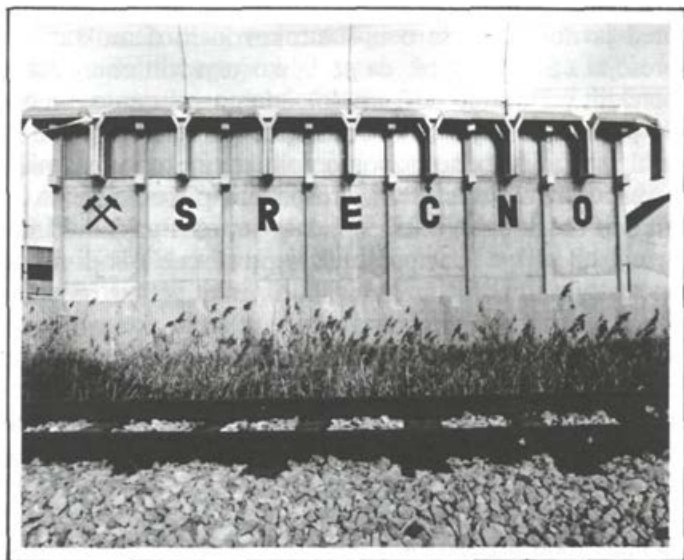
RAZHAJANJA

Res je, da ni res, da javne razprave o varovanju okolja do danes niso prinesle nikakršnih dosežkov. Če odštejem glas ljudstva, je kar precej ljudi na ključnih položajih v naši dolini spoznalo, da nas uveljavljeni model količinske rasti pelje v propad. Poglejmo primer: delavski svet TEŠ je maja letos odložil sprejem srednjeročnega plana »zaradi stališča javnosti in lastnega spoznanja delavcev TEŠ..., da je plan proizvodnje električne energije iz TE Šoštanj prevelika nevarnost za nadaljnje onesnaževanje«. Delavski svet TEŠ je še dodal, da za čas, »dokler nimamo čistilnih naprav za odžvepljevanje, zmanjšamo proizvodnjo, in to na nivo, ki še zagotavlja ohranitev in obnovo življenja tudi na vplivnem območju TEŠ!« To je vsekakor velik dosežek, ki predstavlja pravo osnovo za tvorne pogovore in odločanje v občini in republiki. Odloženi sprejem srednjeročnega plana je rokavica, ki so jo delavci TEŠ vrgli javnosti. Sprejeti jo, to je edino, kar je ob tem mogoče storiti!

Pri RLV pa se stvari zapletajo. Zdi se, kot da KPO RLV leti v nebo. Tam javnih razprav o nadaljnjem razvoju REK očitno niso vzeli zares, ampak so od njih pričakovali le potrditev lastnih načrtov. To pa pomeni predvsem odpiranje Jame Šoštanj. Poglejmo le eno od stališč, ki jih je KPO RLV sprejel ob javni razpravi: »Razprava je bila vodena nedemokratično, predstavniki RLV nismo bili povsod v enakopravnem položaju z ostalimi udeleženci razprave... predstavniki SZDL so na sestankih nastopali opredeljeni (Budna, Ahtik, Gošnik), s čimer so povzročali zavajanje razprave in politično škodo«. Na velenjski SZDL pa so o poteku istih razprav napisali naslednje: »Razprava je bila demokratična in brez incidentov, čeprav je bila večkrat močno emocionalna, nekajkrat tudi skoraj dramatična. Kvaliteta razprav je bila različna, povsod pa resna in odkrita. Nekateri krajani so izražali izredno zaskrbljenost nad

nadaljnjim razvojem, drugi so se jezili nad storjenimi napakami, vsako zdravo misel so pozdravili. Na eventualne provokacije niso nasedali«.

Priča smo torej dvema povsem nasprotnima pogledoma na opravljeno delo. Kako se bomo dokopali do enotnosti v tem primeru? Z argumentom moči ali z močjo argumenta? Je resnica na eni ali na drugi strani? Kakšne bodo posledice za Dolino (in SZDL, če obvelja prvo mnenje)? In kakšne bodo posledice za Dolino (in KPO RLV), če obvelja drugo? Kako je mogoče doseči soglasje ob (hudih) obtožbah na račun aktivistov SZDL, češ da so povzročili politično škodo? Ali je to mogoče dokazati? Gotovo bo za skupni nastop to potrebno storiti in dokaze položiti na mizo. Prav tako kot so na mizi dokazi o uničeni naravi, propadajočih in umirajočih gozdovih, bolnih in razseljenih ljudeh itn. Dokazi o izjemno veliki naravni, gospodarski, družbeni in tudi politični škodi! Ali naj štejemo za poizkus zblizanja stališč dejstvo, da bo RLV takoj našel sredstva

za preverjanje rezultatov statističnih raziskovanj o obolenosti ljudi v Šaleški dolini, ki jih je v Našem času objavil Zdravstveni center Velenje 21. maja 1987? Ali pa bi se morali strinjati z Zdenkom Zavadlavom, ki je v Sobotni prilogi Dela 13. junija napisal: »... kaj naj storimo, da preprečimo od sovražnikov socializma s človeškim obrazom načrtovano bodočnost Doline«.

V tedniku Naš čas je Franc Avberšek 5. februarja letos ob predstavitvi projekta odpiranja Jame Šoštanj (članek je imel pomenljiv naslov »Iz znanega v neznano«) med drugim dejal: »Pred odločitvijo – da ali ne – bo seveda sledila še javna razprava. Ne samo v občini Velenje«. In javna razprava je bila! Ne samo v občini Velenje! Problemska konferenca SZDL Slovenije je med drugim sprejela tele sklepe (glej Delo, 10. junija 1987): »... morajo vsi subjekti planiranja preveriti srednjeročne in dolgoročne načrte družbenega razvoja in gospodarjenja ter jih temu cilju prilagoditi... Socialistična zveza zahteva, da se vsa odstopanja od tega strateškega in dolgoročnega cilja (da bo rast primarnih energetskega virov čim manjša, posebej opredeli pred javnostjo ter se o njih strokovno in demokratično presoja... SZDL meni, da se lahko o novih energetskega objektih v Sloveniji povsem določno pogovarjamo, ko bodo posamični objekti ekološko optimalni, predstavljeni in usklajeni z družbeno razvojno politiko, z ekonomskimi in investicijskimi možnostmi. Pri sprejemanju odločitev o izgradnji novih energetskega objektov je treba uskladiti interese vseh prizadetih uporabnikov prostora... zaradi novih spoznanj na področju ekologije in zaradi vplivov pridobivanja električne energije na okolje je treba ponovno preveriti elektroenergetske bilance SR Slovenije, družbene plane ožje in širše družbenopolitične skupnosti... za presojo investicij narodnogospodarskega pomena in za investicije, do katerih obstaja velik odpor v javnosti, naj skupščina SRS oblikuje posebne nepristranske strokovne komisije, ki naj podajo svoje mnenje o tem. Člani komisije naj delujejo pod prisego...«

Na vse te rezultate javnih razprav se v vrhovih RLV očitno poživljajo! Ne skrbi jih zahteva po preverjanju že sprejetih planov, ne skrbi jih demokratično presojanje investicij, ne skrbi jih usklajevanje interesov vseh uporabnikov prostora, ne skrbi jih velik odpor v javnosti. Oni letijo v nebo. Kot cigani v znanem sovjetskem filmu.

Poglejmo dokaze! Ti nas predvsem opozarjajo, da se Jama Šoštanj odpira. Ob Novi ulici v Šoštanju gradijo barake za delavce Geološkega zavoda. Kljub temu da je to rušno območje, nastajajo novogradnje, ki so seveda povsem funkcionalne. Gradnjo je RLV izsilil s tem, da je Šoštanjčanom zagrozil, da bodo prišleke naselili v Stari pošti, v Mayerjevi vili ipd.

V nedrja Goric se zažirajo veliki stroji – prav gotovo ne zato, ker bi bilo delavcem dolgčas! Ob železniški postaji Šoštanj opravljajo vrtanja in očitno odpirajo zračni jašek. Ta primer je posebno zanimiv, saj se vrtanje opravlja v območju skladišča gradbenih materialov, ki ga ima v zakupu Era. Ta je tudi izdala soglasje za delo. Da se nič krivi delavci trudijo na črno, dokazuje tudi to, da so takoj ob pričetku del z bagerjem pretrgali dva energetska kabla in s tem zatemnili lep del Šoštanja. Ako bi ne vrtali na črno, bi se verjetno pri ustreznih in pristojnih institucijah pozanimali za komunalni načrt in bi pred gradbišče navesili tablo z nujnimi podatki, kot je to navada v naši deželi. Saj bi si kdo lahko navsezadnje mislil, da so tam na delu diverzanti! Če delavci sami trdijo, da iščejo premog (vrtanje opravljajo le kakih 300 metrov od TEŠ, ki bi bile v tem primeru obsojene na pogrezanje!) to dokazuje, da RLV manipulira z lastnimi delavci!

Jama Šoštanj se torej odpira. V posmeh vsem javnim razpravam, v posmeh vsem ljudem te doline, ki so se pripravljene trezno in razumno pogovarjati o izdelanih načrtih. V posmeh Socialistični zvezi, ki je v tem primeru zastavila svoj ugled! Kaj storiti?

IGRE BREZ MEJA

Jože Knez je na problemski konferenci »Ekologija, energija, varčevanje« dejal, da so se razmere zaostrele do te mere, da so žal že dokazane zdravstvene posledice zaradi onesnaženosti« (Delo, 27.5.87). Na zasedanju vseh treh zborov naše občinske skupščine je prišlo v tej zvezi do ostrega dialoga, v katerem je predstavnik Zdravstvenega centra Velenje povedal tole (citiram po spominu): »Izredno presenečeni smo nad zahtevo za revizijo, saj so ti podatki tako občutljivi, da si nihče ne bi upal z njimi manipulirati. Revizija pomeni izredno hudo nezaupnico Zdravstvenemu centru, zato bomo morali o tem temeljito razmisliti. Povedati moram, da je revizija že naročena pri Univerzitetnem zavodu za zdravstveno varstvo SRS. Pred nekaj urami so mi od tam sporočili, da se njihovi rezultati popolnoma skladajo z našimi, za mozirsko občino pa so celo še slabši. Povedali so tudi, da so v REK revizijo zahtevali do jutrišnje skupščine SRS. Verjetno so pričakovali zavrnitev naših rezultatov, kar bi s pridom uporabili na seji skupščine. Bolje bi bilo, če bi s tem denarjem plačali prizadetim in bolnim otrokom letovanje na morju!«

Zgoraj omenjena dejstva so me prisilila, da sem pohitel brskati po strokovni literaturi. Poglejte, kaj sem našel!«

1. Povzetek zanimivih podatkov. Študija Ameriškega medicinskega društva iz leta 1987 (American Medical Association Report C(A-78), 1987) pripisuje izgorevanju premoga, ki daje v ZDA približno 50 % električne energije, 2200 do 53000 žrtev zaradi onesnaženja atmosfere. Kasneje so prišli do številke 10.000, kar je še vedno zelo veliko, saj zahteva kakšnih 100 smrti na gigawat leto proizvedene energije. Širok razpon v prejšnjih ocenah gre deloma pripisati premajhnemu poznavanju učinkov žveplovih spojin na človeka. Toda zadeva postaja jasnejša, saj je iz epidemioloških študij že mogoče

sklepati o nekih vrstah povezave med emisijami žveplovih spojin in njihovimi posledicami na prebivalstvo (...) Razen žveplovih oksidov emitirajo elektrarne, ki kurijo premog, v atmosfero tudi druge elemente, ki so znani povzročitelji raka: kadmij, arzen, berilij, nikelj in krom. Ti elementi se najprej nalagajo v zemlji, kasneje pa s hrano pridejo v organizem. Samo emisija žvepljenih plinov, ki vsebujejo 1 % žvepla (velenjski premog 1,5 %, op. p.) in samo 3 milijone ton premoga za en giga wat električne energije na leto, bi po do-
gnanjih študije H. Innhaberja Energy Risk Assessment (1982) povzročila 10 do 28 žrtev (ob predvidevanjih, da je v žveplovih plinih z vsebnostjo žvepla 1 %, letno emitiranega 60.000 ton žvepla za en giga wat). Nesreče v termoelektrarni niso pomemben dodatek k riziku, saj te (nesreče) na okolico ne vplivajo. Toda izkopavanje premoga odnaša življenja. Statistike pri nas kažejo, da milijon ton izkopanega premoga zahteva 0,5 do 0,6 življenj (pri petih milijonih je to 2,5 do 3 življenj)... Kljub temu da elektrarne na premog zaradi napak ne morejo večkratno povečati svoje škodljive emisije, kot je to pri nuklearkah, pa so se vendarle že zgodili primeri, ki jih lahko primerjamo s havarijami v nuklearkah. Tako je naprimer leta 1952 v Londonu umrlo 3500 ljudi, ko se je v neugodnih vremenskih razmerah zaradi koncentracije emisijskih plinov kritično povečala koncentracija smoga.

Naštete podatke sem vzel iz referata prof. dr. Vladimirja Knappa z naslovom »Neki osnovni parametri za procjenu utjecaja na okoliš nuklearnih elektrana«. Kot je videti, je del izvajanja za propagiranje varnosti nukleark izpeljal tako, da je primerjalno navedel celo kopico srhljivih števil za »konkurenčne« elektrarne na premog. Podatki zgovorno pričajo, da elektro lobiji temeljito poznajo škodljive vplive v vseh vrstah elektrarn. Prav zanimivo bi bilo prebrati članek, ki bi hvalil termocentrale na premog pred nuklearkami, kar po Černobilu gotovo ne bi bilo težko. Refe-

rat bežno omenja le Otok treh milj, Černobila pa ne, saj je očitno nastal pred 1. majem 1986. Citati pa lepo dokazujejo tudi to, da tem ljudem pri doseganju ciljev ni nič sveto. Da bi pospešili gradnjo jedrskih central, so pripravljeni razkrinkati vso umazanijo, ki jo sami povzročajo z nedodelanimi elektrarnami na premog.

2. Na razpravah po KS na temo Ekologija, energija, varčevanje so vodilni delavci RLV večkrat omenili tudi to, da bi zmanjšanje proizvodnje električne energije v TEŠ za 30 % pomenilo tudi izgubo dela za 1000 rudarjev. Ali pa bi rudarji delali le pet ur dnevno in tako izgubili benificirani delovni staž. Takšne izjave so silno nevarne in so, milo rečeno, nizek udarec borcem za lepšo ekološko prihodnost. Gre preprosto za mobilizacijo 5000 rudarjev proti ekološkemu gibanju, saj nihče od te množice zaenkrat še ne ve, kdo bo »izgubil delo zaradi opredeljenih ekologov«!? Ob tem pa vsi odgovorni na RLV in IS SO zanemarjajo preprosto dejstvo, da Rudnik ni trdno zgrajena ustanova, v kateri so velike nesreče oz. okvare nemogoče – prav nasprotno: gre za zelo občutljiv organizem, ki bi moral za svoje rudarje imeti v vsakem trenutku pripravljen program, kako pre-zaposliti tudi 1000 rudarjev v svoji občini, če bi v rudniku prišlo do večje nesreče. Prosim, ostanite mirni vsi, ki mislite, da kličem »hudiča« nad Rudnik! Raje se spomnimo zadnjega velikega požara ob traku 30 v Jami Pesje, ko je bilo treba celo Jamo izolirati tako dolgo, da je požar sam od sebe jenjal.

3. Med radikalnimi zagovorniki trde variante energetskega razvoja se pogostoma omenja, da bi bilo treba samo za teden dni izklopiti elektriko in brž bi vse ljudstvo začelo vpiti: »Dajte nam elektrarn, ne glede na to, kakšne so!« Jemali smo to kot neposrečeno šalo, čeprav je marsikdo to izgovoril smrtno resno!

Kaj torej peha elektroenergetsko kasto v tako brezkomprimisni boj za povečanje elektroenergetskih kapacitet, ne da bi pokazal trohico volje za popravljanje napak iz preteklosti? Razkrinkali bi svoje lastne napake prejšnjih investicij! Žrtvovali bi tisoč rudarjev! Lastnemu ljudstvu bi utrnili luč!

Ali gre res samo za direktorske stolčke, za čast in za moč? Ali samo več energije res pomeni blaginjo za ljudstvo, ki mu jo »energetiki«¹ hočejo dati? Ne! Precej nas tega v letu 1987 ne verjame več. Tu gre za nekaj več.

GASILCI

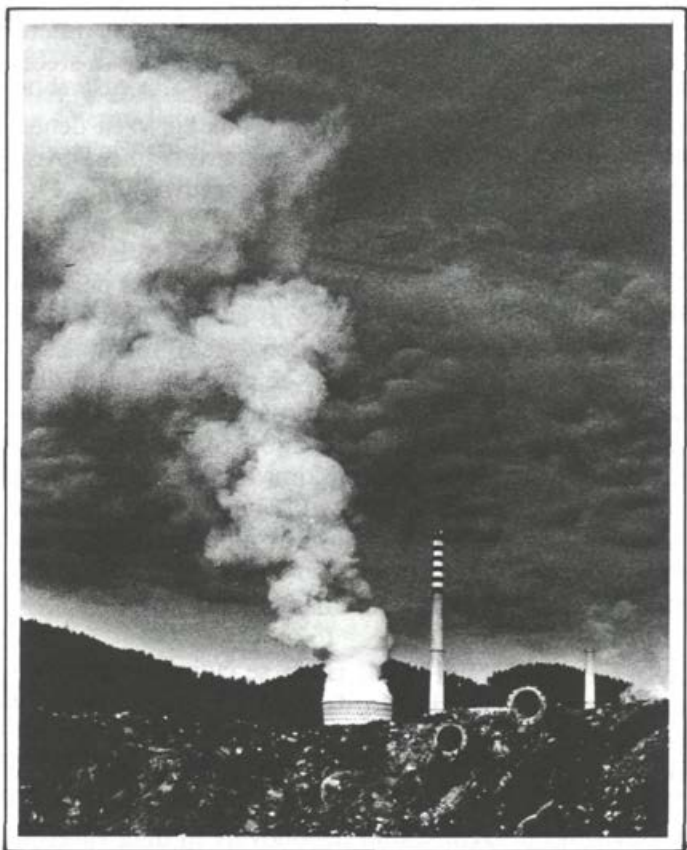
»Vselej se najdejo tovariši, ki skušajo z vsemi sredstvi preprečiti spremembe. Svoje trde glave zabarikadirajo zoper vsako znamenje napredka. Brez dvoma ne bodo hitro popustili, ker vedo, kaj bodo izgubili: svoje privilegije. In za te se bodo borili. So pa v manjšini. Ti povprečneži sedijo v foteljih, brez vsakršnih ideologij. Njihova lastna ideologija je foteljelogija. Prizadevamo si, da bi te ljudi zganili, da bi postala naša družba prožnejša, vitalnejša in pripravljena sprejemati reforme«.

Ali veste, kdo je to povedal? Nihče drug kot Jevgenij Jevtušenko, bard sovjetske poezije in še česa. Tako torej tam. Kako pa pri nas? Podobno, le da »perestrojko« jemljemo bolj tako, za hec. Seveda ne povsod in ne vsi. Poglejmo, kako je s tem pri ekologiji: če je Fedor Černe na ekološki problemski konferenci rekel, da se »še vedno srečujemo z razvojno inertnimi okolji, kjer ob prevladi kratkoročnih nad dolgoročnimi interesi zmaguje pravica onesnaževalcev, da ne poznajo niti obsega onesnaženja, ki ga povzročajo, niti njegovih posledic«, potem to seveda nikakor ne pomeni, da se bodo ljudje v foteljih zganili. Šele takrat, ko bo to trdo povedalo na tisoče Černetov, je upati, da bo »foteljelogom« odklenkalo.

Zanimivo je, da je njihov naglavni argument stroka. Saj poznate tisto znano pesmico: o pomembnih zadevah naj razmišljajo in odločajo strokovnjaki! Najhuje pri tej viži je to, da diskreditira tudi tiste prave, odgovorne strokovnjake, ki jih tudi v naši dolini ni malo. Da nas zgodovina uči le to, da se iz nje ne da nič naučiti, nas je zadnjič v 7D takole spomnil Braco Zavrnik: »Še posebej pa ne prenašam 'pameti', ki je narcisoidno zazrta v lastno izključnost in ki meni, da lahko vse zadeve tega sveta (ali pa vsaj lokalno) rešuje v imenu strokovnosti. Temu

sociologi že dolgo časa pravijo tehnokracija, torej vladavina tehniško obarvane, omejene, specialistične miselnosti, ki odreka komurkoli drugemu razen 'strokovnjakom' spregovoriti tudi o tako usodno skupnih zadevah, kot je ekologija oziroma o ekološko najbolj rušilni prvini, o energetiki«.

Tudi v naši dolini nas je »stroka« obdarila z vsemi znanimi ekološkimi posebnostmi. In taista »stroka« nam grozi z novimi načrti, novimi nebulozami, nad katerimi bo-

mo čez desetletja verjetno otroško začudeni. Če bomo seveda imeli začudenje komu sploh kazati!

V Dolini smo v obdobju revizij. Energetski načrti nam ne ponujajo ničesar. Tudi če bi TEŠ opremili z najboljšimi čistilnimi napravami, Dolina od tega ne bi imela nič več kot to, kar je imela pred stoletji in tisočletji: čistejši zrak, bolj zdrave gozdove, čistejšo vodo... Seveda so čistilne naprave nujne, toda poudariti moram, da pri tem nikakor ne gre za kakšne nove obveznosti in veliko žrtvovanje slovenskega gospodarstva in slovenske družbe, kot lahko tu in tam slišimo. Kje pa! Gre le za poravnavo starega dolga do narave, družbe in ljudi! V vsakem primeru pa čistilne naprave ne bodo prinesle blagostanja in sreče. To nam v tem času lahko prinese le hiter skok v vlak, ki pelje v postindustrijsko družbo. Toda kje vzeti denar, ko pa ga baje rabimo za še bolj intenzivno in masovno uporabo fosilnih goriv? Pa imamo alternativo!

Smo v začaranem krogu, kamor so nas poleg lastne neumnosti spravili tudi upniki z Zahoda. Ti nam pospešeno ponujajo delovno, energetsko in ekološko intenzivne proizvodnje, ki jih doma (tudi ali predvsem) zaradi nastopa ekološke javnosti ne morejo več plasirati. Kaj mislite, da bi Crvena zastava lahko v Združenih ameriških državah prodajala Yugo za 3990 dolarjev, če ne bi bila opremljena z jeklarnami, aluminijskimi kombinati ipd., ki ji prodajajo poceni surovine, ki so poceni zaradi podcenjene energije, ki je takšna zato, ker nihče ne plačuje varovanja okolja? Izvažamo naravo in zdravje ljudi. Izvažamo narodovo substanco. Kdo nam je to dovolil?

Nesreča v naši dolini je pač ta, da se čutimo dolžni proizvajati poceni energijo. In da očitno nismo sposobni z odločno akcijo prispevati k nujnim premikom v slovenskem gospodarstvu. Tudi če bo cena energije iz RLV in TEŠ nekoč »realna«, to ne bo spremenilo dejstva, da zapravljamo in izkoriščamo neobnovljiv in drag vir ener-

gije. Toda ne smemo pozabiti, da bo to »realno« ceno nekdo moral plačati. Manjše plače so seveda le ena od možnosti. In kaj bodo od tega imeli Gorenje, Veplas, Vegrad, Elkroj...? In vsa druga podjetja v Sloveniji, ki krvavo rabijo denar za tehnološko posodobitev (in s tem za zmanjšanje porabe energije)? Nič! Še bolj se bodo zvijala v primežu ekonomskih in cenovnih dubioz. Čez 40, 50 let, ko premoga ne bo več, se bomo smehljali in se trepljali, češ, bolj ali manj živi smo jo pa le odnesli.

Razprave in trda soočanja ob zahtevah za varovanje okolja imajo torej mnogo mnogo širši pomen kot samo ekološkega. So konflikt z dosedanjim načinom dela in razmišljanja. So borba proti cehovskemu načrtovanju gospodarskega in družbenega razvoja. In takih konfliktov se ne smemo bati. Moramo tvegati, pa čeprav bodo pri tem ceno plačali tudi konkretni posamezniki.

Če sem začel, pa naj še končam z Jevtušenkom, ki je nekje takole povedal: »Kdor pozablja žrtve od včeraj, bo jutri žrtev..., zato je sram najpomembnejše gonilo človeštva... Kje so sedaj nekdanji zažigalci? Zažigalci vseh revolucionarnih ognjev, kje so? Delajo kot gasilci. Sedaj so vsi v tej službi«.

ALTERNATIVE

Namesto možate besede–kopica sklepov! Tako si dovolim oceniti odgovor, ki je bil na račun prispevka »Razhajanja« objavljene v Našem času 2. julija 1987. V njem sem se med drugim spraševal, ali bo v borbi za ekološko svetlejši jutri zmagal argument moči ali moč argumenta – pa ni minilo niti 14 dni, ko smo bili ponovno soočeni s prvim. Nekateri pač ne razumejo ali nočejo razumeti, o čem teče beseda: ne o sklepih, temveč o dejanjih. Koliko sklepov smo v naši družbi (in občini) že sprejeli, pa smo jih takoj namerno ali nenamerno pozabili! Tako naprimer nikakršen moratorij na gradnjo Jame Šoštanj ne pomeni nič v trenutku, ko se Jama dejansko začne odpirati. Zato se tudi szdljeva problemska konferenca ni zadovoljila s sklepom o zahtevi za moratorij na gradnjo nukleark, ampak od izvršnega sveta terja pripravo zakona, ki bo moratorij sankcioniral. In prav na to sem v prispevku želel opozoriti. Kaj nam pomagajo sklepi, če v Šoštanju vrtajo? To v zvezi s Šaleško dolino vedno bolj spoznavajo tudi (ali predvsem) drugod v Sloveniji. V »Večeru v soboto« 27. junija 1987 Miro Petek poudarjeno opozarja, da vojna v Šaleški dolini še ni dobljena, in med drugim pravi: »Glasovi iz Šaleške doline so torej jasni in odločni, kaj pa se bo od tega uresničilo, bo pokazal čas. V občini Velenje so že v davnem družbenem planu 1972–1980 zapisali naloge o zaščiti zraka, ki pa se do danes še niso uresničile. In kdo je sploh dal dovoljenje za obratovanje TEŠ brez čistilnih naprav? Glas ljudstva se resda vse bolj sliši, vse premalo pa se upošteva, kar sta dokazali tudi Kidričevo in Jesenice. Tako je v Šaleški dolini dobljena samo ena bitka, do zmage v tej ekološki vojni pa je še daleč.«

Tudi tu torej očiten dvom, da bi »glasovi iz Šaleške doline« lahko brez trde in brezkompromisne borbe premaknili zarjaveli voz tradicionalnih in konzervativnih gle-

danj na proizvodnjo in uporabo električne energije. Od samih sklepov: malo koristi. Če se celo v družbenem planu zapisane stvari ne uresničujejo, koliko imamo zaupanja, da se bodo uresničili zapisani sklepi? Če se sploh ne spuščam v njihovo vsebino. Tokrat.

V luči povedanega se mi zdi brezpredmetno polemizirati s stališči RLV – predvsem s tistim stališčem, ki je preprosta etiketa brez vsebine. Trditi, da sem tendenciozno namigoval, neobjektivno informiral javnost, objaviti netočne trditve in tega niti z eno besedo dokazati, je pod ravniyo demokratičnih odnosov, doseženih v naši deželi. Konkretna navedke (npr. o vrtanju v Šoštanju, o oceni javnih razprav, o naročeni reviziji zdravstvenih izsledkov Zdravstvenega centra Velenje ipd.) odpraviti s priljubljenim reklamom o tendencioznih namigovanjih je škodljivo. Škodljivo zato, ker ne gre za pisca ali za člana KPO, ampak za usodo naše doline. Gre za naravo, za ljudi, živali, gre za življenje. Tovariši v RLV bodo gotovo pripravljeni priznati, da stališča, ki jih naštevajo, (še) niso rezultat njihovega hotenja rešiti Dolino, ampak posledica (tudi ostrih) javnih razprav v Dolini in republiki. Kar seveda ni nič slabega – vendar le v primeru, da z njimi mislijo resno. V prispevku sem opozarjal prav na to: da namreč dejanja zaenkrat na žalost dokazujejo, da prav resne pripravljenosti za učinkovite spremembe še ni. Pa sem prepričan, da so v kombinatu ljudje in strokovnjaki, ki so sposobni in željni razmišljati o pravih alternativah. Toda kje so ti strokovnjaki? Zakaj ne pridejo do besede? Zakaj so v prvih bojnih vrstah vedno isti ljudje z očitno preživelimi koncepti? Ko bi znal odgovoriti na ta vprašanja, bi gotovo lahko ponudil odrešilni recept celi Jugoslaviji. Tega pa seveda nisem sposoben. Zato mi ostane le eno: opozarjati, dokazovati, opominjati, predlagati. Morda bo pa le uspelo, da bodo tudi odgovorni spoznali. Pa ne to, da imam prav, ampak da nadaljevanje sedanjega »razvoja« pelje v temno prihodnost brez bodočnosti. S skakalnicami sicer (ki se zaenkrat gradijo še na črno),

vendar brez življenja in turistov. Pa ne zaradi tihega ali glasnega vpitja o onesnaženosti Doline, ampak zaradi uničevanja narave čez vse meje. Saj smo že danes tako daleč, da bi lahko turiste vabili na ekološko transverzalo: preko jezer, čez deponijo pepela, postanek ob blagodejni tišini klasirnice v Pesju, gozdni piknik v Zavodnjah, globoko vdihovanje SO₂, dušikovih oksidov ipd., ogled mrtvorojenih telet in opotekajočih se čebel, prehranjevanje s solato, zabeljeno z žvepleno kislino, požirek gnojnice iz Pake, s kanuji in razposajenim kopanjem mimo TEŠ in skozi Penk, nagradno štetje razpok na hišah v Pesju, okrogla miza z razseljenimi domačini, čez drn in strn po ugrezninah, večer v Škalah, zabeljen z radioaktivnim pepelom in tako dalje. Dokler nenavadnim turistom ne bi bilo dovolj.

Morda pa se takšne črne alternative le ne bodo povsem uresničile. Morda bomo prav v Šaleški dolini dokazali, da se iz zgodovine da nekaj naučiti?

OBLJUBE – GOVORI

V nedeljo 5. julija 1987 sem bil v Zavodnjah. Kraj sem obiskal z namenom, da bi pomagal dokumentirati zgodovinsko srečanje – konferenco, na kateri bi poklicani morali zastaviti svojo besedo in ugled ter tako jamčiti, da se bo ekološko stanje v Zavodnjah in celi Šaleški dolini sčasoma izboljšalo. Pričakoval sem manifestacijo premika zavesti najodgovornejših tlakovalcev poti v lepšo bodočnost. Tudi zato, ker upam, da bo od problemske konference »Ekologija, energija, varčevanje« ostalo še kaj drugega kot akcija Nedeljskega »Očistimo Slovenijo, našo deželo«. Pričakoval sem, pa se ni zgodilo nič! Obljubljene in napovedanega srečanja občanov z voditelji ni bilo – preloženo je za nedoločen čas. Na to nas je opozoril tudi Mauricio Olenik v Studiu ob sedemnajstih dne 8. julija 1987, ko je rekel: »Na žalost lahko ugotovljamo nekaj: dogajanje po konferenci (Ekologija, energija, varčevanje, op.p.) kaže na to, kar je pač lastnost našega samoupravnega političnega sistema – da se morajo bitke, ki so bile enkrat dobljene, vedno na novo dobivati.« Da je res tako, dokazuje tudi odpovedano srečanje v Zavodnjah. V Šaleški dolini se do zadnjega ožiga gozdov nihče ni zavedal, kaj predstavlja za življenje nenormalno velika koncentracija žvepla v zraku. Ker se tega nihče ni zavedal, tudi nihče ni ničesar ukrenil. In videti je, da nihče prav resnega namena tudi nima. O tem nas ne prepričujejo sklepi, ampak opazovanje dejanj in preprosto logično sklepanje. Tudi izjava, »da bomo še naprej angažirali vse moči, znanje in čas«, ko pred tem ni bilo storjenega nič konkretnega (razen nekaj neizpolnjenih obljub), »nas« pač k ničemur ne zavezuje. Do danes v bližnji in daljni okolici ni še nihče zahteval, da je treba zmanjšati proizvodnjo električne energije. To so podtikanja »zelenim«, ki zahtevajo odpravljanje vzrokov zastrupljanja in rušenja narave, katere del smo vsi. Pač! Za zmanjšanje proiz-

vodnje so v sami TEŠ, ker drugih hitrih in učinkovitih ukrepov za zmanjšanje onesnaževanja enostavno ne vidi-
jo. K zmanjševanju proizvodnje električne energije pa
posredno napeljujejo predvsem tisti, ki bi morali sestavi-
viti programe in najti denar za ekološko neoporečen raz-
voj, pa se niso zganili in se ne zganejo dovolj hitro! Eko-
logi ponujajo variantne rešitve, katerih ne skuša nihče
niti ovreči. Zeleni ne pomagajo s spraševanjem, temveč
z opozarjanjem! Kaj več jim žal ne preostane. Zeleni
se ne bojijo. Bojijo se mrtvorojencev in spačkov. Bojijo
se raka in umiranja na višku življenjskih moči, čeprav se
zavedajo, da smrti nihče ne uide. Cilj je ozdraviti bolno
dolino, v kateri živimo. Zato bo potrebno veliko znanja,
volje in denarja. Čas ni naš zaveznik! Zato bomo morali
glasno vpiti in s prstom kazati na strupeno dediščino,
ki se kopiči za nami. In najprej morajo poprijeti tisti,
za katerimi je največ nesnage!

P.S. Besedilo sem dokončal 12. julija 1987 na prepol-
nem šoštanjskem bazenu, kjer nas je vse popoldne po
nosu in po grlu žgečkljalo žveplo, ki so ga rahle sapice
nosile naokoli.

MOLK JE ZLATO

pravi pregovor, jaz pa ostajam praznih rok ob vprašanju, iz kakšnega materiala je ta zadeva in v čigavih rokah je.

Je že tako, da na koncu vedno po pravici rečemo, da je vse človeško, kar ni živalskega izvora. Spomnimo se razprav o prenehanju uničevanja okolja, ki so z veliko ostrino hrumele čez našo deželo – še nedavno tega so jih bili polni vsi mediji: od nacionalnih do najbolj zakonitih občinskih in krajevnih. Kdor je kaj dal nase in na svoj družbeni položaj, se je čutil poklicanega ob vsaki priložnosti povedati kaj o ekologiji, o tem, kaj je res in kaj ni, kaj bi bilo, če ne bi bilo in kaj bi bilo, če bi bilo, kaj bi sicer morali storiti, pa ne moremo zaradi objektivnih... Tresla se je gora, sprejeti pa so bili... sklepi. In potem je vse potihnilo.

Danes je ekologija že bolj ali manj posrečen okras v medijih – s prvih strani se je preselila na notranje, in še to bolj poredko. To dejstvo me napeljuje na misel, da smo tudi klic k ekološkemu razumu vzeli tako kot skoraj vse doslej: kampanjsko! Nekateri so se naveličali, drugi pa so si gotovo pomeli dlani, češ, saj smo vedeli, počasi je treba, da se ujma unese, potem bo vse spet po starem.

Tako je bilo in je tudi v naši občini. Rezultat burnih in angažiranih razprav ljudi v naši dolini so bili sklepi, sicer dobri, toda še vedno nič več kot s črkami popisan papir. Zato nisem tjavendan ponavljal, da so dejanja tista, ki spreminjajo, ne pa tako ali drugače zapisani stavki z različnim številom vejic.

Ves čas razgretih razprav sem opozarjal na neko nevarno domnevo, ki je prihajala običajno iz istih krogov, glasila

pa se je približno takole: »Prenehajte že vendar s temi nesmiselnimi obtoževanji, saj smo vendar vsi na istem vlakcu! Vsem nam je enako veliko do tega, da gozdovi prenehajo umirati, da bodo reke spet čiste, da ljudje nehajo obolevati zaradi onesnaženega zraka« ipd.

Zakaj trdim, da je ta domneva za hiter in učinkovit preobrat idealistična in utopična? Predvsem zato, ker nas tako učita zgodovina in (nepopolno) poznavanje družbenih procesov. Nobena družba doslej ni bila brezkonfliktna in tudi naša ni! Priznavanje konfliktnosti družbenih interesov pa seveda mora priznavati konfliktnost konkretnih družbenih skupin in posameznikov, ki so njihovi nosilci. Ne vidim razloga, zakaj ne bi verjeli, da tudi v naši občini ne obstajajo konfliktni in celo antagonistični interesi. To ni samo na sebi nič slabega, celo nasprotno: je lahko gibalno razvoja. Toda ta »lahko« zahteva demokratično in civilizirano družbo, kjer se nasprotujoči si in izključujoči se interesi soočajo v odprtem boju argumentov, uresničevanje zmagovitega pa je skrbno nadzorovano in sankcionirano. Temu lahko preprosto rečemo tudi razvita politična kultura, ki pa ni le folklorna kategorija, ampak boleča zadeva za tistega (tiste družbene skupine, posameznike, politične partije v parlamentarnih demokracijah...), ki sklepov ne spoštuje in ne uresničuje. Mnogokrat ni dovolj le odpoklic ali odstop! Še posebej, če se ne uresničujejo sklepi, ki jih je sprejelo najvišje zakonodajno telo, to je skupščina. Nenadomestljiv »instrument« pri tem varovanju zakonitosti so javnost in javni mediji. Če rečem nenadomestljiv, to mislim dobesedno, tako kot vse oblasti tega sveta, ki informacijam in njihovem pretoku odmerjajo največjo pozornost. V demokratičnih režimih seveda drugačno pozornost kot v totalitarnih.

Opažamo, da je ob zadnjih »svetlih« primerih našega razvoja (Agrokomerc, Vevčani, Viko, Prevlaka, Plomin II...) tudi pri nas javnost prenehala biti pojem, sovražen siste-

mu. Seveda ne povsod in ne vedno. Pretežno še vedno vztrajamo pri monolitnosti, odkrito izražanje različnih pogledov (pa tudi interesov) imamo za motnjo, za nekaj nezaželenega, za nekaj, kar moti navidezni napredek in že zdavnaj dogovorjeni način poti v nekakšno prihodnost. Logični rezultat je, da se pogledi, različni od vladajočega (ali od tistega, ki ima največjo družbeno moč) ponotranjijo (subjektivizirajo), ljudje jih obdržijo zase, postanejo apatični, večkrat pa se prelevijo v navadne kritikastre. Pa ne po svoji krivdi. Na tak način izgubljammo ogromne človeške moči. Rezultate tako vzpostavljene monolitnosti lahko opazujemo na vsakem koraku in tudi v naši občini.

Mislim, da je govorjenje o tem, kako imamo v občini vsi enake interese (pa ne le pri ekologiji) škodljivo in neproduktivno. Preprosto ni mogoče, da bi dva človeka mislila, želela in hotela popolnoma enako. Kaj šele večje družbene skupine ali kar podjetja. Če ne drugega, potem bi bila takšna družba nekaj najbolj dolgočasnega na svetu. In nekaj najbolj grozljivega! Spomnimo se uniformirane Pol Potove Kampučije in vseh drugih toalityarnih režimov na planetu.

Te misli seveda niso zagovor anarhije! So preprosto apel k razumnemu obvladovanju družbenih procesov in doslednemu spoštovanju mehanizmov našega političnega sistema, ki ima do popolnosti izdelano regulativo za »usklajevanje interesov«. Navsezadnje tudi zato je ta sistem tak, kakršen je: če bi imel v osnovi vgrajeno danes kritizirano podmeno, da vsi mislimo in hočemo enako, potem bi bil sam v sebi smešen. Tega pa ne trdim jaz, ampak danes večkrat omenjene monolitno razmišljujoče osebe.

Pa se vrnimo za konec k ekologiji!

Nikakršnega razloga ni, da bi bilo potrebno ustvarjati umeten vtis, češ da (v naši občini) eni stojijo na enem, drugi na drugem, tretji pa na tretjem bregu. To je (kot

rečeno) nekaj povsem naravnega. Nenaravno in izredno škodljivo, da ne rečem usodno pa je, če se na vseh treh bregovih stoječi ali sedeči nekaj naposled dogovorijo, potem pa se izkaže, da sta dva držala v žepih fige. To je, da sta rekla »da« ali »ne«, potem pa delala naprej, kot da se ni nič zgodilo.

TA IN ONA EKOLOGIJA

Nekako pol leta je preteklo od sprejemanja sklepov konference »Ekologija, energija, varčevanje«, in glej; prvi rezultati so že tu.

Ni se ljudstvo zastonj pehalo in razpravljalo, sedelo in se dušalo, poklanjalo šopke suhih vej in grozilo s traktorsko zasedbo Titovega Velenja. Niso razni ogledniki zaman hodili v Zavodnje in se na lastne oči prepričevali, da so suha drevesa res suha.

Tudi občinski vrh je bil do vratu potopljen v ekologijo in tako tudi v poletnih mesecih ni prenehal s svojimi aktivnostmi na tem področju. Spomnimo se le javnega odgovora predsednika skupščine Draga Šuleka, ki je na pobudo posameznih občanov na javni razpravi pismeno povzel spremljanje dogodkov v zvezi s pripravami za izgradnjo odlagališča radioaktivnih odpadkov, ki so ga opravljali organi SO Velenje. Povzetek spremljanj, objavljen v Našem času 30. julija 1987, je kakor nalašč za temeljito analizo, saj v njem kar mrgoli zanimivih podatkov in datumov, poleg tega pa je bilo skoraj obljubljeno, da odlagališča jedrskih odpadkov v naši sosesčini ne bo.

Praznična številka Našega časa nas je seznanila s tem, da so se ljudje osvestili, da sedaj vedo, kakšne dimenzije ta ekologija ima. O mnogo konkretnem in tolikanj opevanem informacijskem sistemu pa izvemo, da bo že v tem mesecu pričel delovati in da deluje že zdaj, le da daje informacije s precejšnjo zamudo. In še, da zastavljeni sistem ne bo deloval v celoti zaradi prejšnjega tehničnega problema – telefonskih linij!

Kurilna sezona 87/88 bo tako več ali manj izpuščena.

Meritve ozračja, kakršnegakoli že, pa bodo dale »določene« rezultate.

Ha! Človek bi se na glas smejal, če bi bil v gledališču – in rekel bi, da se komedija že neokusno preveša v cinizem. Tako pa gre za precej bolj resne stvari: takšne »obljubarske salte« opravljene v eni sapi, so vendarle preveč, da bi jih prizadeti mogli mirno požreti!

Z gotovostjo lahko torej ugotavljamo, da poleti ni bilo storjenega ničesar. Najbrž zaradi dopustov! Pozimi pa ne bo zaradi mraza. Spomladi in jeseni se bomo malo obmetavali z besedami.... in tako iz leta v leto naprej, skozi atomski vek.

Obljub, da najbrž bo, ko bo, če bo, imamo že polno malho. Poleg tega besedujemo šele o informacijskem sistemu. O odžvepljevanju pa nič!

Gozd pa ne more čakati na prazne obljube in izgovore od ene do druge kurilne sezone, od enega do drugega mandata, ko si bodo vodilni ekologijo podajali iz rok v roke kot vročo žerjavico.

Ne želim biti patetičen, melodramatičen ali pretirano čustven – gozd nima duše in razuma in se zato ne ozira na nas in na naše zanamce. Vseeno mu je. Prav kakor nam! Gozd umira!

RADIOAKTIVNOST

Pred leti se je v državah EGS strahovito zmanjšala poraba masla zaradi izsledkov ustreznega znanstvenega instituta, češ da njegovo uživanje povečuje količino holesterola v krvi. Skladišča so se polnila, zaloge so bile neverjetne, ljudje pa so večinoma kupovali nadomestke, predvsem margarino. Potem pa je kot strela z jasnega udarila vest (objavilo jo je tudi Delo), da je raziskavo pri institutu naročil in bogato plačal koncern, ki je proizvajal margarino. In maslo je prenehalo biti smrtno nevarno živilo.

To zgodbico sem obnovil le zaradi tega, da vas nagovorim k razmišljanju o resnejših in za nas mnogo pomembnejših zadevah.

Zelo redko se zgodi, da se v katerem od osrednjih republiških medijev pojavi obširnejši članek iz naše doline o njej. In 22. septembra 1987 je Delo v prilogi »Znanje za razvoj« natisnilo (Naš čas pa ponatisnil) obširen članek Gregorja Pucija z naslovom »Zaradi urana, ki je v pepelu, Šaleška dolina ni ogrožena«. Že naslov me je pomiril, še bolj pa številke in ostala dejstva iz raziskave, ki jo je opravil Inštitut Jožef Stefan. Toda le za nekaj minut.

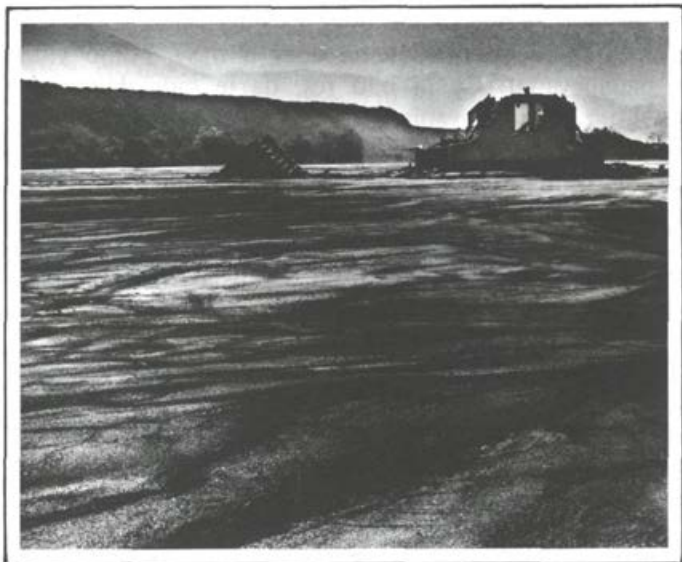
Naj za uvod ponovim nekaj najpomembnejših poudarkov iz članka.

- Na deponiji elektrofilitrskega pepela ob Velenjskem jezeru je urana nekaj deset ton, kar je nekajkrat več kot v običajni zemlji.
- Pepel je radioaktiven.
- Nekaj deset ton urana na deponiji pepela ne prispeva bistveno k povečanju sevanja v tamkajšnjem okolju.
- Uran, ki je v pepelu Termoelektrarn Šoštanj, ne vpliva bistveno na povečevanje radioaktivnosti v velenjski občini.

- Vpliv radioaktivnosti lignita oziroma pepela je zaenkrat neugotovljivo majhen v primerjavi s škodo, ki jo povzročajo SO₂ in druge škodljive snovi.
- Termoelektrarne Šoštanj prispevajo k povečanemu radioaktivnemu sevanju bolj kot Nuklearka v Krškem.
- Večina pepela je zalitega z vodo, ki zadrži vse radioaktivne snovi – te ne pridejo v ozračje. Radioaktivne snovi se zadržujejo v usedlini na dnu.
- Sevanje na gladini Velenjskega jezera je primerljivo s sevanjem naravnega ozadja.
- Sevanje v ozračju v okolici TEŠ je izredno majhno in bi z njegovimi učinki na okolje in ljudi lahko le špekulirali.
- Povprečne vrednosti sevanja od septembra 1986 do maja 1987 so bile 12 bekerelov na kubični meter zraka v Titovem Velenju, 5 Bq/m³ zraka v Zavodnjah, 10 Bq/m³ pa na Velikem Vrhu pri Šoštanju. To so tipične vrednosti za Slovenijo in Jugoslavijo.
- Na deponiji pepela je zaradi odprtega prostora izmerjena mnogo nižja koncentracija kot v stanovanjih: od 17 do 83 Bq/m³ zraka.
- Koncentracije radona v stavbah v Šaleški dolini so neizstopajoče, nanje pa vpliva predvsem neprezračenost prostorov in nekoliko manj material, iz katerega so stavbe zgrajene.
- Največjo koncentracijo so namerili v hiši na Lipi, ki je zgrajena iz navadne opeke: 405 Bq/m³ zraka.
- Koncentracije radona v stanovanjih v Ljubljani se gibljejo od 16 do 198 Bq/m³ zraka, rekorder pa je hiša s 360 Bq/m³.
- Koncentracije radona v velenjskih stavbah niso odvisne od materialov, iz katerih so zgrajene, gibljejo pa se od 20 do 205 Bq/m³, povprečna izmerjena vrednost pa je pod 100 Bq/m³.

O neoporečnosti meritev seveda ne smem in ne morem dvomiti. Prav tako nisem sposoben oporekati sklepu, da obratovanje TEŠ ne vpliva bistveno na povečevanje ra-

radioaktivnosti v naši dolini. Lahko pa se potrudim osvetliti podatke, do katerih so raziskovalci Instituta Jožef Stefan in Gregor Pucelj prišli. Ta osvetlitev pa verjetno ne bo prijetna.

Toda najprej naj vendar popravim nekaj števil! Podatek Gregorja Pucelja, da je na deponiji pepela nekaj deset ton urana, moram na žalost ovreči. V poročilu »O nekatereh preliminarne fizikalno-kemijskih in radioloških meritvah vode in sedimentov iz Velenjskega jezera«, ki so ga napisali septembra 1985 na Institutu Jožef Štefan, je omenjena »skupna množina urana v sedimentih jezera okoli 600 ton«. Torej zgolj v jezeru 600 ton, pri čemer očitno ni upoštevana deponija suhega pepela. Nekaj 10 ton?

Naprej: trditev, da uran, ki je v pepelu, ne vpliva bistveno na povečanje radioaktivnosti v Šaleški dolini, je, milo rečeno, nezdržljiva s podatkom, da je »zaradi dejavnosti

TEŠ radioaktivnost v okolju večja kakor naprimer zaradi delovanja JE Krško«. Nezdružljiva zato, ker predpisi za prebivalstvo v bližini jedrskih elektrarn dovoljujejo letno dozo 5 mSv, za ostalo prebivalstvo pa 1,67 mSv letno. Ali je morda zakonodajalec kar na pamet za trikrat povečal zgornjo mejo letne doze za ljudi, ki živijo v bližini nukleark? Kaj pomeni letna doza 5 mSv, bomo videli v nadaljevanju! Če bi bilo res, da je radioaktivnost v okolju zaradi delovanja TEŠ večja kot zaradi delovanja NEK, bi v Šaleški dolini že zdavnaj pričakovali sprožitve alarmnih siren. Vsekakor bi bilo od Gregorja Puclja pričakovati jasen in javen odgovor, opremljen z dokazi. Če bi se trditve izkazala za resnično, je po mojem potrebno hitro in resno razmisliti o zaustavitvi Termoelektrarne Šoštanj.

Trditve, da so koncentracije radona v stavbah v Šaleški dolini neizstopajoče, preprosto ne more držati! Če so bile na najbolj izpostavljenem mestu pri Rudniku urana Žirovski Vrh v letu 1985 od 20 do 70 Bq/m³, v stavbah v velenjski občini pa od 20 do 205 Bq/m³ oziroma povprečno nekaj pod 100 Bq/m³, potem mora biti v tej trditvi nekaj hudo narobe. Še posebej zato, ker so vztrajne zahteve po zaprtju RUŽV povezane tudi z dokazanimi velikimi spremembami genetskega materiala v njegovi okolici.

Trditve, da je na deponiji pepela zaradi odprtega prostora izmerjena koncentracija mnogo nižja kot v stanovanjih, me ne more pomiriti, če vem, da je tudi to več kot na najbolj izpostavljenem mestu pri RUŽV! Svojega mnenja drugim ne bom vsiljeval, toda jaz se po deponiji ne bom sprehajal.

Pojasnilo, da je pretežni del pepela zalit z vodo, ki zadrži vse radioaktivne snovi, saj se v alkalni vodi ne morejo raztopiti, ampak se zadržijo v usedlini na dnu, me ne more prepričati zaradi dveh razlogov. Prvi je mo-

goča in verjetno v prihodnosti tudi nujna ozdravitev jezera (kaj lahko ob tem priplava na dan, lahko le ugibamo?!), drugi pa izvleček iz že citiranega poročila IJS iz leta 1985: »... rezultati tudi kažejo na neenakomerno porazdelitev naravnih radioaktivnih elementov v vodnem stolpcu, približno 10 krat višje aktivnosti radioaktivnega plina radona-222 v primerjavi z radijem-226 pa so posledica emanacije – sproščanja radona iz sedimenta v vodo, kar pomeni, da radon-222 ne nastaja samo iz radija-226, raztopljenega v vodi«. Kopanje in surfanje v Velenjskem jezeru? Ne, hvala!

Toda naj poizkušam pomirjujoče navedke Gregorja Puclja soočiti s primerljivimi podatki iz drugih držav!

Ocenjujejo, da je povprečna koncentracija radona v hišah v Veliki Britaniji 22 Bq/m³ (spomnimo se, v velenjski občini po podatkih Gregorja Puclja nekaj pod 100!). Donedavna naj bi bila koncentracija 400 Bq/m³ povod za sanacijo, sedaj pa nameravajo spremeniti gradbene predpise in v novih hišah dovoliti najvišjo koncentracijo 100 Bq/m³. Toda ta koncentracija po njihovih podatkih povzroča sevalno dozo 5 mSv letno (za prebivalstvo je dovoljena doza 1,67 mSv letno), to je toliko, kot dovoljujejo predpisi za prebivalce v bližini jedrskih elektrarn. Nacionalni svet za radiološko zaščito Velike Britanije opozarja, da ta doza pomeni smrtno nevarnost zaradi pljučnega raka pri 0,5 % populacije – ali drugače: eno smrt na 200 prebivalcev, ki so stalno izpostavljeni takšni dozi. V Veliki Britaniji menijo, da v približno 2000 hišah koncentracija presega 1.000 Bq/m³, letna doza pa je v teh primerih čez 50 mSv oziroma nevarnost za smrt 5 % populacije (vsak dvajseti prebivalec!). To pa je, še enkrat povejmo, doza, ki jo naši predpisi predvidevajo in dovoljujejo za zaposlene v Rudniku urana Žirovski Vrh in Nuklearki Krško!

Toda britanski standardi in ocene so vse prej kot strogi!

Na Švedskem, v ZRN in ZDA trdijo, da sta letna doza radona in nevarnost za rak znatno večji, kot navajajo v Veliki Britaniji. Verjetno je tudi zato britanski Nacionalni svet za radiološko zaščito pred kratkim sprejel koncentracijo 20 Bq/m³ za tisto, ki daje letno dozo 1 mSv (še enkrat: povprečna koncentracija v hišah v velenjski občini je po podatkih G. Puclja nekaj pod 100 Bq/m³, predpisi dovoljujejo letno dozo 1,67 mSv, po britanskih podatkih, ki so manj ostri od drugih, pa koncentracija 100 Bq/m³ povzroča sevalno dozo 5 mSv letno!).

Ampak britanski podatki so verjetno neustrezni! Agencija EPA iz ZDA trdi, da koncentracija radona 150 Bq/m³ daje letno dozo 20 mSv, kar je 2,7 krat več od britanskih ocen in rezultatov! Letna doza 20 mSv pa pomeni življenjsko nevarno tveganje za 6 % ljudi ali za vsakega šestnajstega človeka, ki ji je stalno izpostavljen!

Še bolj strogi so v ZRN, kjer so koncentracije urana merili v 6000 stanovanjih po 3 mesece. Opazili so, da nihajo, tako dnevno kot letno, in to od nekaj do več sto Bq/m³. Izmerili so srednjo vrednost 50 Bq/m³, pri 10 % pregledanih stanovanj pa je bila koncentracija nad 80 Bq/m³. Toda vrednost 50 Bq/m³ daje po njihovih ocenah za bronhijalni epitel 15 mSv, za alveolno pljučno področje pa 2 mSv letne doze pod pogojem, da so ljudje v hišah 80 % vsega časa v letu.

Ocene sevalnih doz glede na koncentracije radona se torej v različnih državah zelo razlikujejo, toda tudi če upoštevamo najmilejše (britanske), lahko sklepamo, da prebivalci Šaleške doline nismo v najbolj rožnatem položaju. Izpostavljeni smo koncentracijam, ki so v nekaterih primerih očitno tolikšne, da ekvivalentne doze sevanja presegajo tiste mejne doze, ki so dovoljene za rudarje v rudniku urana Žirovski Vrh. Tveganje za smrt zaradi pljučnega raka je v teh primerih najmanj 5 %, po ocenah ameriške agencije EPA pa tudi do osem krat večje!

Naj na koncu še enkrat povzamem najvažnejše podatke.

1. Po meritvah Instituta Jožef Štefan je povprečna vrednost koncentracije radona v zaprtih prostorih v hišah v velenjski občini pod 100 Bq/m³ zraka (koliko pod 100 ne vem, domnevam pa, da med 90 in 100, sicer bi gotovo prebrali, da je vrednost pod 90 Bq). Ne ve se, v koliko hišah so bile meritve opravljene.
2. Po zmernih britanskih ocenah ta koncentracija (100 Bq/m³) povzroča sevalno dozo 5 mSv letno, kar predstavlja nevarnost za smrt zaradi pljučnega raka pri 0,5 % populacije, ki je dozi stalno izpostavljena. Predpisi dovoljujejo letno dozo 1,67 mSv.
3. Agencija EPA iz ZDA trdi, da koncentracija radona 150 Bq/m³ daje v enem letu dozo 20 mSv, kar pomeni življenjsko tveganje za 6 % ljudi – za vsakega šestnajstega, ki je stalno izpostavljen takšni dozi.
4. Po nemških podatkih daje povprečna koncentracija 50 Bq/m³ za bronhijalni epitel 15 mSv, za alveolno pljučno področje pa 2 mSv letne doze.

Številke, ki jih omenja Gregor Pucelj za velenjsko občino, so torej izredno vznemirljive. Pri tem sploh ni pomembno, ali je vzrok uran v pepelu ali pa kaj drugega.

Toda tudi ti podatki, s katerimi nas je očitno želel pomiriti, so sporni in visijo v zraku. Poglejmo zakaj! 26. avgusta 1987 (torej le slab mesec pred objavo omenjenega članka) so v Institutu Jožef Štefan napisali tole: »V okviru raziskovalne naloge »Energetika in varstvo okolja v Šaleški dolini« smo v tem letu z metodo, ki temelji na uporabi detektorjev jedrskih sledi, začeli meriti koncentracijo radona v zraku na območju Šaleške doline. V ta namen smo pripravili 50 dozimetров, ki jih od začetka junija 1987 eksponiramo v zgradbah iz različnih gradbenih materialov... in drugih reprezentativnih mestih (npr. nasip pepela, deponija premoga). Delo poteka po programu. Ekspozicija bo končana do konca tega leta.

Evaluacija rezultatov meritev bo opravljena predvidoma v začetku leta 1988«.

Po tem navedku seveda mora slediti vprašanje: rezultate katerih meritev je avtor članka uporabil za svoje sklepe? Pa menda ni bil dovolj nekajurni sprehod po Šaleški dolini?

Če k temu dodam še izjavo novega direktorja Uprave za jedrsko varnost pri IS SRS dr. Čopiča (»Sistematičnih raziskav o radioaktivnosti pepela pri nas še ni. Zdaj naj bi začeli raziskovati, koliko radona je v sodobnih hišah, kjer imajo hermetično zaprta okna in slabšo ventilacijo, saj zdaj ugotavljajo, da je tega mnogo več«). – Dnevnik, 12. 11. 1987), potem lahko trdim, da lahkotno razmišljanje in sklepanje Gregorja Puclja zavaja javnost. In za sklep?

Najbolj nevarno pri vsem tem je skrivanje podatkov oziroma njih (skrajno) pomirjujoča interpretacija. In seveda vztrajanje pri mnenju, da je najbolje, če ljudje živimo v nevednosti. Če se meni, laiku, zdi nenavadno, da nekaj 100 ton urana v jezeru in na deponiji pepela ne prispeva bistveno k povečanju radioaktivnosti v Šaleški dolini, potem sem vsekakor hudo vznemirjen že nad številkami, ki naj bi me pomirile, in možnimi (gotovimi?) posledicami. Predlagam lahko le ustrezno družbeno akcijo, ki bo koristila zdravemu življenju ljudi. Predlagam lahko tudi to, da Institutu Jožef Štefan omogočijo individualne meritve v hišah in stanovanjih, saj je merjenje baje lahko izvedljivo. V Veliki Britaniji stane na primer le 30 funtov (manj kot 60.000 din). Občani bi morali imeti možnost, da sami naročimo in plačamo meritve, in to po sprejemljivi ceni, strokovnjaki pa bi nas morali seznaniti z možnostmi ukrepanja!

NOVI PRISPEVKI K SLOVENSKI BLAZNOSTI

Lahko farbaš nekatere ljudi
nekaj časa, toda ne moreš
farbati vseh ljudi ves čas
(Abraham Lincoln)

»Zapletljaji« zaradi odlagališča nizko in srednje radioaktivnih odpadkov dobivajo dramatične in groteskne razsežnosti. Videti je, kot da je sobotno protestno zborovanje v Solčavi in nedeljsko v Titovem Velenju sprožilo plaz, po katerem se navidez nemočno valijo izjave organov, posameznikov in institucij. Vsak dan prinese kaj novega in vse je vedno bolj komično, a tudi tragično in strašljivo. Odvisno od tega pač, s katerega zornega kota na zadevo gledamo.

Poglejmo nekaj izrazito negativnih primerov, ki jih je nedeljski shod rodil!

1. Slovenski izvršni svet je pet minut pred dvanajsto (in zato za »preprečitev« shoda prepozno) v slovensko javnost poslal odmevno izjavo, da odlagališča ne bo nikjer tam, kjer občine (pazite: občine ne pa ljudje, ki v teh občinah žive!) ne bodo dale soglasja zanj. Če je koga izjava pomirila in prepričala, potem so se mu sanje sesule že v nedeljo zvečer, ko je podpredsednik tega istega izvršnega sveta dr. Frlec v TV dnevniku natresel kup nejasnih, nasprotujočih si in šokantnih izjav, ki so sprožile splošno zgražanje in ogorčenje ljudi.
2. Na torkovi seji vseh treh zborov občinske skupščine Krško so razpravljalci trdili (če seveda verjamemo novinarju), da odlagališče jedrskih odpadkov ni zadeva, ki bi jo morala rešiti občina Krško ali Nuklearka, ampak SR Slovenija in SR Hrvaška – stvari da je treba

strokovno pretehtati in se znebiti vsega politikantstva in politiziranja. Poročevalec v Ljubljanskem dnevniku se je čutil dolžnega dodati še tole: »V razpravi, ki je bila ves čas na visoki kulturni ravni dialoga, so delegati opozorili, da Krčani ne čutijo potrebe po manifestacijah množic, temveč sodijo, da je seja občinske skupščine zadostno opozorilo, naj se že enkrat določi lokacija, ki razburja duhove«. O sveta preproščina in nedolžnost! Kaj nam tovariši delegati iz Krškega in novinar Dnevnika sporočajo? Posredno trdijo, da so bili na sobotnem protestnem shodu v Solčavi in nedeljskem v Titovem Velenju nestrokovnjaki, ki so za devo politikantsko spolitizirali, namigujejo, da je shod potekal na nizki kulturni ravni dialoga, trdijo, da so takšne manifestacije ljudskih množic odveč, saj imamo vendar strokovnjake, ki bodo stvar znali najboljše rešiti.

Sprašujem se, ali so takšna razmišljanja v mesecu novembru leta 1987 sploh še normalna. Sem seveda pristaš mnenja, naj ima vsak pravico povedati, kar mu leži na srcu, toda vprašanje je, doklej se bo potrebno ukvarjati s trditvami, ki so bile že ničkolikokrat (strokovno) ovržene? Kako ponovno in povsem razumljivo delegatom skupščine občine Krško dopovedati, da prebivalcev npr. Šaleške doline nihče ni povprašal za mnenje o gradnji Nuklearke? In da je bila v nebo vpijoča neumnost graditi Nuklearko brez istočasne rešitve odlaganja nizko, srednje in visoko radioaktivnih odpadkov! Vprašam pa se lahko z njimi vred, ali so oni sodelovali pri odločanju o gradnji?

3. Poglejmo nazadnje še četrtkovo srečanje predsednikov izvršnih svetov občin Slovenj Gradec, Ravne, Velenje in Mozirje z v.d. direktorja novo ustanovljene uprave za jedrsko varnost pri republiškem izvršnem svetu dr. Milanom Čopičem! Predsedniki izvršnih svetov so bili po poročanju Ivana Praprotnika v Delu in Mira Petka v Večeru zelo »bojevito« razpoloženi, v Čopiča so ne-

ustavljivo drezali in na koncu izvrtali tudi naslednje: če bomo morali odlagališče graditi v Sloveniji (in odločitev mora pasti do konca oktobra 1988), potem bo skupščina SRS (v končni fazi pa tudi predsedstvo SRS!) morala o tem sprejeti zakon!

Ta izjava (ponovljena je bila tudi v TV Dnevniku v petek 13. 11.) izrecno in precizno izničuje obljubo izvršnega sveta SRS, da odlagališča ne bo v tisti občini, ki soglasja ne bo dala. Izničuje obljubo IS SRS, torej tiste institucije, ki je ustanovila upravo za jedrsko varnost in katere v.d. direktor je dr. Čopič.

Po scenariju dr. Čopiča (in verjetno ni le njegov) si lahko prebivalci ogroženih območij in občin toliko opevano nesoglasje zataknejo za uho, saj je skoraj normalno pričakovati, da bi bila izbrana občina v skupščini SRS gladko preglasovana. Pač po tisti filozofiji: je pa že bolje, da je odlagališče tam (pa čeprav le nekaj deset kilometrov od mene) kot pa v moji ljubi občini.

Toda četrtkovo srečanje z dr. Čopičem je prineslo še nekaj, kar se lahko (ali pa tudi ne) izkaže za neprimerno bolj pomembno in morda tudi usodno. Sprva je bilo najavljeno kot za javnost (novinarje) odprto, potem pa je prišel preklic. Vse se je torej dogajalo za zaprtimi vrati. Prepričan sem, da ljudi izredno in življenjsko zanima, kaj so za temi zaprtimi vrati govorili! Zato tudi povsem strpno, tovariško in dobronamerno, toda javno sprašujem predstavnike naštetih občin, predvsem pa predstavnika velenjske občine, ki je bil na tam srečanju:

Ali ste za zaprtimi vrati govorili še o čem drugem, razen o tistem, kar sta objavila Delo in Večer? Ali je dr. Čopič ponujal kakšne nove predloge? Ali ste morda kaj obljubljali? Ali bi bilo mogoče objaviti zapisnik tega pogovora?

To vas sprašujem zato, ker sem prepričan, da so stvari mnogo bolj resne, kot se morda komu zdi. Skrivanje informacij (če se je to seveda sploh res zgodilo) lahko povzroči nepopravljive in neobvladljive posledice. Spomnimo se le, kaj je na nedeljskem shodu v Titovem Veljenju dejal gost iz Solčave: »Mi bomo Solčavo branili pred nasilnimi odlagalc odpadkov naše civilizacije z vsemi zakonitimi sredstvi, če bo potrebno tudi s svojimi življenji!« In spomnimo se napisa na enem od transparentov, ki so ga nosili na sobotnem protestnem zborovanju v Solčavi: Danes nas je tukaj nekaj 100, drugič nas bo nekaj 1000, toda takrat ne bomo s transparenti!«

Namerno sem izpustil veliko število izjav, mnenj, člankov in oddaj, ki so oba protestna shoda odločno podprli. Izpustil enostavno zato, ker se mi ne bi smelo zgoditi, da bi preslišal danes še manjšinska opozorila in grožnje. Menim sicer, da so omenjeni dogodki in izjave nastali v nekakšni panični situaciji, ki sta jo v glavah tehnokratov in jedrskega lobija sprožili obe protestni zborovanji. Toda to ne pomeni, da se razgrete glave ne bi mogle še bolj spozabiti in bi prešle od tihih groženj, zmerjanj in podtikanj k bolj konkretnim rečem. Kako bi lahko naprimer »odstranili« 15.000 do 20.000 ljudi, mi sicer ni jasno, toda razmišljati o tem jim seveda tudi ne bom pomagal. Vsekakor bo čas kmalu pokazal, da razsodnosti niso izgubile ljudske množice. Tisti, ki sporočila obeh shodov niso razumeli ali ga ne želijo razumeti, bodo posledice morali pripisati kar sebi!

ZEMLJA JE NAŠA MATI

Kdor vraga s svečo išče, ga
bo tudi našel!

(Vuk Štefanović Karadžić)

Predsednik Združenih držav Amerike, Abraham Lincoln (1809–1865), je leta 1854 Indijancem plemena Seattle predlagal, da bi država odkupila velik del njihove zemlje, v zameno pa jim je obljubil rezervat. Odgovor mu je poslal poglavar plemena. Misli, zapisane v njegovem pismu, štejejo za najlepše in najgloblje, ki so bile doslej izrečene o človekovem okolju.

Mnogo znancev in prijateljev, ki so v ponedeljek 9. novembra letos poslušali Val 202 (ko je ta poročal o vele-njskem ekološkem shodu), je bilo nad pismom (prebrala ga je Nataša Dolenc) navdušenih in pretresenih. Zanje in za druge sem ga prepisal z magnetofonskega traku in ga dopolnil s hrvaškim prevodom originala:

»Ko Veliki poglavar iz Washingtona pošilja svoj glas, da želi kupiti našo zemljo, zahteva od nas preveč... Kako bi se lahko prodalo ali kupilo nebo ali zemljina toplota? Kaj takega je nam popolnoma tuje. Mi nismo lastniki svežine zraka in bistrine voda, da bi lahko kupčevali z njima. Beli človek pa se do zemlje, svoje matere, in do svojega brata neba vede, kot bi to bile stvari, ki jih lahko kupiš, ukradeš ali prodaš kakor živino ali nakit. Vsak delček te zemlje, vsaka borova iglica, vsako zrno peska v rečni plitvini, vsaka meglica v gozdni temi so mojemu ljudstvu sveti. Dišeče trave so nam sestre, jelen, žrebec, veliki orel so nam bratje. Kamniti vrhovi, sončni pašniki, toplo ponijevo telo in človek, vsi so delci iste družine.

Sijoča voda naših brzic in rek ni samo voda, temveč tudi kri naših prednikov. In če vam bi prodali našo zemljo,

morate vedeti, da je sveta. Tudi svojim otrokom morate povedati, da je sveta. Da vsak odsev v bistrem jezeru govori o dogodkih in spominih iz življenja mojega ljudstva. Reke tešijo našo žejo, nosijo naše kanuje, hranijo naše otroke. Zato poučite vaše otroke, da tudi reke sodijo tako v našo kot tudi v vašo družino. Zato smo jim dolžni vračati njihovo dobroto.

Vemo, da nas beli človek ne razume. Njemu je zemlja povsod enaka. Tujec je, ki pride ponoči in ji vzame, kar potrebuje. Kakor da bi mu bila sovražnik, jo ropa vsega. Potem odide dalje in pusti za sabo puščavo. Za Indijance pa so sokovi drevja prežeti s spomini naših prednikov, ki jim je zemlja tudi mati. Vaši mrtvi odhajajo med zvezde, pozabljajo na zemljo, ki jim je dala življenje. Morali boste povedati svojim otrokom, da je ta zemlja bogata z življenjem naših prednikov in da hodijo po pepelu naših dedov. Kar se zgodi zemlji, to doleti tudi njene otroke. Če vam prodamo svojo zemljo, mislite na to, kako dragocen nam

je tudi zrak. Veter je mojemu dedu daroval prvi vdih in sprejel bo njegov zadnji izdih. Na tej naši zemlji bo tudi beli človek vdihoval veter z dišavami poljskega cvetja.

Ne vem! Naš način življenja se loči od vašega. Od pogleda na vaša mesta rdečega človeka zabolijo oči. Morda zato, ker je divji in ne razume stvari. Vaš ropot žali moja ušesa. V vaših mestih ni mirnega kotička. Kaj velja življenje, če ne moreš prisluhniti odpiranju listja spomladi, kriku kozoroga, nočnim prepirom žab in mehkim zvokom vetra, ki se igra po vodni površini, osvežen z opoldanskim dežjem in z dišečo borovino. Največje bogastvo rdečeokožca je – zrak. Beli človek pa, kot da ne zaznava zraka, ki ga vdiha. Kot nekdo, ki dolgo umira in je imun za smrad. Če vam prodamo zemljo, nikoli ne pozabite, kako dragocen je zrak, saj od njega živi vse in vse ga vdihava.

Razmislili bomo o vaši ponudbi, da kupite zemljo. Če se bomo odločili pristati, bomo zahtevali, da izpolnite tale pogoj: beli človek se bo moral tudi do živali tega kraja vesti kakor do svojih bratov. Videl sem po prerijah na tisoče bizonov, ki jih je beli človek postreljal kar iz svojega drvečega ognjenega konja. Kot da je ta važnejši od živega bizona. Mi pa ga ubijamo edino takrat, ko naj nam pomaga preživeti. Kaj je človek brez živali?! Če bi jih iztrebil, bi tudi človek umrl od velike osamljenosti duha. Usoda živali kaj kmalu doleti tudi ljudi. Vse je v svetu povezano.

Ne razumem, zakaj ubijajo toliko bizonov! Zakaj krotijo divje konje! Zakaj je v globini gozdov toliko človekovega smradu! Zakaj je pogled na zelene hribe raztrgan z žicami, ki govorijo! Kje je orel? Odletel je! Konec je pravega življenja, začenja se boj za obstanek. Vse je povezano. Ni si človek izmislil tkanja, ki mu pravimo življenje. Človek je samo drobno vlakno v njem. In če ne bo ravnal z njim kot prijatelj s prijateljem, bo z njim uničil tudi sebe.

Kar se zgodi zemlji, se zgodi tudi njenim otrokom. Če
človek pljuva po zemlji, pljuva tudi po sebi.

Zemlja ne pripada človeku. Človek pripada zemlji!«

Cepite drva, ne atomov!
(Dragan Marušič)

V petek 18. decembra 1987 je Franc Veternik iz Zavodenj po Valu 202 sporočil prebivalcem velenjske, mozirske in slovenjgraške občine, da odlagališča jedrskih smeti na teh področjih ne bo! Ne bo ga zaradi zagotovila in trdne obljube predsednika izvršnega sveta skupščine SRS Dušana Šinigoja in predsednika skupščine SRS Mirana Potrča, h katerima se je po nalogu protestnega shoda odpravila posebej imenovana delegacija.

Izjemna novica dokazuje, da je ljudska volja le dosegla svoje. Skoraj se ni mogoče spomniti primera, da bi se zahteve ljudi tako hitro uresničile. Nekateri mi bodo sicer očitali naivnost, češ, predsedniki se menjujejo, novi pa običajno radi pozabljajo obljube svojih predhodnikov... Temu očitku je mogoče pritrditi in dodati, da bi neprimer-no večjo težo imel sklep republiške skupščine! Toda! Vseeno se mi zdi preprosto nemogoče, da bi si kdo upal zamolčati plebiscitarno odločitev tisočev ljudi in jasno obljubo predstavnikov najvišjih državnih teles.

Zmaga torej!? Velja ji skromno nazdraviti tudi zaradi tega, ker se prav te dni potrjuje utemeljenost bojazni mnogih (tudi sam sem med njimi), da bi lahko nekoč zgrajeno odlagališče zaživel svoje življenje, odmaknjeno od oči in nadzora prizadetih ljudi. Prav te dni je namreč v ZRN izbruhnila nova »atomska« afera, ki dokazuje upravičenost strahu.

Poglejmo, v čem je stvar!

Takšni in drugačni strokovnjaki so nas, laike, ves čas pou-darjeno in blagohotno opozarjali, da o stvareh nimamo

nobenega pojma, predvsem pa, da ne ločimo nizko in srednje radioaktivnih smeti od visoko radioaktivnih (izrabljenega goriva). Skladiščenje obeh naj bi zahtevalo popolnoma različne postopke, vsako namigovanje, da bi lahko v skladišče za nizko in srednje aktivne odpadke na skrivaj začeli prihajati tudi visoko radioaktivni, pa naj bi bilo plod prenapete domišljije, besedovanje neukih ekologov in zaslepljenost slabo obveščenih ljudi. To strokovno soljenje pameti je bilo končno in ponovno postavljeno na laž, zdrava ljudska pamet in strah pa sta ponovno imela prav. Hudo tistim, ki ne poslušajo glasu ljudstva!

V tehnično in sicer neprimerno bolj razviti deželi kot je Jugoslavija, v Zvezni republiki Nemčiji, se je zgodilo nekaj, kar nažene človeku strah v kosti. Transnuklear, edino specializirano podjetje za prevoz jedrskih smeti v ZRN, naj bi bilo zadolženo za varen prevoz nizko radioaktivnih nemških odpadkov do Belgije (tam jih stiskajo oziroma prepakirajo) in nazaj v skladiščenje v ZRN (mimogrede, tudi v tej fantastično razviti deželi še vedno nizko aktivne odpadke skladiščijo začasno, ponavadi v matičnih jedrskih elektrarnah – kar povsem demantira agresivne izjave nekaterih naših »znanstvenikov«, češ da je to v svetu že zdavnaj in dokončno rešeno). Toda kaj se je zgodilo? Na dan je prišlo, da je ob pomoči mastnih podkupnin Transnuklear iz Belgije tajno dovažal v ZRN tudi nevarne količine visoko radioaktivnih odpadkov, tudi plutonij 239! In to v sodih, ki so primerni le za shranjevanje nizko radioaktivnih smeti! Izbruhnili je huda afera, Transnuklear bo verjetno šel na boben, eden od uslužbencev elektrogospodarstva je šel pod vlak, vrstijo se odpusti v zahodnonemških jedrskih elektrarnah in podobno. Toda to ni vse skupaj nič proti temu, kar bi se lahko in kar se še lahko zgodi s temi odpadki. In to v razviti in civilizirani deželi!

Šele v luči teh frapantnih dejstev lahko bolj razumemo, česa smo se verjetno rešili prebivalci naše doline in sosednjih dolin. Šele zdaj bo mogoče lažje razumeti predlog, da

bi bilo potrebno predvsem aktivistom iz Zavodenj pripeti kakšno odlikovanje, če smo z njimi že tako radodarni. Prejeli ga bodo vsekakor, toda bolje bi bilo, če jim ga dodelimo mi kot pa zgodovina.

Ob skromnem (in zaenkrat pretežno lokalnem) navdušenju nad uspehom pa ne smemo pozabiti na širši pomen protestnega shoda in našega občinskega ekološkega gibanja nasploh. Zahtevana je bila namreč prepoved gradnje odlagališča kjerkoli v naši deželi. Obljuba velenjski občini in sosednjim občinam nas ne sme zazibati v lokalni sen. Podporo smo dolžni ponuditi vsem drugim občinam, ki bodo za nami romale v Ljubljano po podobna zagotovila. S tem bomo dokazali zrelost in poštenost – to, kar »trde« nuklearce najbolj skrbi. S tem bomo dokazali tudi to, da spoštujemo državljanski pogum ljudi iz Zavodenj, ki so nas zbudili iz vdanosti v usodo. Trdo in dostojanstveno so izbojevali prvo zmago.

Lepšega novoletnega darila nam niso mogli pokloniti!

LETA ODLOČITEV

Če se vam zdi, da se
situacija popravlja, ste
zagotovo nekaj spregledali.
(Murphy)

Vse več stvari nas opozarja, da se tudi v Šaleški dolini ponavlja zgodovina. Krize in uspehi valovijo skozi čas, a ljudje se iz tega ne naučimo prav ničesar.

Letos mineva dvajset let, odkar se je gospodarstvo Šaleške doline krepko zamajalo. Za rudarje je bil ta čas posebej boleč, saj so samo leta 1967 na rudniku odpustili 550 delavcev. Lahko smo prepričani, da so bili to v večini nekvalificirani težaki. Fantje iz obrobnihi vasi, ki so jih rudniški agentje nekaj let pred tem zvalili s hribovskih kmetij, so večidel zapustili Šaleško dolino. Raztepli so se od Raven na Koroškem do Kopra.

Ne bi rad bil črnogledi prerok bodočnosti, vendar tudi prihodnost ni ravno rožnata. Kljub temu da smo danes daleč od okoliščin, ki so vplivale na dogodke pred dvajsetimi leti, bi se lahko s temeljito analizo takratnega stanja skrbneje pripravili na odločitve, ki nas čakajo v bližnji prihodnosti.

Kriza 67. leta je bila posledica dejstva, da je bila ponudba premoga večja od povpraševanja. Zaradi neizdelane dolgoročne strategije se je situacija čez noč obrnila in poceni nafta, ki je pritekala z Bližnjega vzhoda je premog porinila na stranski tir. Takrat nihče ni imel ne volje ne moči, da bi naredil carski rez v razvojni viziji doline, ki je zrasla in živel na premogu in od premoga. Takrat ni nihče niti v sanjah pomislil, da bi postal »izdajalec« črnega zlata in se obrnil v kakšno drugo smer. Pri tem se povsem zavedam,

da to niso odločitve, ki bi jih peščica mogočnikov zmogla domisliti in uresničiti v nekaj letih. Še posebej zato, ker so bili tisti, ki so odločali, na svoje minulo delo čustveno navezani. Tako so iskali in tudi našli zanesljiv vir porabe premoga. V dolini so zgradili novo peč. Novo elektrarno, kjer se energija umazanega premoga spremeni v plemenito elektriko. Šaleška dolina je bila rešena, čez dvajset let pa se ji rešitev vrne kot bumerang v obliki neusklajenega razvoja. Pomanjkanje šolskih klopi, brezdušni urbanizem ter ožgani gozdovi in ugreznine so posledice takšnih odločitev. Težave se grmadijo, nad vsem tem pa kot Damoklejev meč visi državni krah.

Ne akcije ekologov, ampak trezne presoje vsakdanjosti počasi umirjajo kazalce porabe energije. Umirjanje se bo moralo nadaljevati, če bomo sploh hoteli pričeti razmišljati o racionalni proizvodnji in želeli v svetu konkurenčno tržiti še s čim drugim kot z vojaško opremo in orožjem. Takšen gospodarski zasuk bo narekoval tudi izbiro drugačne energije in njene količine.

V Sloveniji lahko govorimo o treh vrstah proizvajalcev električne energije. To so hidroelektrikarji, termoelektrikarji na premog in jedrski elektrkarji. Neresno delujejo, ko človek ob njihovih javnih nastopih posluša, kako pogosto obtožujejo eden drugega takrat, ko govorijo o ceni proizvedene energije. Glede varstva okolja je nesporno na najslabšem premogova elektrika, medtem ko največjo potencialno nevarnost predstavlja nuklearka. Čeprav tudi pri hidroelektrarnah ob teh vprašanjih ni vse čisto, so ob SO₂ in radioaktivnem sevanju vendarle dokaj čiste in varne. Kakorkoli že, ta elektroenergetski trinog obvladuje naše življenje in moramo se očitno sprijazniti z vsem, kar nosi s seboj.

Ali res? Najvidnejši traserji poti v bodočnost so ugotovili, da v povečevanju porabe energije, v več tonah jekla in več kosih proizvodov ni naša prihodnost. Rešitev vidijo v

prodaji pameti, v kvalitetnih izdelkih in v turizmu visoke stopnje. Zdravo kmetijstvo je ob vsem tem nekaj samo po sebi umevnega. Mi v Šaleški dolini moramo najti svoje mesto v takšni usmeritvi. Možnosti pa sta, kot v neki znani šali, dve. Ali zasuk od energetike, torej slovo od dinozavra, ki se razteza od Pesja do Šoštanja, ali pa oplemenitenje energije, ki jo ta kolos proizvaja. Začuda se torej tudi danes kažejo skoraj identični izhodi kot pred dvajsetimi leti. Prav tako kot takrat si večina ljudi ne zna predstavljati in še manj uresničiti slovo od energetike. Torej nam ostane oplemenitenje energije. Toda kako to izvesti? V kaj bi lahko pretvorili »našo« električno?

Tu se gotovo ne da storiti ničesar več. Lahko pa naredimo veliko pri sežiganju in pretvarjanju premoga v električno. Največje dejanje je gotovo očiščenje elektrarniškega dima in vračanje pepela v jamo, iz katere je bil izkopan premog. S tem nisem povedal nič novega. Vendar menim, da bi to bilo pravo oplemenitenje našega dela. Bilo bi bolj cenjeno, kot je sedaj. Ob tem bi morali proizvodnjo premoga in elektrike z maksimuma spraviti na zanesljivi optimum ter tako postati stalen in čist vir električne energije v Sloveniji. Določene in stalne proizvedene količine električne energije bi omogočile trdno planiranje na ustaljeni stopnji rasti brez nihanj, ki jih danes pogojujejo tudi vremenske razmere. Spomnimo se preteklih let, ko je mraz pritiskal bolj kot letos in se je zapletalo pri drugih proizvajalcih elektrike! V rudniku so dosegali rekorde, nagrajevali s pivom in klobaso. Tople zime pa so stvari precej umirile, vzroke za to pa je rudniški sindikat skušal podtakniti akcijam ekologov in skupščini občine Velenje. S to oceno se ne strinjam, ker sem prepričan, da ga ni ekologa na sončni strani Alp, ki bi lahko zaustavil TEŠ takrat, ko bi iz ljubljanskega distribucijskega centra prišla zahteva po določeni količini električne energije. Oplemenitenja energija torej in prenehanje zasipavanja okolja z SO₂! In če grehe iz preteklosti rešujemo z udarniški akcijami, bi lahko na tak način storili tudi kaj za prihodnost. Tako bi

dokazali, da nam v resnici ni vseeno, kaj se dogaja po ob-
ronkih naše doline. Morali bi se bolj živo zavedati, da je
ta dolina naša naravna zaveznica in da bi lahko bila tudi
naša kašča. Oživimo zato spomine na akcije »Mesto vasi«
in povprašajmo delovne ljudi v jedru Šaleške doline, ali bi
bili pripravljeni narediti po en »šiht« za izgradnjo od-
žvepljevalnih naprav v TEŠ! Videti je namreč, da bomo
morali poleg obljub iz Ljubljane, prinesenih na palici z
dvema koncema, tudi sami krepko pljuniti v roke in se že
enkrat odzibati iz zasanjanosti in navideznega ugodja. To-
krat ne gre le za kmete, čisto mleko in zelene gozdove po
obronkih Šaleške doline. Gre tudi za delovna mesta v nje-
nih nedrjih.

V SPOMIN

Če razložite na tak način,
da vsi razumejo, se bo vendarle
našel kdo, ki ne bo
razumel.

(Murphy)

Prejšnji teden smo prebrali obvestilo, da je umrl Viktor Maček, generalni direktor Impola iz Slovenske Bistrice. Dvomim o tem, da vest ni odjeknila tudi v elektroenergetskih krogih v Sloveniji.

Poglejmo, kaj se je pravzaprav zgodilo! Tovarna Impol je s Tovarno glinice in aluminija (TGA) življenjsko povezana v sozdu UNIAL, saj TGA Impolu dobavlja osnovno surovino, aluminij. Spominjam se nedavnega štrajka Impolovih delavcev in njihovega pohoda pred bistriško skupščino zaradi premajhnih plač in krhanja odnosov v sozdu. Zame pa je pomembnejše kot plače (te so povsod nizke) dejstvo, da je TGA kar čez noč impolovcem sporočila, da se požvižga na njihove potrebe po aluminiju. Že res, da je bil Impol TGA dolžan kar lepe denarce za že dobavljeni aluminij, toda ne smemo pozabiti, da sta bili obe organizaciji organsko (?) združeni v sozd. Ne smemo pa pozabiti tudi dejstva, da je Impol izdatno sofinansiral trenutno največjo naložbo v Sloveniji, namreč prav novo elektrolizo v Kidričevem. Do usodnega zapleta je prišlo (naključno?) prav v času, ko se dela v tej verjetno najbolj nespametni investiciji zadnjih časov končujejo. Toda medtem sta se zgodili dve pomembni zadevi: 1) TGA je z beograjskim sozdom Udružena elektroprivreda podpisala sporazum, ki ji zagotavlja desetletno dobavo dodatnih količin električne energije za proizvodnjo primarnega aluminija in 2) na vsem lepem se da s surovim aluminijem v tujini dobro zaslužiti, torej Impol kot pogodbeni kupec niti ni več nujno potreben partner.

Če vse to povežemo z znano in dejavno podporo slovenskih vladnih krogov investiciji v Kidričevem, potem nam je lahko jasno, zakaj so kratko potegnili impolovci. Pred časom so naprimer v občinskem partijskem komiteju ostro zavrnil predlog za prisilno upravo v tem podjetju, potem pa kar naenkrat sunkovit preobrat, odstavitev direktorja in s tem podpora TGA. Kot da gre zgolj za dve podjetji in ne za izredno pomembna vprašanja za narodno gospodarstvo.

In zakaj sem na začetku omenil slovensko elektrogospodarstvo? Zato ker je TGA življenjsko povezana s proizvodnjo električne energije. Brez nje so stari obrati in nova elektroliza le kup neuporabnega železa. Če sem še pred kratkim trdil, da TGA neposredno potaplja Šaleško dolino in požiga gozdove, potem naj bi zaradi podpisanega sporazuma s srbsko »Udruženo elektroprivredo« in izvoznim alumijskim bumom seveda skrušeno utihnil. Seveda gre tu za nedodelano vladno dnevno ekonomsko politiko, za poteze tovarn, ki so s podjetniškega vidika lahko smotrne, z narodnogospodarskega pa ubijalske. In tako je po mojem mnenju S TGA, ki postaja eksponent polkolonialnega odnosa naše dežele do razvitega sveta. Namesto da bi TGA (če jo že imamo) predelovala domačo glinico v aluminij, tega prodajala domačim tovarnam, ki bi ga s predelavo oplemenitile, in bi torej izvažali končne izdelke (in znanje), se dogaja ravno obratno! TGA glinico uvaža iz Norveške, jo predela v aluminij in tega izvozi. Pri tem pa uničuje naravo (SO₂, potapljanje Šaleške doline, umiranje gozdov...) in predelovalna podjetja (npr. Impol).

Žrtev torej ni le Viktor Maček, kot bi si kdo morda želel. Tragična smrt (življenje je namreč končal sam) predanega in izobraženega človeka je le napoved zlohotne usode, ki si jo naše ljudstvo piše samo. In mi, prebivalci Šaleške doline, pri tem nikakor ne stojimo ob strani. Tiho in vdano pristajati na vedno večje želje po električni energiji pome-

ni podpihovati nastajanje in uresničevanje takih megalomanskih načrtov, kot je TGA. Ni res, da le revolucije žrejo svoje otroke. To delajo tudi drugi!

NAZAJ V PRIHODNOST

Zdi se mi, da se tisti, ki
nam pripravljajo bodočnost,
dudlajo iz zbranih del
Causescuja.

(Tanja Torbarina)

Pred več kot desetletjem je naše mesto, takrat še Velenje, obiskal veliki conducatore Nicolae Causescu. Če je verjeti državljanskemu spominu, si je zaželel zvečer z dvorišča vile Herberstein naše lepo socialistično mesto ogledati v vsem svetlobnem blišču. In bilo mu je ustreženo. Menda je izšel celo nekakšen odlok, ki je meščanom zapovedal ob določeni uri prižgati vse luči, da bi Conducatore v prijateljsko Romunijo ljudstvu, predvsem pa članom svoje dinastije, prenesel sporočilo o blagodatih elektrifikacije.

Slednje je lahko res ali pa tudi ne. Prav mogoče je, da je Vodja želel še zadnjič s polnimi pljuči vdihniti šarmantno podobo razsvetljenega in živega socialističnega čudeža. Spominjam se namreč, da je nekje v sredini sedemdesetih let začel pod pezo dolarskih dolgov Conducatore Romune tiščati v bedo, ki se jim še danes in vedno bolj kaže predvsem kot energetska beda. Če seveda odmislim siceršnje vsesplošno pomanjkanje in celo lakoto. Drastično je bila zmanjšana dovoljena poraba električne energije za gospodinjstva (le ena žarnica v stanovanju!), Romuni so se pričeli greti v posteljah. Po svetu pa od takrat kroži naslednja šala: zakaj v tej deželi ne odpirajo oken v stanovanjih? Zato, da se ne bi mimoidoči na ulici prehladili.

Zadnji dogodki v Braslovu so verjetno le vrh ledene gore, kažejo pa, da se bo moral Vodja kmalu umakniti z odra zgodovine. Ostale pa bodo posledice, ki bi jih lahko pripisali le najhujši naravni katastrofi ali vojnemu opustošenju dežele.

Nezaslišane bede Romunov seveda ne omenjam zato, da bi se ob njej naslajal, temveč zaradi suma, da civilizacijski obrazec tega velikega in dolgoletnega prijatelja Jugoslavije tudi pri nas marsikdo vse bolj jemlje za svojega. Ustavimo se tokrat le pri (električni) energiji.

Naše ljudstvo gotovo dobro pomni grožnje, ki so začele po deželi krožiti v drugi polovici lanskega leta, torej v času, ko se je razburjenje po ekološki problemski konferenci SZDL že nekoliko polehlo. Časopisi so začeli vse bolj pogosto objavljati mnenja, češ da nam najkasneje leta 1993 grozi dobesedno tema, če ne bomo nadaljevali po starem. To po starem pa ne pomeni nič drugega kot nadaljevati z izdajanjem bianco (energetskih) menic novim nespametnim investicijam in izsiljevanje gradenj novih energetskih objektov. Nekateri so bili pri iskanju argumentov srednje razumni in so pojasnilo iskali predvsem v dejstvu, da v Jugoslaviji ne zmoremo skupno izkoriščati energetskih virov, drugi pa so merili predvsem na takoimenovano evforijo, ki da bo vse skupaj pahnila v srednji vek, če ne celo v kameno dobo. Od slednjih mi je najbolj ostalo v spominu novembrsko pisanje glavne urednice revije Jana Bernarde Rakovec ki je v znanem prosvetiteljskem žargonu napovedala, da »bomo občepeli ob svečah« in prišla do epohalnega sklepa, da »narod medtem na svojo množično opredelitev že začjenja pozabljati« (!). To razmišljanje urednice enega glavnih predstavnikov takoimenovanega rumenega tiska na Slovenskem seveda navajam le kot primer politikantskega pristopa h globalnim družbenim problemom, ki se naj bi ljudstvu čez nekaj časa pokazali kot povsem praktična težava: namreč kje kupiti sveče. Če hočeš osmešiti vseljudsko opredelitev, sprejeto povrh vsega v eni od političnih organizacij, potem ti ne preostane drugega kot hoditi po stopinjah velikega Vodje.

Nekaterim se torej stvari zdijo že tako zavožene, da edini izhod vidijo v hujskanju »neukih« ljudskih množic in v smešnem podkupovanju ljudi z nekaj kilovati elektrike.

Kot da bi te množice ne vedele, da njihove žarnice porabijo le neznatni delež celotne električne energije. Kot da te množice ne bi vedele, da kljub temu in še vedno oddajajo za energetske novogradnje velike denarje, s katerim se dogajajo zanimive stvari. Tako nas je novinarka Tonja Slokar 16. januarja 1988 v Delu obvestila, da sploh ni res, da za gradnjo elektrarn manjka le denar (kot čvekajo novinarji brez hrbtenice), saj je v letu 1987 ostalo neporabljenih kar 25 (!) milijard dinarjev za naložbe zato, ker ni bila pripravljena dokumentacija!

Grožnja s svečami tako dobiva precej drugačen smisel in pomen. Že res, da bi si morda leta 1993 lahko v stanovanjih prižigali po eno žarnico, toda kam bi padala njena svetloba? Na premražene obraze, ki bi kukali izpod odej? Vsiljevanje ene same rešitve (namreč graditi vse več elektrarn ne glede na posledice) izhaja iz prepričanja, da stroka in »stroka« pač najbolje vesta, kaj je za to ljudstvo dobro. Če bi se čez nekaj let ali desetletij izkazalo, da sta ga polomili, pa bo krivo seveda ljudstvo, ki ni pravočasno reagiralo in se uprlo.

In tako nam grozi, da tonemo in potonemo. Kaj lahko se nam zgodi, da si bomo tudi mi zaželeli še enkrat videti razsvetljeno mesto. Ali bo tudi takrat sprejet kakšen odlok?

TRETJE OKO

Kaj me boste za besedo
prijemali? Kje imate dokaze?
Kje je kaj zapisano?

(Marko Kravos)

»To je jasno. Beseda ni konj. Človek reče eno, misli drugo, pa se sliši čisto drugače«. Tako Marko Kravos v pesniški zbirki *Tretje oko* označuje današnji obljubarski in sestankarski svet, v katerem besede nikogar k ničemur ne zavezujejo, četudi so zapisane. Toliko jih je že, da bi vsak pismeni državljan potreboval priročni bralni avtomat.

V naši prelepi Šaleški dolini smo izrekli in napisali že mnogo besed o umiranju gozdov. Za tiste, ki jih gozdovi res skrbijo, je ta trud problematičen. Škoda je tudi tega papirja, na katerem pišem to, ničkolikokrat ponovljeno jeremijado. A vseeno za ilustracijo pogledjmo v uvodni članek letošnje 2. številke *Naših razgledov*, kjer Matjaž Mulej pravi, da je dobil že pol metra gradiv o ustavnih spremembah. Pri tem ni imel v mislih dolžinskih metrov, ampak višinske metre. Kaj se bo iz teh gradiv rodilo, ne ve najbrž nihče. Trajno trajanje revolucije je na veliko žalost borcev za gozdove ves čas obsojeno na nenehno spreminjanje vsega. Spreminjanje pa je pri nas mogoče le na podlagi tisočih ton papirja, ki ga žal še vedno pridobivamo iz lesa. Edina sreča pri vsem tem je, da se strokovno pripravljena gradiva ciklično prepisujejo in tako ne zaposlujejo prevelikih intelektualnih moči.

Zeleni prepogosto pozabljajo na to pomembno plat uničevanja gozdov in vidijo predvsem dim, ki se kadi iz visokih dimnikov elektrarn. Slejkoprej bodo morali dati stvaršem prava imena in razdeliti odgovornost med krivce, ki sodelujejo pri moriji gozdov. Izguba gozdov ne pomeni le

izgube narodovega bogastva, ampak je to tudi izguba strateško pomembnega skrivališča za oboroženo obrambo naše domovine pred zunanjim in notranjim sovražnikom. Saj vendar poznamo našo zgodovino!

Mar smemo danes, ko revolucija še traja, ustaviti spreminjanje sveta tako, da bi onemogočili tiskanje gradiv? Seveda ne! Zaradi zgodovine in naših otrok! Zelenim torej ne ostane drugega, kot da še naprej opazujejo svoje termoelektrarne in toplotne in čakajo, kdaj bodo ob njih zrastle naprave za odžvepljevanje dimnih plinov. Očitno je, da so se naveličali sestankov, zborov krajanov in merjenja ostrine peres v časopisnem prerekanju, saj na koncu vedno vse izgine v strupenem dimu. Napotili so se k svojim vladarjem in od njih prejeli kopico obljub. Te naj bi vse prepričale, da bo življenje na obrobju sončnega predalpskega sveta znosno tudi za domorodce.

Tako so se nasitile koze, volk pa je ostal nepoškodovan. Toda vse skupaj se še naprej vrti okrog čarobne palice – en konec držijo trdno v rokah ekologi, kako pa je na drugem, ne ve še nihče. Kljub dejstvu, da papir vse prenese, kakšne besede le pozabimo zapisati in potem ni mogoče nikogar prijeti zanje.

»Kje imate dokaze? Kje je kaj zapisano?«

Lažnivec se kaznuje s tem,
da se mu ne verjame niti
takrat, ko govori resnico.
(Talmud)

Berem Elgo, glasilo delavcev Elektrogospodarstva Slovenije. Dne 31.1.1988 sem v njem našel članek, ki popisuje sprejem in porazdelitev investicijskih sredstev za objekte slovenske energetike. Zaenkrat je na voljo 260 milijard dinarjev. V drugi polovici prispevka pa piše takole:

»Rudniški objekti imajo po začasnem planu razporejenih 84 milijard energetskih sredstev. Ta denar bo potreben REK FLL za vlaganje v nadomestne objekte Preloge, daljinski prenos podatkov iz jam RLV, odvodnjavanje v Prelogah, odpiranje jame Šoštanj in raziskave... V letošnjem planu je zajeta še skupina »ostalo« s 33 milijardami dinarjev. Ta skupina zajema male hidroelektrarne, informativni sistem, investicijsko dokumentacijo, HE Tuzlo, deponijo premoga Lakonca, deponijo pri TEŠ, ekološki informacijski sistem in naprave za izločanje SO₂, izobraževalni center jedrske tehnologije, skladiščenje radioaktivnih odpadkov, nabavo rezervnega transformatorja v NEK in TEŠ, Kosovo C, itd.«

Članek, iz katerega je citat, ima naslov Okrnjeni začasni plan. Iz zapisanega je razvidno še to, da so načrt, kakršenkoli že je, morali sprejeti vsi samoupravni organi EGS in ISEP zgolj zato, da bi lahko že pričete investicije nemoteno nadaljevali. Med tem pa strokovne službe EGS že pripravljajo spremembo vrstnega reda...

Morda lahko prebivalce Šaleške doline zadnji odstavek članka pomiri. Vsi, ki smo zrasli v svetu ob Paki, se predajamo upanju, da bodo strokovne službe ekološki paket

investicij izvlekle iz tistega, čemur je po začasni razporeditvi namenjen ostanek sredstev. Kajti!

Groba žalitev in nesramen odnos do ljudi je, če se njihov glas uvrsti med ostanke, ogrizke, odpadke! V našem primeru med projekte, na katere najbrž nihče ne gleda resno. V kanti ostankov je vse od malih hidroelektrarn do Kosovo C. Za nameček pa je dodana še rubrika »Intakodalje«, ki gotovo zajema tudi specialno arhitektonsko ureditev pisarn direktorjev. Te slednje investicije bodo zagotovo ureničene. Če že niso!

Glas ljudstva? Pha! Z njim lahko podkurimo v peči, da se bo še bolj kadilo v tej naši preljubi dolini Šentflorjanski. Umazani do zadnjega kotička in v dno duše.

Počasi in zanesljivo padamo v mrak. V narobe svet, v katerem nam sovražniki že od daleč hitijo s priliznjnim nasmehom v prijateljski objem, prijatelji pa nas sumničavo motrijo in čakajo, kaj se bo prikazalo izza zastora. Električni mrk, s katerim nas »stroka« straši, je še najmanjše zlo, ki nas v prihodnosti pričakuje. Kaj bo prišlo za obljubami? Denar za odžvepljevanje elektrarniškega dima ali pozaba? Morebiti pa le palica z dvema koncema?!

Ne jok, ne krik, ne zahteve, ne prošnje. Nič ni in nič ne bo uslišano. Smo ljudstvo na oblasti, a brez vpliva na odločanje. Le sedimo lahko, čakamo in opazujemo, kako bodo »strokovne« službe obrnile naš denar. Nič zato, morda porečete. Kruha imamo, iger še več, elektrike trenutno ne manjka. Ampak zaupanja in vere v izvoljene, tega pa nimamo več. Le kje se je vse skupaj izgubilo?

Še v poezijo se ne morem več zateči. Tudi ta je danes takšna, kot jo narekuje in piše čas. Pesniki nam zrejo v prazne duše. V nas se je razrasel nič. Taras Kermauner označuje pesmi Aleksandra Peršolje takole: »Povsakdanjeni nič. Zatrli, hinavski, vse manj viden teror; zadušitev namesto zakola!«

Bolj častno je živeti v
svojih kot v tujih zablodah.
(Duško Radović)

Izrednemu angažmaju ekološko budnih ljudi v naši dolini se je nazadnje pridružila še narava! To ateisti pripisujejo fizikalnim zakonom, verniki pa božji volji. Tisti, ki so vedno nekje vmes, trdijo, da je narava za nas poskrbela tako, da ni zmrzali in da je v akumulacijah dovolj vode, božja volja pa s tem, da Nuklearka ni v okvari in dela s polno močjo. Električne je dovolj, celo toliko, da šoštanjski elektrarni ni potrebno generatorjev do konca izmozgati. Tako naj bi bili ubiti dve muhi na en mah: dovolj elektrike, nič redukcij in zadovoljno ljudstvo na eni strani ter manj kurjenja fosilnih goriv in zadovoljni »zeleni« z gozdovi vred na drugi. Toda to nenadno harmonično ravnotežje je le navidezno – v velenjskem rudniku že polglasno bijejo plat zvana. Ker TEŠ deluje z zmanjšano močjo, se polni depozicija premoga, kar zahteva zelo velika obratna sredstva. Premoga naj bi bilo že več kot milijon ton (torej več kot dvomesečna proizvodnja), za njegovo »vzdrževanje« pa bo potrebnih 3 bilijone starih din! To rudarji občutijo kot mlinski kamen na vratu. In to zdaj, pozimi, ko elektrarna običajno vedno sproti pokuri, kar rudarji nakopljejo. Kaj bo šele spomladi, ko bo voda dovolj in bo elektrarna začela z rednimi remonty?

Znašli smo se v položaju, ko se zahteve ljudstva (zmanjšanje emisij iz TEŠ) dejansko uresničujejo, toda ne zaradi volje in hotenja proizvajalcev energije, ampak zaradi navidezno ugodnih vremenskih razmer. Ker zmanjševanje proizvodnje elektrike (in s tem emisij in imisij) ni rezultat natančno izdelanega načrta, so lahko posledice več kot neprijetne. Tako me prav nič ne preseneča mnenje rudniškega sindikata, ki pravi takole: »Zaradi nekaj več dežja ne

bi smeli pristajati na zmanjševanje proizvodnje... tisti, ki bodo to zahtevali, naj za to tudi odgovarjajo. Že danes je namreč prepolna deponija premoga našega kombinata velik problem, ker nas obremenjuje z ogromnimi stroški. Zato pa bi nakup električne energije izven Slovenije, denimo, v takšnih razmerah bil že skoraj kriminalno dejanje«. To mnenje je seveda popolnoma pravilno, če nanj zremo zgolj s podjetniškega stališča. Povsem drugače pa je, če na (naravna) dejstva pogledamo skozi očala narodnega gospodarstva. Kaj stori umni gospodar, če se mu ponuja poceni energija, npr. vodna? Izkoristi jo in hrani dragocena fosilna goriva tako, da zmanjša njihovo uporabo. Toda tega ne stori tako, da rudnike in termoelektrarne popolnoma zatolče. Ne začne odpuščati rudarjev, ampak po natančno izdelanem načrtu in ob enakih plačah vzdržuje stanje pripravljenosti. Neuki gospodar pa začne delavce v rudnikih odpuščati in zmanjševati proizvodnjo. Tako se kmalu znajde v (ne)pričakovanem položaju: vode zmanjka, nafta se podraži, rudnik pa tudi ni tako preprost stroj, da bi ga lahko pognal s pritiskom na gumb.

Stališče rudniškega sindikata je torej pravilno in nepravilno. Z narodnogospodarskega vidika bi bilo prav gotovo umno (ne pa kriminalno!) kupovati cenejšo energijo drugje, hkrati pa ohranjati skromne dragocene in neobnovljive domače energetske vire. Toda res je, da bi za to morali imeti izdelano politiko, ki bi delovala na makro ravni in po ekonomskih principih. Njen osnovni motiv bi moral biti: kupovati poceni, prodajati drago!

In tako smo prišli do točke, kjer se lahko predamo znemu in prevladujočemu jadikovanju. S prstom lahko nemočno pokažemo na zgrešeno republiško in zvezno zakonodajo, na ukrepe sprotne ekonomske politike, ki REK potiskajo v položaj, v katerem se mora obnašati racionalno. In racionalno v teh okoliščinah je to, da se proizvodnja premoga ne zmanjšuje. Toda vprašajmo se, ali tako velik kombinat, ki proizvaja več kot tretjino vse slovenske elek-

trične energije, nima pri nastajanju in spreminjanju zakonodaje in operativne politike prav nobene besede? Tega skoraj ni mogoče verjeti. Prepričan sem, da REK le ima kdaj pa kdaj možnost trdo udariti po mizi. Če tega ne stori zaradi kratkovidnih in kratkoročnih interesov, je to druga zgodba. Vanjo sodi dejstvo, da ne more biti slabo podjetju, ki lahko (kakorkoli že) vedno pričara denar za plače in investicije. In za izgube, če se na koncu leta znajde v njih.

Če so velenjski rudarji trenutno v nezavidljivem položaju, ki se nevarno približuje tistemu v letih 1965/67, potem tega nikakor ne bi mogli pripisati le naravnim zakonom in trenutnim cenovnim nesorazmerjem. Tako je dejstvo, da je nafta trenutno cenejša za ogrevanje stanovanj kot premog, za REK nepomembno. Velenjski lignit namreč nikoli ni bil namenjen predvsem široki potrošnji, pa tudi elektrarn na mazut v Sloveniji nimamo toliko, da bi lahko ogrozile proizvodnjo v šoštanjski elektrarni.

Problem je v dejstvu, da je proizvodnja električne energije v TEŠ neznansko draga, toda računa uporabniki nikoli ne plačajo direktno. Draga pa je predvsem zaradi dveh dejstev: zaradi nezaslišano veliko družbenega premoženja, ki izginja (hiše, plodna zemlja, razseljeni ljudje, spreminjanje mikroklimе, umirajoči gozdovi, bolni ljudje, ogrožene poljščine in domače živali...) in zaradi izredno nizke kalorične vrednosti lignita. Toda dejansko in realno ceno nekdo na koncu vedno plača. Če se račun ne izide z neposrednimi uporabniki na tak ali drugačen način (npr. z davki, ki navidez nimajo nikakršne zveze s premogom in elektriko), ga gotovo izstavi narava. Ta vedno vrača udarce!

In kaj bo nastalo, če se sporazumejo naravne sile in pametni republiški politiki? Najmanj to, da se bo REK (in z njim celotna občina) ponovno znašel v hudem ekonomskem in družbenem položaju, kakršnega poznamo iz let

1965/67. To nas ponovno opozarja na dejstvo, da Dolina ne pozna strategije življenja in razvoja brez premoga.

Nova nevarnost grozi Šaleški dolini. Pa ne zaradi »varstvenikov okolja« ali naravnih zakonov, temveč zaradi odsotnosti načrtov, ki ne bi temeljili na energetskega gigantu. Leta hitro tečejo in prav mogoče je, da se bo kljub »Jami Šoštanj I. faza« uresničila napoved razmišljajočega prijatelja. Dejal je približno takole: »Nekoč bo samotni veter pihal po praznih ulicah tega mesta!«

VELUNJSKI GRABEN V NAŠIH SRCIH

Če drži, da državljan težko sledi dogodkom, ki se z vrto-
glavo naglico odvijajo v ožji in širši domovini, potem je
dvakrat res, da se do njih težko (javno) opredeljuje. Pre-
pih je velik, v zraku pa visi težka misel, da se bo kmalu
zgodilo nekaj zelo pomembnega. Javno opredeljevanje je
v takih časih nerodna zadeva: hitro ga lahko polomiš in
plašča ne moreš pravočasno obrniti po vetru, ko ta spre-
meni smer. Smo v času razpadanja in prevrednotenja vre-
dnost. Smo v času, ko se rojevajo nove vrednote, ljudje pa
jim bolj ali manj boječe prisluškujemo in se z njimi isto-
vetimo. Ko bo zapihalo močno in odločno, bodo na vlak,
ki pelje naprej, poskakali še zadnji neodločneži. Tisti pa,
ki jim ni dano razumeti, bodo do zadnjega govorili nau-
čene »resnice«. Odločilni pomen dobivajo pogum, odloč-
nost, znanje, razum in trezna presoja. Kaj bo jutri, tega
ne ve nihče. Jasno pa je, da bo to odvisno od nas.

Tveganje je seveda veliko. Tudi meni lahko Jakov Blaže-
vič, član sveta federacije podtakne, da sem agent CIA.
Ta namreč po njegovem mnenju letno plačuje 200 milijo-
nov ameriških dolarjev za vohunsko dejavnost v Jugoslavi-
ji, pretežni del teh denarjev pa naj bi se stekal k časopi-
som in revijam. Dokaz je našel v dejstvu, da le-ti dobe-
sedno prevajajo nekatere članke iz tujih revij in časopisov.
Na to novico iz sveta federacije je prejšnji teden duhovi-
to reagiralo Delo, ki je ponatisnilo vest iz britanskega Gu-
ardiana (da so se v Beogradu začela pogajanja z misijo
MMF, kar pri nas ni bilo objavljeno) in dodalo, da priča-
kuje honorar od CIA.

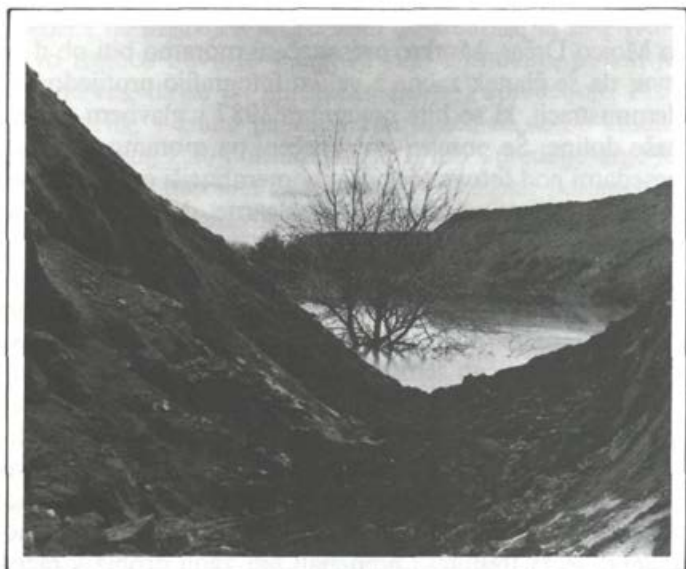
Torej! Ugledna ameriška revija Newsweek je 21. marca
1988 objavila obširen članek na dveh straneh z naslovom
»Otok svobode«. Avtor Andrew Nagorsky je obiskal Slo-

venijo v času, ko se je tu mudil sovjetski voditelj Gorbačov. Naši deželici, ki naj bi bila pravi otok izobilja in svobode, je spisal pravi slavospev. Za nas, prebivalce Šaleške doline, niti ni toliko pomembno, da Nagorsky citira Boža Kovača, omenja Branka Mamulo, Borisa Frleca, obrtnika Ledineka, Živka Pregla, Marka Hrena, Franceta Bučarja in Mojco Drčar–Murko, presenečeni moramo biti ob dejstvu, da se članek začne z veliko fotografijo protijedrskih demonstracij, ki so bile novembra 1987 v glavnem mestu naše doline. Še posebej presenečeni pa moramo biti nad besedami pod fotografijo: »Najpomembnejši povodi, ki so razjezili zvezno vlado: protinuklearne demonstracije v slovenskem mestu Velenje«.

Mnenju Nagorskega velja prisluhiniti, saj trdi nekaj, kar je bilo vsaj meni doslej prikrito (o tem so naši časopisi molčali): prepričan sem bil, da je protestni shod vznemiril le našo republiško vlado, ki je dan poprej pohitela zagotavljati, da se odlagališče za jedrske smeti ne bo gradilo v tisti občini, ki tega ne bo dovolila. Vpletanje Mikuličeve vlade pa celi zadevi prida širše dimenzije. Če drži, da smo razjezili Mikulića in njegove ministre, to pomeni, da smo (čeprav le za trenutek) prenehali biti zgolj drobiž v računih najvišje jugoslovanske politike. Ni mi jasno, ali bi morali biti zaradi tega ponosni ali pretreseni. Prepričan pa sem, da se moramo zamisliti in naše prihodnje nasprotovanje gradnji odlagališča opreti na domnevo, da nismo drobiž (več)! Navsezadnje si lahko lastimo celo pravico, da borbo proti ideji, da se odlagališče zgradi v Sloveniji, poimenujemo kar »sindrom Velunjski graben«.

Če hočemo bolje razumeti te dogodke, se moramo vrniti nekaj mesecev nazaj. 7. novembra 1987 je bila v Delu objavljena naslednja izjava slovenskega izvršnega sveta: »Izvršni svet zagotavlja, da odlagališče ne bo locirano v nobeni družbenopolitični skupnosti, ki se v usklajevalnem postopku ne bo strinjala s pogoji odlaganja...«. Tej izjavi navkljub se je naslednji dan, na krasno sončno nedeljo,

cela Šaleška dolina spremenila v središče jugoslovanskega protijedrskega gibanja. Stotine traktorjev in transparentov, tisoči ljudi in ena plebiscitarna odločitev: proč z jedrsko energijo, proč z jedrskimi smetmi!

Naivni smo bili takrat prepričani, da je ljudska volja slavila zmago. Verjali smo, da sta politika in znanost dognali, da se vladati ne da brez večinske podpore vladanih. Pravim naivni! Budni pa so čakali in dočakali. 26. januarja 1988 je izšel Poročevalec skupščine SRS in na 35. strani objavili naslednji predlog izvršnega sveta skupščine SRS: »... ob pripravi sprememb in dopolnitev dolgoročnega in srednjeročnega plana SR Slovenije predloži koncept odlaganja in kriterije izbora lokacije za odlagališče nizko in srednje aktivnih odpadkov ter omejitve za uveljavljanje širših družbenih interesov kakor tudi interesov občin pri zagotavljanju varnega odlaganja odpadkov take vrste, ob upoštevanju potreb po nadomestilu stroškov posega v

prostor, izgradnje infrastrukture ter ostalih spremljajočih dejavnosti«.

Kaj to pomeni? Nič drugega kot to, naj bi občinam odvzeli možnost odločanja o tem, da se na »njihovem« ozemlju gradi odlagališče jedrskih smeti! To pa je seveda povsem v nasprotju z obljubo taistega izvršnega sveta, ki jo je dal pred tremi meseci.

Stvar je resna! Dokazi za utemeljenost zgornje trditve se nizajo. Najpomembnejša dokumenta, ki naj bi sankcionirala odvzem suverenosti občin na tem področju sta srednjeročni in dolgoročni plan Slovenije. In prav ta dokumenta sta v spreminjanju in dopolnjevanju! Ključ je v takojimenovanih obveznih izhodiščih, ki v planiranje vnašajo »hirearhijo obveznosti«. To pomeni, da se v dolgoročne načrte občin obvezno prenašajo usmeritve in opredelitve iz dolgoročnega plana SRS. Ta obvezna izhodišča »presejajo lokalno občinsko raven ter sektorski pogled posameznega SIS«, po novem pa naj bi vanje sodilo tudi določanje lokacij za odlagališče jedrskih smeti.

Stvari so torej jasne! Pozornost moramo usmeriti v spreminjanje dolgoročnega in srednjeročnega plana SRS, ki nam (in seveda tudi drugim občinam) podtika kukavičje jajce. Temu pravijo obvezna izhodišča.

Potrebna je budnost in aktivnost! Če bomo čez leto ali dve presenečeni tarnali, kaj se nam je zgodilo, bomo to morali pripisati kar sebi. Predlagam, da bedimo ponoči in podnevi. Vsi. Ljudstvo in funkcionarji. Če bomo imeli krvave oči, nam vsaj nihče ne bo mogel očitati, da smo pijanci.

ZAKLADI ŠALEŠKE DOLINE

Petelin Kavčič je pel ravno dovolj zgodaj, da mu kokošnjak ni verjel, niti ga ni razumel. V carstvu neumnosti je alarm privilegij državnih sovražnikov. Pravoverni petelini v njem zapojejo hudo pozno, če ne prepozno. Pravzaprav gre za jato jalovih kur, ki se derejo, jajc pa ni od njih.

(Igor Guzelj)

V začetku osemdesetih let je naša dežela prepozno reagovala na izredne spremembe, ki so se zgodile na svetovnem tržišču energentov. Takrat ko se je razviti svet bliskovito prilagodil precenjeni (?) nafti, smo mi z odličnim nasmeškom dremali in modrovali v senci košatih dreves. Na glas smo začeli kričati šele takrat, ko za pametne poteze ni bilo več časa – rešitev smo našli v pospešeni uporabi domačih virov energije, predvsem premoga.

Danes je priznano mnenje, da je bil takoiimenovani program racionalne rabe energije, spočet v začetku tega desetletja, zgrešen. Uvoz tujih goriv je bil nadomeščen z domačimi ne glede na ceno (torej z racionalno rabo energije ni imel nič skupnega), izgorevanje domačih premogov pa je terjalo strahoten davek v okolju. Kljub opozorilom takrat nihče ni bil posebej pozoren na dejstvo, da je naš domači premog vse težje dostopen in z ekološkega vidika neprimeren, da ni konkurenčen uvoženemu in drugim virom energije.

Prelomnica se je zgodila lani na problemski konferenci SZDL »Ekologija, energija, varčevanje«. Njeni sklepi so bistveno vplivali na energetske stremce Slovencev in so se pred kratkim materializirali v dokumentu, ki ga je pripravil izvršni svet skupščine SR Slovenije. Pod njegovim dolgim naslovom (Analiza pogojev in možnosti za

spreminjanje in dopolnjevanje dolgoročnega plana SR Slovenije za obdobje 1986–2000) se skriva zasnova drugačne energetske politike, v kateri se domačemu, torej tudi velenjskemu premogu črno piše.

Če je problemska konferenca zahtevala, da se poraba premoga v Sloveniji ne povečuje (za individualna kurišča pa bi morali zagotoviti kakovosten in bolj kaloričen premog), potem je izhodišče Analize strateška ugotovitev, da je domači premog vse težje dostopen, ekološko neugoden in uvoženemu nekonkurenčen. Ponavljamo, ali ne? Zato ne bi bilo pametno povečevati zmogljivosti termoelektrarn na obstoječih lokacijah, ampak današnje elektrarne rekonstruirati in posodobiti. Domače primarne energetske vire bi morali optimalno izrabiti, premog in elektriko pa uvažati takrat, ko so cene ugodne. Porabo premoga v Sloveniji bi bilo potrebno zaradi ekoloških in ekonomskih razlogov zmanjšati od predvidene 2,2 % rasti na 1,8 %, razliko pa nadomestiti z uvozom kvalitetnega premoga iz uvoza, s plinom (alžirskim) in delno s tekočimi gorivi. Analiza govori o dejstvu, da je na tujih trgih na voljo cenejši in visokokvaliteten premog z malo pepela in žvepla. Tako npr. dokument EGS kaže, da je avstralski premog, pripeljan v Trbovlje ali Velenje, za polovico cenejši od domačega! (»Če je cena velenjskega premoga din/GJ 100, potem je cena avstralskega premoga v Velenju 58, kolubarskega 109; v Trbovljah pa ob ceni trboveljskega 100 dobimo avstralskega za 47«) Pri teh številkah je seveda potrebno upoštevati še dejstvo, da v ceni domačega premoga niso vključeni vsi stroški varovanja okolja (čistilne naprave, izgube gozdov...).

Spreminjanje dolgoročnega plana Slovenije torej prednostno upošteva varstvo okolja – to naj bi bilo celo bolj pomembno kot zmanjševanje uvozne odvisnosti na področju oskrbe z gorivi in kurivi. To kaže na izreden premik v miselnosti Slovencev in dokazuje, da se bliža konec obdobja, v katerem je igral domači premog odloču-

jočo vlogo v energetske politiki in energetskih bilancah naše dežele. Za nas, prebivalce Šaleške doline, pa bo to dejstvo imelo tudi drugačne, predvsem materialne posledice. Če si domišljamo, da smo v premogarski evforiji, spočeti v začetku desetletja, dobili svoj kos pogače, se po mojem mnenju hudo motimo. Razen relativno dobrih plač učinkov konjunktura ni opaziti skoraj nikjer! Družbeni standard se ni povečal (spomnimo se, s kakšno težavo gradimo osnovno šolo), novih gospodarskih programov nismo postavili na noge, o prihodnosti nismo razmišljali. Danes lahko vsak državljan opazi črne oblake, ki prihuljeno nadletavajo našo zaverovanost vase. Energija dobiva svojo pravo ceno!

FIGE V ŽEPIH

Bolje je z modrim jokati kot
z norcem peti
(Eugene Ionescu)

Ni težko ugotoviti, kako se s sklepi o varstvu okolja dogaja nekaj nenavadnega. Prebivalci Šaleške doline smo bili po szdljevi ekološki konferenci in po sprejetju jasnih občinskih sklepov prepričani, da je SO₂ iz elektrarniških dimnikov obsojen na nepreklicno 90–odstotno smrt do leta 1993. Kdor še ni slišal za zgodovino, bi se utrujen, a radosten zleknil v udoben naslonjač in bi do konca življenja prebiral lahkotno literaturo: stripe, ljubezenske romane in Jano.

Veliko znakov govori, da se potihoma, a z veliko vztrajnostjo v republiki oblikuje alternativni vrstni red nujnih ukrepov za varovanje okolja. Z malo poguma bi ga opredelil takole: čiščenje voda, graditev odlagališča za jedrske smeti in čistilne naprave na termoenergetskih objektih. Če bi se ta vrstni red uresničil, bi bil to pravi šok, pa ne le za nas, prebivalce Šaleške doline. To bi namreč pomenilo, da se kljub obljubam, odločitvam, sklepom in volji ljudstva stvari odvijajo drugače, po nekem že prej sprejetem scenariju, ki je zanj malokdo vedel. Toda to bi tudi pomenilo, da naša slovenska oblast izgublja še eno poslednjih oporišč legitimnosti.

Preden se bolj natančno lotim dokazov, ki pričajo, da odžvepljevanje dimnih plinov zares s prvega mesta drsi na tretje, četrto..., naj površno predstavim svoj pogled na prvi dve prioriteti. Za čiščenjem slovenskih voda se po mojem mnenju skriva precej prozaičen razlog: gradnja verige elektrarn na Savi in Muri. Graditi hidroelektrarne na Savi bi bilo slaboumno početje, če bi ta (Sava) ostala v 4. razredu onesnaženosti. Od tod tudi vseslovenska ak-

cija gradnje številnih industrijskih in komunalnih čistilnih naprav, tudi naše, velenjske. Kljub temu da bodo vode ob njihovem uspešnem obratovanju res bolj čiste, ne bi smeli spregledati osnovnega motiva za to akcijo: to je lakota po novih megavatih. Gradnja čistilnih naprav in čiščenje voda je torej predvsem investicija slovenskega elektrogospodarstva, čeprav to ne bo primaknilo niti dinarja. Tisti, ki tega nočejo spregledati, delajo po mojem mnenju veliko napako.

O gradnji odlagališča jedrskih smeti v tem trenutku pravzaprav ni potrebno izgubljati veliko besed, saj je bilo skoraj vse že povedano na velenjskem protestnem shodu. Kljub laičnim in strokovnim dokazovanjem o nasprotjem, se v javnosti neusmiljeno in v tisoč inačicah pojavlja in ponavlja trditev, da je slovenska zemlja kar pravšnja za ta podvig. Molči pa se o dejstvu, da nikjer na planetu še niso zgradili trajnega odlagališča za nizko in srednje radioaktivne smeti, kaj šele za izrabljeno gorivo. Sapienti sat!

In od kod moja bojazen, da o odžvepljevanju dimnih plinov v termoelektrarnah ne mislijo tako zares, kot nas želijo prepričati? Zaenkrat lahko nanizam tele dokaze.

- 1) Iz analize možnosti za spreminjanje slovenskega dolgoročnega in srednjeročnega plana jasno izstopa borba med novimi megavati in čistilnimi napravami. Denarja za oboje ni dovolj in ni težko ugotoviti, čemu naj bi se po mnenju planerjev morali odpovedati.
- 2) Delavski svet EGS je odštél 270 starih milijard za gradnjo pilotne naprave za odžvepljevanje dimnih plinov in je sklenil sporazum z Metalno in Elektroinštitutom Milan Vidmar (EIMV), ki naj bi razvila (adaptirala) tehnologijo za mokro pranje plinov, kar naj bi bilo "tako z vidika zanesljivosti, cene in obratovanja, kot tudi z vidika učinkovitosti" najbolj primerno. Nad tem dejstvom ne moremo biti vzhičeni! Prvič, v letošnjem razvojnem načrtu EGS ni naložb v ekološko sanacijo

termoelektrarn, saj niso prejeli nikakršne projektne dokumentacije. Drugič, že letos bi morala biti razvita poizkusna naprava za odžvepljevanje v TEŠ, vendar EIMV to očitno niti približno ne bo uspelo. Na republiškem komiteju za energetiko so namreč »začudeni ugotovili, da nihče pravzaprav ne ve, kako daleč so na inštitutu s temi deli in ali se z omenjenim projektom na inštitutu sploh kdo ukvarja«. Tretjič, »po mnenju večine strokovnjakov v tem času (je) za nas tehnično, strokovno, še zlasti pa denarno prezahtevno« doseči 90-odstotno odžvepljevanje dimnih plinov do leta 1993. Četrtrič, ni še nikakršnih dokončnih projektov za čiščenje plinov – obstajata le dva sanacijska programa (Šoštanj in Trbovlje), ki le na grobo obdelujeta tehnične rešitve.

- 3) Odločitev, da čistilne naprave zgradi domača industrija, se vedno bolj kaže za ne-umno. Ta namreč ni dovolj usposobljena, strokovnjaki so razkropljeni, ne sanja se nam, koliko bo (bi) to stalo.
- 4) Prednost, kot rečeno, se daje mokremu kalcitnemu postopku, vendar javnost še ni slišala prepričljive utemeljive te »odločitve«. Prav nasprotno! Javnost je seznanjena s tem, da nikomur še ni jasno, od kod bomo dobili ogromne količine apnenca, kje bi lahko odprli nove kamnolome, kam bi odlagali sadro, kako bi dovažali apnenec (v Šoštanj npr. eno vlakovno kompozicijo na dan!). Avtorji te ideje se sklicujejo na vzorčno elektrarno Voitsberg 3 v bližini avstrijskega Gradca, kjer na 330 MWh bloku že dve leti obratuje odžvepljevalna naprava, ki dimne pline čisti 90-odstotno. Toda! Tam kurijo premog z 0,7 % žvepla (trboveljski ga npr. vsebuje do 2,8 %), zato bi na naših termoenergetskih objektih izjemno težko dosegli predvideno koncentracijo 400 miligramov SO₂ na kubični meter očiščenih dimnih plinov. Bolj potihoma se govori tudi o stranskem proizvodu takega načina odžvepljevanja. V Voitsbergu 3 naprimer nastane pri polnem obratovanju (pri le 330 MWh instalirane moči!) 17 ton sadre vsako uro,

ki je ne vedo odlagati kje drugje kot na deponiji ob elektrarni. Pri tem ni pomembno le to, da ob vetrovnem vremenu sadra praši okolico, pomembnejše je dejstvo, da učinki odložene sadre na podtalnico še niso znani!

- 5) Trenutno v Jugoslaviji izdelujejo šest različnih sistemov odžvepljevanja dimnih plinov. Aleksander Knežević (direktor inštituta za procesno tehniko na sarajevski strojni fakulteti) pa trdi, da bi vse jugoslovanske elektrarne »pokrili« z dvema, povrhu vsega pa bi Jugoslavija kot podpisnik mednarodne konvencije o onesnaževanju zraka preko meja lahko dobila zastonj ali zelo poceni znanje in informacije o optimalnih postopkih odžvepljevanja.
- 6) Jugoslovani zaradi gospodarskih težav radi in pogosto sprejemamo ideje iz tujine (agresivni ponudniki so predvsem multinacionalne družbe), ki s pravimi interesi prebivalcev te dežele nimajo nobene zveze. Istočasno pa v svetu nastajajo nove in tudi za nas uporabne rešitve, ki si jih naši svetovni popotniki iz razumljivih razlogov nimajo časa ogledati. Naj jih torej nekaj za pokušino naštejemo!

Med Los Angelesom in Las Vegasom obratuje termoelektrarna »Cool Water«, ki okolja sploh ne onesnažuje! Kljub temu da kuri premog, ki vsebuje celo do 3,5 % žvepla, ne izpušča skoraj nič SO₂ in NO_x. Čeprav porabi veliko manj vode, proizvaja odpadke (žlindro), ki ga uporabljajo za gradnjo cest in za izdelovanje izolacijskih materialov in brusov. Znano tehnologijo (vplinjevanje premoga) so uporabili na nov način, v katerega so vložili le 45 milijonov dolarjev. Stranski produkt je poleg omenjene žlinde žveplo, ki ga prodajajo bližnji tovarni umetnih gnojil. Centrala ima moč 600 MWh (!), njena gradnja pa je stala 263 milijonov US dolarjev (čistilne naprave za slovenske termocentrale bi naj stale približno 350 milijonov dolarjev).

V firmi Ruhrkohle AG iz Essna so razvili postopek, po katerem na zdrobljeni premog pod visokim pritiskom dovajajo vodik in vodno paro. Takšnih naprav, v katerih zdrobljeni lignit pomešajo z vodo v gosto kašo in ga nato vplinijo, deluje v svetu že več kot trideset let. Plin, ki v teh napravah nastaja, uporabljajo za zgorevanje ali pa ga pretvorijo v metanol (alkohol), ki ga dodajajo bencinu za pogon avtomobilov. Pri tem postopku lažje obvladajo žveplo, ogljikov monoksid in pepel, plin in alkohol pa zgorevata brez velikih kurišč in dimnikov.

V ZRN, kjer 60 % električne energije pridobijo v termocentralah na premog, bodo zgradili 33 tovarn za odstranjevanje SO₂ iz central na rjavi premog. Koncentracijo SO₂ bodo zmanjšali pod 200 mg/m³ zraka! Vzorčna elektrarna stoji v Mannheimu (475 MWh elektrike in 465 MWh toplotne moči, s katero ogrevajo Mannheim), dimne pline izpirajo z raztopino amoniaka, odpadni produkt pa je granulirano dušikovo gnojilo. V tistih centralah v ZRN, kjer bodo izločali SO₂ z mokrim pranjem plinov, bodo proizvedli na leto nekaj milijonov ton sadre, ki vsebuje težke kovine in lahko onesnaži podtalnico!

Naši gozdovi neslišno ječijo in umirajo, mi se sprenevedavo lotevamo nekakšne akcije za odžvepljevanje dimnih plinov iz termoelektrarn, v žepih pa držimo fige. Ko bodo te fige postale prevelike in pretežke, bo prepozno. Če mi ne verjamete, pojdite malo ven, v naravo, skozi gozd. Sam sem bil pred dnevi pri prijatelju Gombocu v Plešivcu. Pretreslo me je, ko mi je sredi gostih zelenih gozdov rekel: »Teh dreves, prijatelj, čez 20 let ne bo več! Ti tega kot mestni človek danes še ne moreš opaziti!«

Da, jokali bomo vsi! Toda tudi za solze potrebuješ kisik! Če se komu zdi to pisanje prenapeto in daleč od njegovih resničnih interesov, potem naj še naprej prebira Jano in ljubezenske romane. Vso pravico ima do tega!

EKOLOŠKO BUDNA JAVNOST

Bog me varuj prijatelj,
 sovražnikov se bom že sam.
 (Eugene Ionesco)

Nekoč sem zapisal, da govoriti o potrebi po ekološkem »ozaveščanju« nima prav nobenega smisla več. V Sloveniji in še posebej v naši občini smo že zdavnaj prekorčili prag, pred katerim civiliziranih barbarov ne skrbi, kaj se dogaja z njihovim okoljem. V večini naših bratskih republik se jim o katastrofah, ki jih še čakajo, niti ne sanja, pri nas pa »ozaveščanja« ne potrebujemo več! Mi potrebujemo ekološko budno javnost. In kaj naj bi to pomenilo? Če malo karikiram, lahko rečem, da je ekološko »ozaveščena« javnost sposobna doumevati grožnje, ki grozijo okolju, sposobna je bolj ali manj poudarjeno tožiti in se zgražati nad onesnaževalci, voljna je opozarjati in trkati na človeško vest, ne brani se niti kakšnega prepira na domačem dvorišču. Ekološko budna javnost pa ni več pripravljena čemeti za zapečkom in le jokavo opozarjati: ta javnost hoče in je sposobna odkrivati stare in prihajajoče onesnaževalce, sposobna je jasno in natančno izreči svoje interese, upa si odločno zahtevati, zna se učinkovito organizirati. Takšna javnost seveda ne nastane v časovnem in družbenem vakuumu, ampak je neločljivo povezana s splošnimi družbenimi procesi, pretresi in premiki. Predvsem pa je njeno nastajanje povezano s prisotnostjo ali odsotnostjo demokracije, to je vladavine ljudstva. Povezava je jasna: bolj je družbena ureditev (režim) totalitarna, manj so ljudje sposobni ohranjati naravno ravnovesje v svojem okolju. In obratno: manj je družba totalitarna, bolj ji uspeva preprečevati negativne učinke prejšnjih ekoloških zablod in preprečevati nastajanje novih. Naravni zakoni se pač ne obnašajo tako, kot bi od njih zahtevala določena družbena ureditev. PCB ali radon 222 se gladko požvižgata na zahteve, da bi

morala upoštevati mesto, kjer uradujeta: v socializmu ali kapitalizmu. Obstoj naravnih in družbenih zakonov lahko sicer zanikamo, odpraviti ga pa ne moremo. Lep zgled tovrstne zablode najdemo v (še danes marsikje ne preseženi) trditvi, da zakoni blagovne produkcije v socialistični družbi ne veljajo več.

Zastonj je upati, da je obstoj ekološko budne javnosti možen, ne da bi bila ta organizirana. Forme so različne, V Sloveniji so trenutno najbolj popularna ekološka društva oziroma društva za varstvo okolja. Mnenja o njihovi učinkovitosti so različna. Nekateri trdijo, da so ponesrečena oblika institucionalizacije ekološkega gibanja, ki da lahko prav v formi spontanosti doseže največje uspehe – vsako organiziranje bojevitih ekologov pa naj bi pomenilo tudi že začetek razkroja. Trditev seveda ni iz trte zvita, saj ima globoke zgodovinske in teoretske temelje. Za današnjo rabo naj omenim le dejstvo, da vsaka institucionalizacija neizbežno pripelje do notranjih trenj v gibanju, do frakcijskih bojev, karizmatičnih ambicij, teženj po prevzemu »oblasti«, birokratizacije, strogih ločevanj funkcij, do nenačelnega paktiranja z drugimi družbenimi silami in gibanji ter nenazadnje do vedno večje kontrole, pritiskov in vplivov represivnih aparatov države, zlasti če gibanje deluje na takoimenovanem mejnem področju. To pa pri nas ekologija še vedno je.

Drugi, zagovorniki organiziranja ekoloških gibanj v društva, poudarjajo predvsem dejstvo, da nobenega družbenega cilja ni mogoče doseči le s spontanostjo, z anarhičnimi in nepovezanimi akcijami podobno mislečih itd. Po njihovem je pomembno, da se energija in znanje posameznikov čim bolj razumno razporedita, da se vloge razdelijo in se vzpostavijo kolikor toliko formalizirana notranja razmerja v gibanju.

To drugo mnenje je prevladalo tudi v velenjskem »ekološkem gibanju«, rezultat pa bo skorajšnja ustanovitev društva. Kaj kmalu bomo videli, ali je bila odločitev pravilna!

FOLKLORA V EKOLOGIJI

Saj čutiš v sebi del krivde
(Ivo Stropnik)

Bolj ko parole o ekološki osveščenosti ljudi prihajajo v našo zavest, večja postaja zmeda. Ekologije imajo polna usta že vsi, ki jih plačujemo za govorjenje. Njihovo utrjevanje snovi seveda nikomur ne škodi, vendar konstrukcije, kot so »treba bo«, tudi koristijo ne. Opozorila se spreminjajo v politične puhlice, zastrupljanje življenjskega okolja pa v slovensko folkloro. Besede (tudi te, ki so tukaj zapisane), same po sebi ne bodo pustile našim potomcem takšnih življenjskih pogojev, kot smo jih poddovedali. Ekološko leporečje je pogosto igra prevare za sporočanje sklepov oblasti, ki so drugačni od tistih, ki jih izraža ljudstvo. Naj omenim le mnenje našega predsednika Stanovnika o jedrskih odpadkih. Brez komentarja sem. Vem le to, da prebivalci v Velunjskem grabnu še vedno skrbno opazujejo vse neznane obraze in vozila, ki jih pot zanese v tiste zakotne predele. Ne zaman!

Pravimo premiki v glavah! Že že. Toda premik v glavah pomeni tudi resnično spremembo življenjskih navad. Ob tem se npr. spomnim, kako so si pralni stroji utirali pot v naša gospodinjstva. V začetku vanje gospodinje niso verjele. Potem je zavist naredila svoje. V kratkem času so bili skoraj vsi domovi opremljeni z njimi.

Tudi na področju ekologije samo besede ne bodo zalegle. Ljudem je treba z zgledi dokazati, da je življenje, usmerjeno v totalno eksploatiranje materialnih dobrin, samo nadomestek za notranji mir, ki ga nudi bogatejše duhovno življenje. Dolgoletno usmerjanje delavcev v potrošništvo je med drugim omogočilo, da danes te ljudi brez težav pridobivajo proti ekološkemu gibanju s pretvezo, da očiščenje življenjskega okolja pomeni predvsem za-

vračanje sodobnega, lagodnega načina življenja. Animiranje delavcev proti ekologiji ni zahteven posel, saj so največji nasprotniki mehke variante razvoja elektroenergetike in naše deželice nasploh zbrani v vodstvenih strukturah gigantov, ki so bili v razcvetu realnega socializma postavljeni zato, da bi ti delavci imeli kruh. Teze, da je ekologija naperjena proti interesom delavskega razreda, ni težko dokazati. Še posebej ne v naših razmerah, ko so tudi tehnološko visoko razvite panoge gospodarstva s sistemom tekočih trakov odvisne od ročnega dela.

Na drugi strani pa ortodoksni ekologi prav tako prispevajo k temu, da je odnos množice do ekologije še vedno označen z vprašajem. Kot da je ekologija nekaj eksotičnega, posvečenega in namenjenega samo izbrancem z zelenimi očmi.

Protestni shod 8. novembra 1987 je potrdil, da ljudstvo kljub povedanemu le ni povsem imuno in se ne strinja z eksperimentiranjem na lastni koži. Ljudje so na shodu podprli ustanovitev Šaleškega ekološkega društva in 5. junija 1988 bodo to gotovo še enkrat potrdili. Tako bi naj društvo postalo in ostalo koncentrat tistih teženj med ljudmi, ki v prihodnje ne marajo več zastrupljati življenjskega okolja sebi in svojim otrokom.

Gotovo je ena od nalog Šaleškega ekološkega društva ta, da razkrinka tiste namere vodstev industrijskih in energetskih gigantov, ki ekologijo povezujejo tudi z odpuščanjem delavcev. Ekologija pač ni naperjena proti delavcem. Tisti, ki jedo meso, kadijo cigarete in pijejo alkoholne pijače, tudi niso proti ohranjanju naravnega življenjskega okolja.

NAŠ ČUDEŽ

Zastrašujoča provokacija.
(Politika ekspres)

Pravo nelagodje obide človeka, ko vidi, ob kakšnih dogodkih je lahko Šaleška dolina zanimiva za sredstva javnega obveščanja. Prav nič ni številnih novinarjev v nedeljo oviralo, da ne bi prišli k težko dostopni Prednekovici domačiji v Zavodnjah, da bi opazovali in sodelovali na ustanovnem zboru ekološkega društva. Stvar je jasna: Šaleška dolina je v ožji in širši domovini vedno bolj znana po umiranju in uničevanju narave. Če so nekoč našo domačijo opevali kot čudež socialističnega gospodarstva, delovni polet ljudi in ustvarjanje humanega okolja po meri ljudi, potem jim danes res ne preostane drugega kot govoriti o cesarjevih novih oblačilih. Očetje našega čudeža niso zmogli ali znali razumeti, da ropanje naravnih bogastev prinaša tudi nekatere neprijetne posledice. Danes je čas velikih proslav nepreklicno minil. Ostajajo le spomini, obledele fotografije in morda tudi nekoliko kesanja in sramu.

Rokave bo potrebno zavihati čez komolce. Tokrat ne za graditev spomenikov, ampak za njihovo ohranjanje. Človeku prijazno naravno okolje bo namreč prav kmalu tako izjemna redkost, da jo bomo z veseljem proglasili za spomenik. Tak spomenik, ki ne bo godil le očem, ampak tudi eksistenčnim potrebam ljudi. Poglejte, mar ni zanimivo in pomenljivo dejstvo, da se morajo za takšne »svete« cilje državljani organizirati v ljubiteljska društva? Mar takšna poteza ni predvsem izrecna in ostra kritika tistim uslužbencem in organizacijam in institucijam, ki so dolžne za varovanje narave in zdravega človekovega okolja poklicno skrbeti?! Tudi v naši občini! Bilo bi neprijazno in netaktno poimensko naštetimi imena tovarišev in tovarišic, ki za solidne plače »varujejo« naše okolje, na-

ravno in kulturno dediščino. Pa tudi nekoristno, saj bi tvegali le zamero, rezultate pa bi bilo mogoče meriti zgolj s količino in številom težav, ki bi si jih nakopal na glavo.

To pa seveda ne pomeni, da delo poklicnih varstvenikov okolja ni budno spremljano in dokumentirano. Zasluge in grehi niso nikoli ostali do konca skriti in tudi tokrat ne bodo. Toda od tega pomembnih koristi seveda tudi ne bo – le kakšna nezaslužena medalja bo obtičala v predalu.

Časi, ko je veljalo, da je ljudstvo predvsem premalo razumno in modro, da bi lahko suvereno odločalo o lastni usodi, so očitno in nepreklicno mimo. Doleti nas lahko samo še dvoje: ali prava demokracija ali pa dejanska in dokončna vrnitev v fevdalizem. Te dni v širnem slovenskem prostoru odmeva izjava dr. Ljuba Bavcon, ki jo je izrekel na zboru slovenskih kulturnih delavcev prejšnji teden v Ljubljani: »Poleg tega pa bi seveda rad povedal, da postopek, kakršen zdaj teče, je v skladu z veljavno zakonodajo, pri čemer puščam ob strani vprašanje, kakšna je ta zakonodaja. Ta zakonodaja... je nesporno nelegitimska in o njej bo še treba razpravljati«. To je bilo izrečeno seveda v zvezi z Janezom Janšo, ki še vedno čemi v priporu in slovensko, jugoslovansko in svetovno javnost opozarja na dejstvo, da se pri nas dogajajo nenavadne in prelomne stvari.

Ustanovni zbor Šaleškega ekološkega društva je povezanost naše doline s Slovenijo in demokratičnimi silami dokazal tudi z nepredvidenimi presežki, ki z varovanjem okolja na prvi pogled nimajo nobene prave zveze. Tam, pri Predneku, »bogu za hrbtom«, so domovinsko pravico zasegle tri državljanske iniciative: ljudje so podpisovali izjave za ustanovitev območne kmečke zveze, za referendumsko odločanje o ustavnih amandmajih za korektnost postopka proti Janezu Janši in za možnost njegove obrambe na svobodi.

Pomlad prihaja! Zasenčena z aprilskimi oblaki, toda ali ni v Zavodnjah 5. aprila lilo kot za stavo. Pa so bili ljudje kljub temu vedrih obrazov in odprtih src.

V TAKTU POLKE

Kdor misli s tujo glavo, ima eno odveč.

(Pavliha)

Pred majskimi prazniki 1988 je slovenski izvršni svet sprejel odlok o najvišjih dopustnih količinah škodljivih snovi v zraku in s tem navidez korektno končal dolge in tudi ostre razprave o onesnaževanju zraka v Sloveniji. Predvsem tisti, ki smo aktivno (so)delovali v pripravah na problemsko konferenco »Ekologija, energija, varčevanje«, smo si oddahnili, saj bi naj to bil dokaz, da je zmagal razum. Odlok je namreč pred onesnaževalce postavil ostre zahteve, ki bi jih bilo ob hotenju in angažiranju domače pameti tudi mogoče uresničiti.

Dejal sem, da so se razprave končale navidez. Imperij je namreč hitro vrnil z dvema udarcema.

Prvega je prispevalo Elektrogospodarstvo Slovenije neposredno. Kmalu po sprejemu odloka je sprva jadikovalo, potem pa je vedno bolj agresivno zagotavljalo, da do leta 1993 ne bo uspelo za 90 % zmanjšati emisije SO₂ iz treh največjih termoenergetskih objektov. Zahteve odloka naj bi bile preveč ambiciozne, investicijskega denarja naj bi bilo premalo, čas naj bi bil prekratek, dokumentacije baje ne bo mogoče izdelati pravočasno, rezultati delovanja pilotne naprave v TEŠ naj ne bi bili znani pravočasno, spustiti bi se bojda morali na realna tla ipd. Situacija je, milo rečeno nenavadna in kaže na to, da so v vseh silnih razpravah in pri sprejemanju sklepov elektrogospodarstveniki o teh problemih modro molčali, češ, bodimo raje tiho, burja se bo plegla, potem pa bomo delali po starem in tako, kot mi hočemo. Pri tem upravičeno računajo na podporo energetske in kapitalno požrešne slovenske industrije, ki veže roke tudi naši vladi.

Toda zgodilo se je nekaj nenavadnega: isti izvršni svet, ki je bil boter zadnjima največjima slovenskima investicijama (ki posredno ali neposredno uničujeta okolje – TGA in Jesenice), je danes odločen trdno vztrajati pri sprejetih strogih ukrepih. Z njimi je v bistvu le potrdil znano odločitev republiške sanitarne inšpekcije, toda dodal je tudi zelo pomembno zahtevo: da se ob zmanjšanju količine žveplovega dioksida dimni plini očistijo tudi dušikovih oksidov. V napeti situaciji je izvršni svet odločen tudi s palico mahati pred Elektrogospodarstvom, saj mu (upravičeno) očita, da ni opravilo svojega dela. Predvsem ni pripravilo programov za ekološko sanacijo, kar bi bilo seveda osnova za vehementne trditve, s katerimi elektrogospodarstveniki prepričujejo slovensko javnost, da ni nobenih pogojev za uresničitev sprejetih odločitev.

Drugi udarec je prispel z osnutkom sprememb srednje-ročnega in dolgoročnega plana SR Slovenije, ki jih je skupščina Slovenije obravnavala pred kratkim. Kljub temu, da je nujno spreminjanje planov skoraj izključno posledica zahtev problemske konference, nimajo ti z njo nič skupnega. Na zadnji seji sveta za varstvo okolja pri slovenski SZDL sta bila osnutka označena za višek cinizma, sarkazma in ironije. Izražena je bila celo zahteva, da se zaradi tega skliče izredna seja problemske konference. Utemeljeno domnevamo, da za predlaganimi spremembami v pretežni meri prav tako stoji Elektrogospodarstvo Slovenije. Preletimo torej toliko opevano pripravljenost energetikov (tudi velenjskih seveda), da po svojih močeh prispevajo k zmanjšanju uničevanja narave.

Spremembe dolgoročnega plana predvidevajo 2 % rast proizvodnje električne energije (in 2,9 % rast porabe celotne energije) do leta 2000, kar v nobenem primeru ne more biti »približevanje ničelni rasti primarne energije«, kot je zapisano v istem osnutku. To je preprosto sprenevedanje, ki ima določljive materialne posledice. Omejeno rast naj bi namreč zagotovili s 1.950 megavati no-

vih proizvodnih zmogljivosti in tudi z gradnjo nuklearke Prevlaka. Prav pri uvrstitvi Prevlake v osnutek sprememb dolgoročnega načrta so pripravljavci pokazali največ arogance in cinizma, saj vemo, da je skupščina SR Slovenije decembra 1987 sprejela zakon o moratoriju na gradnjo nukleark do leta 2000. Dovolj močno dejanje, da bi pripravljalcem gradiva izprašili hlače.

Kontinuiteto proizvodnje električne energije naj bi zagotavljali tudi s TE-TO Šoštanj V, pri kateri bo po mnemu sestavljalcev sprememb »pred dokončno odločitvijo treba proučiti možnosti, ki jih daje okolje in vse posledice vpliva na okolje«. Citirani stavek pomeni posmeh sklepom, ki jih je sprejela velenjska občinska skupščina (nobenega razmišljanja in odločanja o TEŠ V pred začetkom obratovanja čistilnih naprav!). Posmeh tudi zato, ker preučitev možnosti, ki jih daje okolje, nikogar k ničemu ne obvezuje. Možnosti se proučijo in konec. Pač ena analiza več, katere rezultati bi bili verjetno upoštevani le v primeru ugotovitve, da okolje prenese še to nesramnost. Najpomembnejše za nas pa je dejstvo, da je ob novih 1.950 MW utopično pričakovati, da bi se našel naložbeni denar tudi za odstranjevanje SO₂ in NO_x iz dimnih plinov, kot zahteva IS SRS v odloku.

Pa smo torej tam! Prej omenjeno hrumenje elektrogospodarstvenikov ima čisto realno podlago: neprimerno laže, bolj prijetno in udobno je graditi nove elektrarne kot očistiti stare. Da bi pri taki nameri uspeli, so morali storiti dvoje: 1) javnost in upravne organe skušajo prepričati, da zahtevanih ekoloških investicij v predpisanih rokih ni mogoče izpeljati in 2) planerje so prepričali, da so v spremembe planov zapisali formulacijo, ki je sprta z razumom in seveda tudi s sklepi problemske konference. Takole se glasi: »Rast proizvodnje električne energije bo sledila rasti porabe..«! Tukaj človeku obstane pamet. Tako zmorem danes napisati le še tole: če bi bile predlagane spremembe slovenskih planov sprejete, se lahko Velenjčani

dokončno poslovimo od upanja na naprave, ki naj bi očistile dimne pline TEŠ. Tukaj in zdaj se odloča usoda o tem! Predvidevam, da se tega zelo zavedajo tudi v Termoelektrarnah Šoštanj in v Rudniku lignita Velenje.

STOJE SPATI

Zadnje informacije o latentnih lokacijah za nizko in srednje radioaktivne smeti ob upravičenem razburjenju razkrivajo tudi potencialni blišč našega ekološkega gibanja in namišljeno bedo, v kateri naj bi se znašli nuklearci.

Da bo pripoved razumljiva, naprej nekaj dejstev! Tisti, ki sledite nečloveškim naporom Nuklearke (da bi se namreč rešila nevarnih smeti, ki ji na lastnem dvorišču grenijo življenje), veste, da so pristojni republiški organi, predvsem pa izvršni svet skupščine SR Slovenije, že neštetokrat odločno zavrnili namigovanja o nekakšnih skrivnih raziskovanjih primernih lokacij. V neprijeten položaj smo organe (ne enkrat) spravili tudi Velenjčani. S spraševanjem in zborovanjem. Po lanskem jedrskem neurju, ki je bilo izdatno kontaminirano s szdljevsko problemsko konferenco in spominom na Černobil, se je sčasoma zanimanje javnosti poglelo. Oziroma natančneje, preusmerilo se je. Pozornost publike in dela ekološke javnosti se je (razumljivo) obrnila k nastajanju civilne družbe, k zloglasnemu procesu proti »bandi štirih«, k Miloševiću in Srbiji nasploh. Kaj lepšega si nuklearci ne bi mogli želeli. Je že res, da smo v Sloveniji sprejeli moratorij za gradnjo nukleark do leta 2000. Toda prav tako je res, da je pred ZIS priromal predlog za jugoslovanski moratorij, pa je nenadoma vse potihnilo. Tudi je res, da bi morali biti že lani znani rezultati tenderja, ki ga je Jugoslavija razpisala za gradnjo NE Prevlaka. Pa nič! Naivnež bi pomislil, da si nuklearci ližejo nezaceljene rane. Toda to je daleč daleč od resnice. Svoj posel namreč nadaljujejo v temi, stran od javnosti, ki jo (kot rečeno) ta čas zanimajo druge težave. Ampak prišel bo na žalost trenutek, ko bomo začudeno strmeli. Nuklearci so namreč izobraženi, zviti, pametni... in bogati.

Vest o petih ugodnih lokacijah za odlagališče radioaktivnih smeti (od katerih sta očitno najprimernejši dve v naši neposredni bližini) je bila zame pričakovana. Tudi dejstvo, da ji je neposredno izbrala Nuklearka sama (ki za to niti približno ni poklicana), me ni presenetilo. Razumljivo mi je bilo, da kriteriji za izbiro primernih lokacij še niso izdelani. To namreč pomeni, da je pet lokacij dobesečno izmišljenih in da bodo bodoči kriteriji (izdeluje jih skupina SEPO pri Inštitutu Jožef Štefan) verjetno prilagojeni njim, lokacijam, in ne obratno. Presenetila pa me je reakcija (ekološke) javnosti. Sliši se namreč o napovedanih protestnih shodih, o hitro sklicanih sestankih, o razburjenju, nejeveri, o mrzličnem razmišljanju, kaj storiti.

Pa ni kaj storiti! Pametni se bodo zabavali in nadzorovali, razburjeni pa bodo počeli neumnosti. Odkritih pet lokacij nam namreč govori, da nuklearci nadaljujejo svoje delo. In nič več. Za to so tudi plačani. Mi (Velenjčani in ostali Slovenci) pa imamo večkrat ponovljeno legalno zagotovilo, da smetišča ne bo tam, kjer tega prebivalci ne bodo dovolili. Če nuklearci torej nekaj počno na svojo roko in brez preverjenih kriterijev, je to popolnoma njihov problem. In problem tistih, ki jim dajejo denar. Ogroženi se lahko njihovim naporom le dobrohotno smejimo, saj vemo, da ne bodo rodili sadov.

Toda pozor! Smeh mora imeti meje! Dokler se trudijo za pisalnimi mizami in v laboratorijih, jih lahko za rokav pocukamo le z vprašanjem, ali denar nas, davkoplačevalcev, pametno uporabljajo. Vprašamo jih lahko naprimer, ali imajo naše dovoljenje, da z (našim) denarjem počno to, kar počno. Nekaj povsem drugega pa je, če se bodo odločili fizično pregledovati terene. Sele takrat bo potrebno ukrepati. Tu se bo pokazalo, koliko smo (ekološko) budni.

Sklep je jasen: smehljati se in nadzorovati! Avtomobili z ljubljanskimi registracijami na čudnih lokacijah, kamioni

z nenavadnimi konstrukcijami, ki potujejo proti gozdovom, neznani geodeti in zemljemerci, ljudje, ki govorijo o blagodatih jedrske energije, nenadne detonacije v odmaknjenih krajih, delavci, ki pojma nimajo, kaj počno sredi gozda... na vse to moramo postati pozorni. Kajti šele takrat bo šlo res zares. Podobna opažanja bi bilo potrebno nemudoma sporočiti. Komu? Ne bodite smešni, saj se vendar ve!

Dotlej pa: bodimo veseli, da so nam obljubili, kar so nam obljubili. Le za besedo jih moramo držati. In biti solidarni z vsemi, ki se upirajo tako kot mi.

KAČJI PIK

– Ste danes prvič na sodišču?
vpraša sodnik obtoženega.

– Prvič!

– Čudno, tule pa piše, da ste
bili že osemkrat kaznovani?

– To je res, ampak ne danes.

Tisti, ki menijo, da je zgraditev odlagališča za nizko in srednje radioaktivne jedrske smeti poslednja črna pika v dosjelih nuklearcev, se bridko motijo. To je le vrh ledene gore, ki trenutno spet zelo očitno štrli nad morsko gladino. Kar je pod njo, nam je še vedno skrito. Le ob kakšni lokalni nevihti valovi malce razgrnejo tudi podmorske skrivnosti.

Nevihta je v avgustu in septembru na straneh pisem bralcev zajela zagrebški Danas. In pokazale so se skrbno zamolčevane skrivnosti, ob katerih nas mora spreleteti srh.

Novinar Zoran Oštric PH je 2. avgusta javnosti razkril vrsto osupljivih dejstev. Povod je bil razpis mednarodnega znanstvenega simpozija o varnosti in tveganju pri nuklearnih elektrarnah, ki je bil sredi letošnjega avgusta v Cavtatu. Sponzorja simpozija sta bila hrvaški SIS za znanost in NE Krško (!), pokrovitelj Ameriško–jugoslovanska komisija za znanstveno in tehnično sodelovanje, organizator pa kar privatna oseba, dr. Božidar Vojnovič, direktor TOZD TENEZ Inštituta Ruđer Bošković, ki ga prav tako finansira NEK. Na to ime bodite pozorni.

Tema simpozija (kjer skladno z izvirnim pomenom besede, baje ni manjkalo banketov in zabav) je bilo razpravljanje o možnostih nesreč v nuklearnih elektrarnah s katastrofalnimi posledicami. Danes je jasno, da se lahko najhujše nesreče zgodijo tudi na lahkovodnih tlačnih reaktorjih, kakršnega ima NE Krško. Nekateri trdijo, da

celo večje, kot je bila nesreča v Černobilu. Varnost nukleark ni rešena niti v teoriji, kaj šele v praksi, zato je razumljivo, da sta znanje in neodvisnost strokovnjakov ključnega pomena. Posebej zato, ker je v interesu industrije, da zanemari varnostne ukrepe. Tako je pač vse skupaj ceneje.

V svetu obstajajo neodvisne skupine strokovnjakov, ki si gledajo pod prste in na tak način zagotavljajo kolikor toliko varnosti pri obratovanju nukleark. Razumljivo je, da se pri nas še toliko bolj zagrizeno goji mit o izrednem profesionalizmu, ki da vlada pri nuklearnih raziskovanjih. Pa pogledjmo, kaj je odkril Zoran Oštrič! Leta 1982 je zavod za visoko napetost in energetiko pri elektrotehnični fakulteti v Zagrebu po naročilu hrvaške EGS izdelal študijo o varnosti in zanesljivosti NE Krško, recenzenta pa sta bila dr. Vojnović in dr. Pavlović iz NEK (!). Leto kasneje je isti zavod izdelal študijo na isto temo, tokrat po naročilu same NEK! Avtorji so (razumljivo?) 40 strani teksta dobesedno prepisali iz prve študije. Razkrivanje tega početja bi bil slej ko prej posel za SDK in kakšno častno znanstveno razsodišče, če ne bi bile stvari še bolj resne. Leta 1986 je namreč slab mesec po katastrofi v Černobilu dr. Branimir Molak (takrat svetnik za jedrsko varnost pri republiškem komiteju za energetiko SRH) najodgovornejšim institucijam in organom na Hrvaškem poslal pismo, v katerem je med drugim zapisal: »Naknadno sem imel priložnost, da preberem to študijo in ugotovil, da ima po njej NE Krško tri parogeneratorje in ne dva, kolikor jih ima v resnici (beseda je o 'delcih', ki imajo po 330 ton). V nadaljnji analizi sem ugotovil, da je tretji generator 'prijadral' iz ameriške študije rizika (ki je bila delana za elektrarno s tremi parogeneratorji), iz katere so avtorji črpali (dobesedno prepisali) ključne dele«. To je bila znamenita in obsežna ameriška študija WASH-1400, ki je za nuklearke prva uporabila probabilistično metodo.

Dr. Molak odgovora ni dobil. Pač! Njegov predpostavljeno, predsednik republiškega komiteja za energetiko, dr. Vjekoslav Srb, mu je odgovoril: »Što to nama smeta?« Molak je v začetku letošnjega leta zapustil službo. Tako je to pri nas.

In zdaj nazaj k dr. Vojnoviću. Po mnenju Z. Oštrića je to verjetno ključna oseba, ki je z majhno skupino ljudi v SR Hrvatski popolnoma privatizirala nuklearna raziskovanja. Tako se je npr. letos na nekem posvetu s študijo o zanesljivosti nukleark pojavila skupina iz omenjenega zavoda (in tozda TENEZ), isti ljudje pa so sestavljali tudi skupino, ki je leto in pol tehtala ponudbe za gradnjo NE Prevlaka! Na njenem čelu je bil seveda dr. Vojnović. Ta se je celo povzpел do kandidata za člana CK SRH, vendar ni bil izbran. Verjetno se marsikdo spominja tudi afere, ki je konec leta 1986 izbruhnila ob skrivnostnem objektu, ki ga je gradil laboratorij za koloidno kemijo (v sestavu istega tozda TENEZ). Vse skupaj so proglašali za poslovno tajnost, ukvarjali pa so se z raziskovanjem metod za trajno skladiščenje iztrošenega nuklearnega goriva. Nekaj kasneje se je isti laboratorij znašel v novi aferi, ko so ga obtoževali, da namerava proizvesti atomsko bombo (!) za Libijo!

Gremo naprej? Omenjeni dr. Molak je leta 1984 predlagal sodelovanje z ZDA pri projektu »Analiza rizika nuklearnih elektrarn v gosto naseljenih področjih«. Na mesto koordinatorja je pretendiral dr. Vojnović, ki pa se niti enkrat ni udeležil pripravljalnih sestankov. Toda kasneje je Vojnović mimo komiteja za energetiko (ki naj bi bil nosilec) podpisal pogodbo s partnerjem iz ZDA, katere vsebina je seveda poslovna tajnost. Sredi lanskega leta je ameriško ministrstvo za energetiko (Department of Energy) od dr. Molaka (ki je bil takrat še zaposlen na Komiteju) zahtevalo informacijo o delu pri projektu, on pa je seveda lahko le debelo gledal. Amerikancem je bilo, komentira Z. Oštrić, gotovo popolnoma nerazumljivo, da

odgovorni državni organ nima pojma o takšnih poslih. Državna uprava ima namreč povsod po svetu ključno vlogo pri zagotavljanju ustrezne varnosti pri delu nuklearnih elektrarn.

Da, državna uprava. Po priporočilih Mednarodne agencije za atomsko energijo (IAEA) bi morali strokovni nadzorni organ državne uprave ustanoviti 11 let pred začetkom obratovanja prve nuklearke, v njem pa bi moralo biti zaposlenih približno 50 ljudi. Na Hrvaškem je bil pri komiteju za energetiko ustrezeni organ ustanovljen šele leta 1986, vodi pa ga mr. Damir Subašić. Toda isti Subašić je bil na čelu skupine, ki je pred štirimi leti izdelala študijo o varnosti NE Prevlaka, ki je bila temelj za odločitev hrvaškega sabora o uvrstitvi te nuklearke v prostorski načrt SRH. Ta odločitev je bila konec leta 1986 suspendirana.

Preveč podobnosti iz sosednje Hrvatske, da bi ostali mirni, kajne? In kako je pri nas, v Sloveniji? Ker zakulisje le približno slutim, naj tokrat navedem le dve »nepomembni« dejstvi. Dosedanji dolgoletni direktor NE Krško gospod Dular je odšel v službo na Dunaj. K isti agenciji (IAEA), ki terja, da bi se moral strokovni nadzor državne uprave zagotoviti 11 let pred začetkom obratovanja nuklearke. To pa smo, kot verjetno veste, v Sloveniji storili šele proti koncu preteklega leta. Republiški upravi za jedrsko varnost načeljuje dr. Čopič. V njej je zaposlenih le nekaj ljudi (niti približno 50, kot priporoča IAEA) in ima zato tudi povsem simbolično vlogo.

Tako je to pri nas. Očitno neresno in nevarno. Sklep je zato lahko le eden: zapreti NE Krško in Rudnik urana Žirovski Vrh. Mi nimamo kam pobegniti.

ATOMI SO RAZKLANI

Atomi so razklani za prometejsko
sodbo, le nekaj me še
brani, od daleč slišim godbo.
(Edvard Kocbek)

Pred časom mi je znanec dejal, da je ekologija že preveč izkoriščena tema in zato nezanimiva za branje. Drugi je menil, da današnji čas ni primeren za komentiranje dogodkov, s katerimi se človek peha v samouničenje. Zdaj bi menda bilo veliko bolj potrebno razmišljati o dogodkih, ki vro v političnem loncu, pod katerim kuri Slobodan. A treba bo spoznati, da ravno politični dogodki v državi mečejo senco na ekološko problematiko.

Kdor vrta v globine ekologije, bo hitro ugotovil, da ekološka vprašanja niso vprašanja žveplovega dioksida, RAO, strupenih emajlov itd., ampak so to vprašanja sprejetih ali ovrženih političnih odločitev. Zato danes ta problematika bolj kot kemike in fizike zadeva politike. Izvirni ekološki greh povsod in v vseh dobah zagrešijo politiki z odločitvami za takšen ali drugačen razcvet dežele, ki jo vodijo. Strokovnjaki na področju atomske fizike vedo, da so nevarnosti radioaktivnih sevanj pravzaprav neobvladljive in se zato zavedajo (ne)varnosti JE ter njim pripadajoče tehnologije za pridelavo in predelavo jedrskega goriva. A zaradi političnih sil, ki iz potrebe po ohranitvi starega stanja manipulirajo z jugoslovanskim jedrskim programom, nekateri strokovnjaki obveščajo javnost tako naivno, da lahko že malo bolj zavzet laik odkrije nasprotujoče si podatke v njihovih sporočilih. Verjeti bi morali pač zato, ker pišejo atomski strokovnjaki! Če že ne za vse ekološke probleme je vsaj za nevarnosti in škodo, ki jo povzročajo JE, možno trditi, da je to politični problem.

Toda pustimo tokrat vnemar tiste politične vrhove, ki v ti-hem paktu z jedrskim lobijem ne vidijo in ne slišijo, kako nuklearci ravnaajo z ljudskim denarjem. Tokrat bi rad opozoril pisca članka Slovenija, jedrsko smetišče, objavljenim v Našem času št. 39/88, na nekatere pasti in zanke, ki si jih ekologi sami natikamo okoli vratu. Ob prebiranju sem dobil občutek, da so članek navdihnili bolj nuklearci kakor ekologi. V tem trenutku je polemika o velikosti odlagališča RAO kljub vsej argumentaciji lahko usodna, saj zelo povečuje manevrski prostor nuklearcem. Izpostavljanje velikosti odlagališča predstavlja kvaliteten premik za odločitev, da odlagališče bo, kajti v tako zastavljeni verbalni borbi je treba nuklearcem reči le še to, da bodo upoštevali naše mnenje in ne bodo zgradili odlagališča za dvajset JE, ampak samo za pet. Pisec članka najbrž ne pozna stališča s protestnega zbora jeseni 87. Bilo je kratko in jasno: Odlagališče RAO? Ne!

Celjsko društvo za varstvo okolja je ob pisanju, ki je razkrivalo, da GZL dela raziskave za NEK, ostro ponovilo protest Velenjčanov. Zato menim, da mora velenjsko ekološko gibanje poiskati tesnejše povezave v regiji! To bi bilo koristneje kot moledovati okoli organov oblasti za obljube, ki so jih ti že dali. Pa menda možje, kot sta Dušan Šinigoj in Miran Potrč, ne bodo snedli svojih besed, ki so jih dali delegaciji s protestnega shoda? Izkušnje kažejo, da se raziskovalci, ki jih novači NEK, požvižgajo na besede najvišjih mož v republiki. Zato sem prepričan, da se bodo požvižgali tudi na vprašanje iz članka Slovenija, jedrsko smetišče.

Ker smo prepričani, da imamo prav, moramo zaradi sebe preprečiti gradnjo odlagališča RAO. To lahko napravimo samo z budnostjo. Starši, otroci, kolesarji, sprehajalci, gobarji, zaljubljeni, lovci, kmetje, planinci, gozdarji,... Vsi ti lahko pravočasno odkrijejo, kje in kako veliko gnojno jamo nam želi zgraditi jedrski lobi. In kakor stvari sedaj tečejo, bodo terenska dela stekla takoj, ko bo skopnel sneg zime, ki je pred vrati.

Kaj se bomo z nuklearci pravdali o velikosti jedrskega smetišča!? Preprečiti je treba, da bi ga gradili ilegalno in proti naši volji.

Po tej zavrnitvi lahko kdo od atomščikov postavi zvito vprašanje, kaj naj potlej storijo z neustrezno (!?) hranjenimi RAO v Krškem? Predlagam, da se postavimo v pozo naivneža, kakršno je pred kratkim uporabilo Gorenje GA v svojem odgovoru ŠED. Malo ga lahko prikrojimo za svoje potrebe in rečemo: »Še nikjer v svetu niso zadovoljivo rešili vprašanja RAO – le zakaj bi ga morali mi?«

ASFALTNO MASLO

Odrasli so zares čudaki!
(Antoine de Saint-Exupéry)

Šaleška dolina si je zaradi odločitve, da bo tu eden največjih energetskega bazenov v Jugoslaviji, pridobila zelo slab sloves. To je območje, kjer izginjajo vasi. Edini kraj, ki se nenehno širi, je Titovo Velenje. Ostaja vtis, da je rast socialističnega čudeža trajna, kakor je trajno trajanje revolucije.

Glavna nevarnost za obrobne vasi v Šaleški dolini ni rast Velenja iz mesta v velemesto, ampak proizvodnja električne energije. Med prvimi so bile zaradi tega na udaru Škale. To, da so porušili mogočno farno cerkev, je bilo vnetim celo dobrodošlo! Malo bolj nerodno je, da so skozi desetletja rušili tudi šole in šele zdaj, po dolгих letih, dobivajo Škale novo podobo s trgovino, šolo, gasilskim domom, gostilno in vaško lipo.

Zaradi ugrezanja je izbrisana vas Družmirje.

Porušenih in paraliziranih je pol Gaberk.

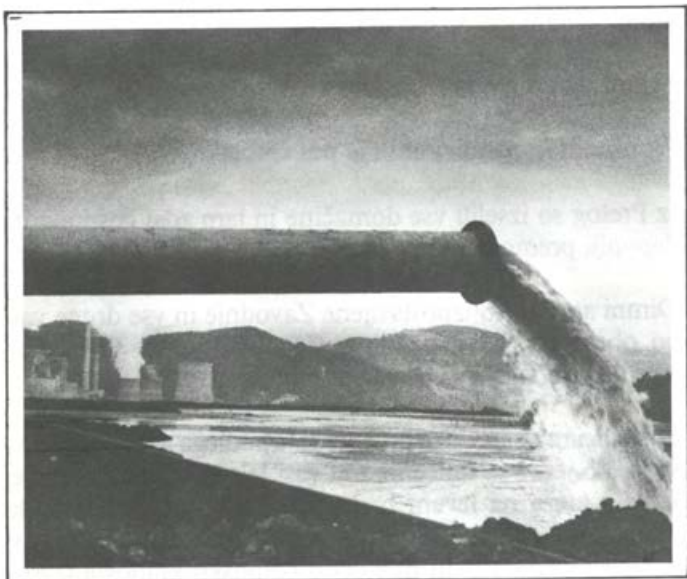
Iz Prelog so izselili vse domačine in tam zdaj gospodarita deponiji premoga in pepela.

Dimni agresiji so izpostavljene Zavodnje in vse druge vasi po obronkih Šaleške doline. Zavodenjčanom je bila po zgledu Družmirja in Prelog ponujena razselitev...

Posledicam energetske proizvodnje podlega tudi Pesje. Bivše vaško jedro je uničeno. Od vasi je ostalo gosto naselje, ki se razteza na levem bregu Pake od gostilne Hartl do bifeja Polanc. Zaselek oklepajo gozd na eni strani ter cesta, železnica, Paka in mogočno betonsko gradovje izvoz-

nega kompleksa rudnika na drugi strani. Z betonskim obzidjem so se Pesjanarji očitno že sprijaznili, saj so dobili za protiutež hrupu in prahu celo vrsto pridobitev, ki bi jih drugače le stežka pričakali. Omenil bi res imeniten spomenik revoluciji, ki je zamenjal staro neugledno ploščo na rumeni, pusti zgradbi združnega doma ter osemindeset dreves, ki bodo čez leta uspešno ubranila vas pred premogovim prahom.

Morda bo kdo od prebivalcev Pesja užaljen, ker ga ne imenujem Velenjčan, saj je tabla z napisom Titovo Velenje že v Prelogah. Pa tudi Pesje ni več Pesje, ampak krajevna skupnost Franc Leskošek–Luka, pošta Titovo Velenje. Nepoučene naj obvestim, da se je Titovo Velenje z zadnjo intervencijo potegnilo vse do Termoelektrarn Šoštanj, kajti nova upravna zgradba rudnika stoji na Partizanski cesti v Titovem Velenju!

A pustimo to hvaležno temo za drugič in se vrnimo k nesrečnim Pesjanarjem ali Titovovelenjčanom ali Francleskošekluknjanom – kakor hočete! Ti ljudje so se izkazali za zelo potrpežljive heroje napredka. Potem ko so se dali potrositi s premogovim prahom, se jim obeta še eno prašno veselje. V industrijski coni, nekje blizu DES-ove zgradbe, jim hočejo postaviti asfaltno bazo. Kraj se zdi urbanistom primeren, saj leži v srcu Doline pa se tako ni bati, da ne bodo v nekaj letih asfaltirane vse ceste tja do zadnjega zelnika. Cestarji bodo lahko z velikansko hitrostjo krpali vse rane na že asfaltiranih poteh, katerih neizbežna usoda je, da jih povsod in neprestano prekopavajo.

Urbanisti, ki so našli to lokacijo, se očitno niso spomnili, da sta pred Hudo luknjo dva velika peskokopa in da bo treba ves pesek zvoziti skozi mesto Titovo Velenje. Prahu bo tako na pretek ne samo za prebivalce Pesja, ampak tudi za druge.

Kaj bodo za soglasje h gradnji asfaltne baze ponudili Pesjanarjem tokrat, še ni znano. Dejstvo je, da ekološko razgledani krajani soglasja ne dajo! Upajmo le, da jih ne bodo skušali kupiti z novimi osemnosemdesetimi drevesi.

OD VSTAJE DO ZMAGE

Ekologija včeraj je politika
danes!

(Jurij Gustinčič)

V industrijsko razvitih deželah so ljudske množice spontano pričele protestirati proti načinu produkcije, ki pušča za sabo gola pobočja, plastično hrano in povečano stopnjo rakavih obolenj. V državah z demokratičnimi ureditvami so se organizirale zelene sile in prodrle v parlament. To je bil močan signal za vlade, ki imajo prebujene ekologe. Najvidnejši svetovni politiki so pričeli brez dlake na jeziku govoriti o ekologiji. Demagogija gor, demagogija dol! Ljudje kot Gorbačov, z ekologijo na ustih, puščajo na neopredeljenih ljudeh globok vtis in prepričanje, da zdaj pa gre zares! Iz tega sledi, da ekologija politike ne zanima tako dolgo, dokler ljudstvo z masovnim gibanjem ne povzroči, da politiki pri formiranju svojih odločitev ne morejo več mimo njihove volje.

Vez med politiko in ekologijo obstaja zato, ker je vsako gospodarstvo z dobrimi ali slabimi posledicami direktno odvisno od pogojev, ki jih ta ali oni politični režim narekuje. Ekološka katastrofa je direktno res posledica industrijske proizvodnje, v resnici pa gre za drugo generacijo političnih odločitev. Za ilustracijo tega na videz kompliciranega zaporedja vzrokov in posledic naj navedem avstrijsko nuklearko, ki zaradi odločitve politikov v parlamentu, na katere je imelo močan vpliv gibanje zelenih, ni nikoli proizvedla niti ene kWh. Če bi o tem odločalo avstrijsko gospodarstvo, sem prepričan, da bi tudi Avstrijci sedeli na svojem sodu atomskega smodnika. Kot sedimo mi.

V naši državi ima oblast do ekologije porazen odnos. Kljub temu da je slovenska SZDL organizirala famozno konferenco EEV, je problem, če ga jemljemo jugoslovan-

sko, še neregistriran. Dosedanja gospodarsko razvojna filozofija je simbolično odslikana v paviljonu Železarne Zenica na zagrebškem velesejmu. V ogromni dvorani obstoji pogled na gromozanskem kosu brezobličnega železa, postavljenega na fino angleško travico. Na vhodu v prostor kraljuje celostenska fotografija zeniške panorame, na kateri ni videti nič drugega kot gozd dimnikov in velik oblak strupov, ki ga ti stebriči jugoslovanskega napredka proizvajajo v neizmernih količinah.

Ozrimo se še malo na domačo, šaleško ekološko sceno. Menim, da smo še kar uspešni gasilci tlečih vžigalic, s katerimi je bil zaneten požar. To, da danes REK prevzema iniciativo za sanacijo posledic, je dobro, nikakor pa ne verjamem, da bo REK karkoli storil za odpravo vzrokov, saj bi tako ravnal podobno kot Gledališče sester Scipion-Nasice: v načrtu bi imel samoukinitev! Zatorej se mi zdi, da je ta hip žogica na napačni strani. Preokret se mora zgoditi čisto na vrhu. Šele takrat bom verjel, da bodo naši gozdovi obvarovani, zrak očiščen in vode pitne.

Šaleško ekološko gibanje se je zaenkrat kanaliziralo v Šaleškem ekološkem društvu, ki nikoli ne bo moglo uresničiti sanj, sanjanih 8. novembra 1987. Ne zato, ker kdorkoli v Šaleškem ekološkem društvu ne bi hotel uresničiti želja, ampak zaradi objektivne oddaljenosti od vpliva na politične odločitve, povezane z ekologijo. Tako je Šaleško ekološko društvo amorfni ostanek množičnega gibanja, ki se ni moglo vključiti v nekakšno stranko »zelenih« iz zelo preprostega razloga, ker je ni!

NUKLEARNI BRANKO MIKULIĆ

Nemara mi ne boste verjeli, toda vseeno bom zapisal: današnje berilo sem imel sestavljeno v glavi že mnogo prej, preden je padla Mikulićeva vlada. To sem bil dolžan povedati zaradi moralnih razlogov. Težko bi namreč prenesel očitek, da sem hijena, ki brska po drobovju ubite živali. Pisanja se lotevam izključno zato, ker mi primer omogoča razkrivati tiste mehanizme oblasti, ki vladajo za zastori, daleč stran od oči vladanih. To bo drobcena zgod-bica o našem, Yu–nuklearnem lobiju, v kateri igra glavno vlogo Branko Mikulić. To bo tudi zgodba o silah, ki so ga zrušile. In to je pri vsem skupaj najbolj pomembno.

Novinar beograjskega NIN-a, Dragan Jovanović, je oktobra lani objavil dve nadaljevalki pod naslovom »Mikulić i Prevlaka«. Drugi tekst začenja takole: »Že več kot deset dni je preteklo, odkar so predsednika ZIS-a, Branka Mikulića, zalotili, da nadaljuje z delom na jugoslovanskem nuklearnem programu (in s tem pripravlja teren za gradnjo atomske centrale Prevlaka), istočasno pa isti ZIS že več kot leto nikakor ne more skupščini SFRJ predložiti osnutka zakona o moratoriju na gradnjo atomskih elektrarn... ne demantira se, da je Mikulić nedavno osebno predsedoval sestanku Komisije za nuklearna vprašanja ZIS-a, na kateri je bilo supertajno odločeno, da se kljub volji ljudstva in delegatov zveznega zbora skupščine SFRJ, nadaljuje z jugoslovanskim nuklearnim programom... na redakcijski naslov je medtem prišel zelo zanimiv dokument: 'navadna' naročilnica delovne skupnosti Skupnosti elektrogospodarskih organizacij Hrvatske. Poslana je bila zagrebški poslovalnici JAT-a za potrebe JE Prevlaka, na njej pa je kratko in jasno pisalo: 'Prosim vas, da za potrebe JE Prevlaka izdate letalske vozovnice na imena Vojislav Roksandić, Kosta Bojić in Žarko Petrović, odhod 9.3.1987.

leta... na relaciji Zagreb–Frankfurt–Nürnberg...'. Naročilnico je podpisal omenjeni Petrović, ki je za Večernje novice takrat izjavil: »Tisti, ki ne verjame, da se gradnja Prevlake ni začela, naj pride in se osebno prepriča, kako kmetje tam mirno obirajo koruzo«. Obira se torej kuruz, toda istočasno se očitno zbirajo tudi nuklearne provizije... Novo je to, da ta stara naročilnica govori o kontinuiteti kampanje za Prevlako in da ima ta kontinuiteta delovanja nuklearnega lobija podporo v samem srcu ZIS-a«.

Na pisanje ni reagiral predsednik Mikulić, ampak njegov oproda, zvezni sekretar za informacije Svetozar Durutović. Mož, ki se po mojem spominu v času svojega mandata ni kaj posebno proslavil z javnimi nastopi. Možakar Jovanovića sprašuje, kaj da je cilj njegovega pisanja, zakaj da etiketira in diskvalificira, zakaj želi predsednika na vsak način predstaviti kot zbiralca »tekućih drskosti«. Durutović omenja, da zapisnik komisije za nuklearna vprašanja ZIS-a sploh še ni pravi zapisnik, saj še ni bil verificiran in da torej predsednik ne more biti član nekakšnega lobija. To potrdi še z mnenjem, češ da ni res, da Mikulić že več kot leto dni blokira sprejem moratorija za gradnjo NE v Jugoslaviji – baje izdelava tega zakona res kasni, vendar je materija »veoma složena«, v kratkem da bo na mizi delegatov predlog zakona... (mimogrede, materija je res »veoma složena«: slovenski zakon o moratoriju za gradnjo nukleark do leta 2000 ima natančno 4 člene in zaseda 25 vrstic v Uradnem listu SRS).

Sklepni del Durutovićevega pisanja se bere takole: »Kaj je cilj takega pisanja; zakaj etiketiranje in diskvalifikacije; zakaj se želi predsednika ZIS-a za vsako ceno 'ugurati' v nekakšen jugoslovanski nuklearni lobi...«? Ko zvezni sekretar za informacije v časopisnem članku tako nežno in retorično sprašuje novinarja po njegovih namenih in ciljih, takrat se v državi gotovo dogaja nekaj zelo nenavadnega. Nobene arogantne ostrine, prej skromna prošnja.

Odgovor je prišel dva meseca kasneje. Mikulić (in verjetno tudi Durutović) je padel. Zaslužil si je to, vendar so razlogi padca več kot sumljivi. Opisani primer dodaja kamenček v mozaik trditev, da je predsednik moral oditi zaradi ofenzive retrogradne koalicije, ki se z zadnjimi močmi upira ekonomski in politični liberalizaciji v Jugoslaviji. NIN-ov novinar je pač izbrskal Mikulićevo (sicer verjetno resnično) povezanost z jugoslovanskim nuklearnim lobijem in s tem dopolnil njegov neslavni dosje. Najmanj pomembno pri vsem skupaj je to, da je to storil nekdanji svobodnjaški, profesionalni, danes pa Miloševićev NIN. Kdo prihaja za Mikulićem?

ČUDEŽNA VREČKA

Crk, crk, crk, crk crkni človek.
Človek. Človek.

(Srečko Kosovel)

Kar razburim se, ko poslušam in gledam medijski napad papirnice Videm na kupce. Tam so izdelali moderne vrečke, ki naj bi sčasoma izpodrinile polivinilaste. Skoraj nihče še ni videl teh vrečk, pa že prvošolčki vedo, da bodo ravno te nove papirnate vrečke rešile Slovenijo pred ekološkim kolapsom. Naši gozdovi in struge naših rek bodo enkrat za vselej očiščeni plastičnih krp, ki so zdaj navešene povsod, koder koračimo.

Ena najbolj umazanih tovarn v Sloveniji se na vse kriplje trudi, da bi peščici državljanov dopovedala, da je ravno ona, papirnica Videm, tista, ki bo počistila ves nakopičeni gnoj. Kam? Naravnost v papirnate vrečke, ki hitro razpadejo in so močne itd. itd... Ekološkost, ki se je v nekaj letih zaradi resnične skrbi državljanov povečala na izjemno visoko stopnjo, propagandni referenti iz Krškega spretno izkoriščajo za frontalni napad na površno ljudstvo, ki bo od zdaj naprej v papirnatih vrečkah nosilo vsakdanje potrebščine in imelo ob tem prijeten občutek, da je tudi samo nekaj storilo za boljše okolje. Nosili bomo stvari v papirnatih vrečkah, izdelanih v tovarni, ki vali bel oblak sladkobnega vonja nad Krško in katerih papir pobelijo še z dioksidom, strupom, nevarnim dojenčkom, otrokom, odraslim in starčkom! Človek obrača, bog obrne. Tega pregovora se pogosto spomnim, kadar opravljam inventuro svojega ekološkega pisanja. Bolj ko razmišljam, bolj se mi zdi to početje brezplodno. Zdi se, da smo podvrženi procesu, ki je neustavljiv. Evolucija! Videti je, da je samouničevanje človeške vrste del tega. Ne gre mi iz glave prispevek RTV Lj, ki ga je pred kratkim pokazala v Tedniku. Neki učenjak je predstavil zadnjo generacijo računalnikov,

ki bodo v svojih utribah nosili tako imenovane nevročipe. Zazdelo se mi je, da to ni več sad človekovega neumornega tipanja za neznanimi stvarmi, ampak postaja že del evolucije. Pred tem ko bi moralo človeštvo izumreti v lastni nesnagi, zadušljivem zraku in zastrupljeni vodi, mu bo uspelo ustvariti nekaj, kar danes razumemo in prepoznavamo z besedo roboti. Jules Verne bi gotovo napisal debelo knjigo o mehanskih ljudeh, ki bodo jedli, pili, čutili, razmišljali, se ljubili in razmnoževali in ne bo jih motilo strupeno ozračje, ne kalne vode, ne radioaktivno sevanje. Morebiti bodo od tega celo živeli...

In najbrž bodo tako kot mi hodili po naših lepih gorah ter občudovali sončne vzhode in zahode. Peli bodo, ukali z gore na goro. Od nas se bodo razlikovali le po tem, da svojih najlepših trenutkov ne bodo mogli preživljati s svojimi prijatelji pod macesni, ampak bodo zbrani med posušeni in od žvepla posmojenimi, črnimi, v nebo segajočimi štrclji.

NA SMETIŠČU ZGODOVINE

Težško delo še nobenemu ni škodilo. Pa vendar, zakaj bi tvegali vi ?!

(Ronald Reagan)

Če kdaj, potem je zdaj treba misliti in delovati politično. Če kdaj, potem ravno zdaj (ekološka) romantika v vsej regresivni lepoti in konservativnem leporečju kaže svojo izčrpanost in nezmožnost, da praktično spreminja svet. Dovolj ji je izreči: »Nosilci vsake ideje so ljudje« in že si domišlja, da je iznašla čarobno formulo blaženega sporazumevanja. Kako preprosto! Nosilci takih idej me spominjajo na hipije in power flower generacijo 60-tih let, ki je z rožicami v laseh in kot od strele zadeta razglašala planetarno ljubezen med ljudmi. Današnjih romantičnih ekologov pač ni zadela strela, ampak fiksna ideja, da je mogoče z vljudnim čvekanjem, milim opozarjanjem in podrejanjem osebnih interesov »družbenim«, doseči ekstatično razodetje širokih ljudskih množic, njihovih voditeljev in seveda tistih, ki svinjajo po naravi.

Fronta »zdravih sil« se takšnemu početju seveda gladko in od srca smeji. Če se stvari zaostrijo (jasno, da nikoli zaradi zgoraj opisanih varstvenikov okolja), ji niso mar več nikakršni oziri – brez sramu se odpove svoji ideologiji in poseže po goli sili. Na to resnico nas je v zadnjih dneh leta 1988 opozoril štrajk slovenskih strojevodij in prikrita grožnja vlade, da bodo uporabljene tudi represivne metode. In to ne kakršnekoli! Če bi se pokazalo za potrebno, bi strojevodje enostavno oblekli v vojaške suknje. Ti bi potem vozili kot vojaški obvezniki pod grožnjo vojaškega sodišča! To je naša trenutna družbena resnica. In ne gre je pozabiti, ko razmišljamo in delujemo v tej nekako še vedno lepi in prijazni Šaleški dolini.

Izjemno veliki napori poklicnih in amaterskih ekologov, prizadeto ravnanje tisočev ljudi, presenetljiva pripravljenost in angažma oblastnih in upravnih organov naposled razumne reakcije onesnaževalcev (predvsem RLV in TEŠ) ... vse to se je končno utelesilo v kopici sklepov in namer. In priznati je treba, da ne kakršnihkoli! Če bi se uresničile, bi to res bila zmaga razuma in preudarnosti. Toda dejal sem, če! Nešteto jasnih in prikritih znakov govori, da se za dimno zaveso dogaja marsikaj neprijetnega in nenavadnega. Naj opišem dva primera in omenim grozečo nevarnost.

- 1) Ena ključnih odločitev, h kateri nas zavezuje tudi mednarodna konvencija o onesnaževanju zraka na velike razdalje, je, da bomo v SRS do leta 1992 zmanjšali emisije SO₂ za 30 % oziroma bomo do takrat namestili na tri ključne emitente (TE–TO Ljubljana, Trbovlje in TEŠ) učinkovite odžvepljevalne naprave in zmanjšali bruhanje žveplovega dioksida za 90 %. Zato bi morali takoj angažirati ustrezna (velika) finančna sredstva. Toda! V osnutku plana ISEP za leto 1989 se je namesto potrebnih in zahtevanih 110 milijard za ta projekt znašlo le 15 milijard dinarjev.
- 2) Kljub dejstvu, da se je novelirani sanacijski program TEŠ dejansko že opredelil za določeni način odžvepljevanja (mokri kalcitni postopek) na blokih 4 in 5 (in opredeliti se je bilo potrebno, saj čas neusmiljeno teče), se na ključnih točkah očitno dogaja nekaj nenavadnega. Meni zadnja znana okoliščina govori o namerah Instituta Jožef Štefan, ki se je odločil raziskati in razviti polsuhi postopek odžvepljevanja. Po treh letih laboratorijskih raziskav bi Institut opredelil učinkovitost postopka in ga začel preizkušati v dejanskih razmerah. Ali veste, kaj to pomeni? Natanko to, da bi šele leta 1991 morda ugotovili primernost te nove metode. V primeru pozitivnih rezultatov bi pred letom 1992 odžvepljevalne naprave ne bile zgrajene! Te namere se nenavadno lepo ujemajo s točko 1.

3) V naši občini smo sprejeli odlok o varstvu zraka, ki od TEŠ zahteva zmanjševanje proizvodnje v primeru previsokih koncentracij SO₂ v prehodnem obdobju do zgraditve učinkovitih odžvepljevalnih naprav. Z velikimi naporji je odlok postal celo operabilen, toda veliko vprašanje je (bo), kaj se (bo) v resnici dogaja(lo). Menda nam je jasno, da bo prekoračitev dovoljene koncentracije SO₂ v Zavodnjah (vasi z nekaj sto prebivalci) zahtevala splošne redukcije električne energije v Sloveniji ali zaustavitev največjih uporabnikov in najbolj zaničnih plačnikov te energije (Jesenice, Ruše, Kidričevo...). Mislite, da bodo v kritičnih trenutkih dispečerji pristali na zahteve delavcev TEŠ? Morda...?! Podobno kot je morda verjetna poteza slovenske vlade, ki jo je baje nameravala uporabiti ob štrajku strojevodij: vpoklic ključnih delavcev TEŠ v vojaške suknje in namestitve na delovna mesta, ki jih sicer v »mirnodobnem« stanju zasedajo. Sicer vojaško sodišče! Ali ni torej občinski odlok o varstvu zraka le pesek v oči revoltiranemu ljudstvu? Pesek, ki ga iz votlega v prazno pretakamo(jo) z najboljšimi nameni? Saj je tudi pot v pekel tlakovana z najboljšimi nameni! Nuklearko v tem času poganjajo s polno močjo kljub izredno nizkemu vodostanju Save. Tako nizkemu, da je njena temperatura višja celo za več kot 5 stopinj (dovoljena temperatura je T+2, včasih je bila le T+1). Ali drugače: NEK bi po zakonu morala takoj bistveno zmanjšati proizvodnjo. To zaradi znanih okoliščin velja tudi za TEŠ. Obedve pa skupaj proizvajata skoraj 2/3 vse električne energije v Sloveniji. Utopija? Da, utopija, ki ji naseda tudi romantična struja Šaleškega ekološkega gibanja!

Trdi realnosti v našem primeru očitno ne bo mogoče oporekati z mehkim gandijevskim principom, ki se zlu zoperstavlja z dobroto in ljubeznijo. Ekološko »ozaveščanje« in »osveščanje« se naposled znajdetata na točki, ki jima je že vseskozi usojena. To je točka spoznanja, da mora biti delovanje za čistejše okolje predvsem politično

delovanje. Velika škoda bo, če nekatere šaleške ekološke struje tega ne bodo pravočasno spoznale. Tudi zato, ker je rokavica že vržena: dr. Dušan Plut odpira prostor ustanavljanju Zelene alternative. To je napoved dejanskega avtonomnega vstopa ekologov in ekologije v politični prostor. Od društva v družbo, v politiko! Od ljubiteljstva, amaterstva k profesionalizmu!!

ENERGETSKI MOLK OB KULTURNEM PRAZNIKU

Tisti, ki mi pripisujejo, da sem v naročje ekologije prijadral z veliko mero metodične črnogledosti, imajo prav. To je res eden mojih osnovnih principov javnega (ekološkega) delovanja, a to je princip, ki nima nič skupnega z vnaprejšnjim odrekanjem poštenosti in dobrih namenov tistim, ki se zaradi spleta okoliščin znajdejo na »oni strani«¹ ekoloških prizadevanj in iskanj. A povedati moram tudi, da metodična črnogledost na ravni zasebne ekonomije ni nujno povezana z odsotnostjo veselja, smeha in celo sreče. Prav nasprotno!

Prejšnjo sredo in četrtek naprimer sem bil presenečen in vesel, vzroke tega stanja pa bom malo natančneje opisal.

V sredo torej (8. februarja 1989), je v moji pisarni zazvonil telefon. Edo in Ivan Žlebnik iz Zavodnjah sta me opozorila na radijsko poročilo ob 7.30, v katerem je Robert Peresuti opazno vznemirjen opozarjal, da je koncentracija SO₂ v Zavodnjah 2,4 mg/m³ (maksimalno dovoljena je 0,75 mg/m³, kar je nedostojno več kot v razvitih evropskih državah). Iz njunih besed se je dalo razbrati, da sta sicer telefonirala nekaterim pristojnim občinskim naslovom, a sta povzročila le zmedo. Nihče naj ne bi bil seznanjen s tem katastrofalnim podatkom in nihče ni pravzaprav natančno vedel, kaj mu je storiti. Dopoldne tistega dne se je zgodilo naslednje:

občinski teleks, ki so ga z alarmi krmilili na Hidrometeorološkem zavodu Slovenije, je zjutraj odpovedal poslušnost. Obmiroval je zaradi nesrečnega papirja, ki se mu je zataknil v drobovju.

Nedavno sprejeti občinski odlok o varstvu zraka sanitarnemu inšpektorju nalaga izdati odločbo za 30 % zmanjšanje proizvodnje v TEŠ v primeru, da koncentracija SO₂ dve uri zdržema presega 1,6 mg/m³. V sredo zjutraj so bile koncentracije presežene uro in pol, potem pa so padle.

Občinski sanitarni inšpektor odločbe torej ni mogel izdati, a utemeljeni strah, da se utegnejo koncentracije naslednjo noč in jutro spet povečati, je ostal. To je kmalu potrdil tudi Hidrometeorološki zavod, občinska sanitarna inšpektorica pa je na podlagi njegovih napovedi izdala odločbo o zmanjšanju proizvodnje v TEŠ.

TEŠ bi se lahko na odločbo, ki temelji na napovedi (in ne na eksaktnih podatkih) enostavno požvižgale, saj ta (odločba) gotovo ne bi vzdržala resne pravne presoje. A v TEŠ tega niso storili. V noči z 8. na 9. februar so v Termoelektrarnah dejansko zmanjšali obtežbo za več kot 30 %.

Zgodilo se je nekaj, v kar si, črnogled kot sem, skoraj nisem upal verjeti. Najodgovornejši in najvplivnejši ljudje v TEŠ se niso izmikali, niso izkoristili možnosti, ki so jo imeli (izpodbijanje pravne veljavnosti izdane odločbe). Ravnali so tako, kot so obljubili. V kritičnem času, ko je bil elektroenergetski položaj v deželi skoraj porazen, so držali besedo. In to je treba na glas in brez sprenevedanja povedati, saj je bil storjen presedan brez primere: onesnaženost zraka in ogroženost narave (ljudi) je za nekaj časa zmanjšala moč organizma, ki v mnogočem bistveno določa življenje v republiki. Tokrat se tudi jaz tvegam izogniti mnenju, češ da je bila to le poteza, ki naj bi fingirala resne in poštene namene, ko bi šlo zares, pa se ne bi zgodilo nič. Zares je namreč tokrat šlo. Toda prepričan sem, da hude preizkušnje šele prihajajo. In ljudje, zaposleni v TEŠ, bodo takrat potrebovali podporo ljudstva. Upati je le, da jo bodo pri njem tudi iskali.

IZTREBLJANJE VASI

Tako boš ležal, kot ležiš,
le malo globlje in zemljo
živel, kot živiš, le malo
globlje.

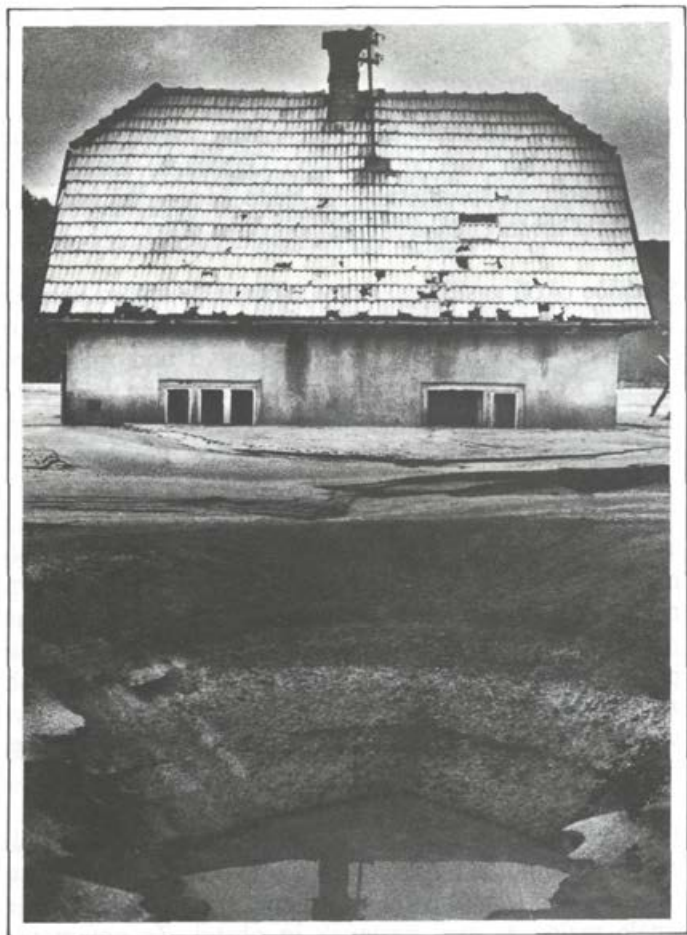
(Matej Bor)

Tokrat bi se rad malo pomudil v svoji rodni vasi. Kdor se v teh dneh vozi ali hodi po Gaberkah, lahko vidi, da vas doživlja spremembe, ki bodo že v nekaj letih popolnoma spremenila njeno zunanost in dušo.

Središče okoli gasilskega doma oživi le še v času veselíc. Drugače je ta del naseljen z ljudmi, ki razmišljajo o odselitvi. Vzrok za to je črno bogastvo pod njihovimi hišami. Kdo in kako je ogrožen, se resnično ne ve. Ljudje ne vzdržijo življenja v negotovosti. Ne vedo, kako dolgo bodo še lahko ostali v hišah svojih dedov. Posebno grozljivo je to postalo sedaj, ko so v neposredni bližini »vesi« podrli in z zemljo izravnali tri posestva. Tako izginja avtohtono naselje, na drugi strani pa intenzivno urejujejo njegov nadomestek. Ta nima ničesar skupnega s kmečkim načinom razmišljanja in ljudskim občutkom za urejanje prostora. Vas, ki se bo tako rodila, ne bo več vas, ampak urbano naselje, razporejeno na majhnih zaplatah zemlje. Čas bo pokazal, ali ni takšen napredek le posiljevanje manjšine v imenu večine in »splošnega družbenega interesa«.

Porajanje urbanističnih naselij na robovih industrijskih con je popolnoma normalen pojav. Staro se mora umikati novemu. Ob tem bi rekel, da so kočlarije in male kmetije imele razlog za svoj nastanek in obstoj. Za polkmete-podelavce je bila to nuja! Razmere so se v štiridesetih letih res spremenile, a ne bistveno. Tisti, ki so svoj standard vzdrževali na človeka vrednem nivoju s tem, da so

poleg dela v tovarni obdelovali še njivico, danes niso veseli geometrov na svoji zemlji. Težko doživljajo, da jim razkosavajo krpe zemlje tako, kot so zarisali v mestnih pisarnah.

Živimo v eni najbogatejših občin, toda zaslužek navadnih delavcev še vedno ni tako obilen, da bi si ti mogli brezskrbno privoščiti kaj več kot nujne dobrine zase in za

svoje otroke. Pa še to nujno se nam vsak dan bolj krči. Morda bi se moralno opravičilo (?) za razlastitev zemlje že še našlo. Vendar živimo v takih razmerah, da se za takšna dejanja postavlja najprej vprašanje materialne opravičenosti. Marsikdo od teh, ki bi moral oddati zemljo v družbeno last in jo bo lahko uporabljal le še tako dolgo, dokler je občinski organ ne bo vzel za uresničitev prostorskega in izvedbenega načrta, bo moral temeljito spremeniti svoj način življenja. Če ne ta, pa njegovi otroci. Ti bodo poslej živeli bolj lagodno. Namesto na njivo bodo hodili na rekreacijo, namesto prašičev bodo redili v dnevnih sobah mačke, namesto krompirja bodo sadili vrtnice. Tam, kjer so nekdanj rasle stare jablane, bo okrasno grmičevje, polno zlatih jabolk.

III.
NA HRBTIH SIROMAKOV

TREZNA GLAVA

Težko je ohraniti trezno glavo, če ti nekdo kar naprej trobi isto. Modrovanje o turizmu, ki nas bi lahko rešil vseh težav, je že ena takih znanih pesmi. Je pa tako ponavljanje tako vztrajno in mučno, da me spominja na eno izmed metod mučenja ljudi: trdno te privežejo na stol, na obrito glavo pa ti spuščajo vodo. Kapljico za kapljico.. dokler ne znoriš. Potem si sposoben storiti kar koli. Če tako hočejo, se greš tudi turizem!

Mi seveda nismo izjeme. Preverjene metode mučenja so nas spravile tako daleč, da s topim navdušenjem prikivamo idejam, ki nameravajo iz Šaleške doline napraviti turistično meko. Razgledani pravijo: »Hotelček tu, hotelček tam, nekaj malega skakalnic, minigolf, kamp, tenis... pa bo! Dinarjev, dolarjev, mark, lir, drahem, guldnov in rubljev. Zadeva je vendar tako preprosta.«

Turisti pa danes zahtevajo lepo naravo, neizumetničeno ljudsko kulturo, prijazno gostinsko in trgovsko osebje, občutek varnosti, dobre prometne povezave, spontano druženje, bogato oskrbo... Ni pravega turizma brez uspešnega spoja naštetih zadev. Poglejmo naš Jadran! Skoraj ni lepšega morja na svetu, turizem pa... da se ga bog usmili. Avstrijska Koroška iztrži od njega več kot cela Jugoslavija. Pa je na Jadranu hotelov in podobnih objektov, kot bi jih s puško nastreljal.

Nekaj se kratkoročno sicer da narediti z nizkimi cenami, dolgoročno pa je podcenjevanje lastnega dela, naravnih lepot (ki jim turisti jemljejo prvobitnost, tega nikar ne pozabimo) in... ponosa zgrešena naložba. Lahko nam z naštetimi objekti uspe privabiti kakšnega tujca, celo skupine (športnike na primer), toda ti bodo prišli predvsem zaradi smešno nizkih cen. Ali se spominjate, kako pod-

cenjujoče ste se smehljali »ubogim« Čehom, ko ste pred desetletjem vandrali tja na izlete? Zdelo se vam je, da ste izvoljeno ljudstvo, ko ste lahko po oštarijah za majhne denarje zganjali vsakršne bakanaliije, jedli in pili na veliko, kupovali tamkajšnje ljudstvo z najlon srajcami, čokoladami, čikgumiji in vegeto. Toliko da jih niste zaničevali zaradi njihovega nizkega standarda, otročjih cen, slabe oskrbe.

Turizem je danes po svetu gospodarska panoga, enakovredna drugim. Z njim se ukvarjajo znanstveniki, najboljši gospodarstveniki, ministri, visokošolske ustanove. Če bi hoteli turistično povsem obrobno območje, kot je Šaleška dolina, narediti za močan center, bi najprej morali imeti trden koncept. Toda v njem se ne bi smeli znajti le zidovi in objekti, ampak vse, kar zraven sodi. V nasprotnem primeru bi načrtovana vlaganja lahko prinesla ničeve sadove (spomnimo se le kalvarije z Goltmi). Poudarjanje tako imenovanih komparativnih prednosti se lahko izkaže za zmotno in celo smešno. Če se v relativno kratkem času izkaže, da je bila ocena napačna, bomo imeli v Dolini še enega dinosavra, ki mu bo treba na vso moč pomagati iz izgub. Pri tem seveda ne gre za vprašanje, kdo bo za to odgovoren: pomembni so predvsem finančni (ne)učinki predvidenih investicij. Vsekakor obstajata dve skrajni možnosti: ali razcvet enega od sektorjev občinskega gospodarstva ali pa novo in veliko izčrpavanje že tako majhne akumulacije.

Turističnim načrtom velja nasplošno pritrditi. Sem eden zadnjih, ki bi želel, da naša dolina še naprej ostane »industrijska puščava« (Štih). Razcvet terciarnega in kvarternega sektorja gospodarstva potrebujemo. Turizem je (lahko) eden glavnih motorjev za razvoj mnogih ostalih dejavnosti (kultura, šport, trgovina, specializirana ponudba, informatika, grafična dejavnost itd.). Toda na vseh teh področjih smo občina, ki lebdi v sivem slovenskem povprečju. Vlaganja v (ozko) turistično infrastrukturo bi

lahko, ne pa tudi nujno, pospešila razvoj naštetih in drugih dejavnosti, vendar ob nujnem pogoju: da bi turisti prihajali!

Pa še nekaj je. Ne le, da nimamo razvitih naravnih lepote, še to naravo, ki jo imamo, brezobzirno uničujemo. Na zadnji seji skupščine je bilo povedano, da je bil eden redkih ugovorov nameravani gradnji novih turističnih zmogljivosti prav porazno ekološko stanje. Ugovor je bil elegantno odbit s sklepom, da morajo industrijske in energetske organizacije, ožja in širša družbenopolitična skupnost storiti vse za zaščito okolja. Toda kaj, če tega ne bodo storile? In veliko znakov je, da ne bodo! Toda tudi če bodo, se bodo pravi učinki pokazali šele čez mnogo let. Kako se bodo do takrat oplajala vlaganja v turistične zidove?

Menim, da bi bilo družbeni kapital bolj smotrno najprej vlagati drugam. Najprej seveda v gospodarstvo, vendar v majhne, fleksibilne obrate. Npr. v informatiko, grafično in strojno industrijo, alternativne energetske vire, predvsem pa v drobno gospodarstvo in obrt. In v kulturo! Razvite kulturne dejavnosti so eden bistvenih pogojev za razcvet turizma.

Prepozno bo, ko bomo imeli zidove, pa nič bistvenega, kar bi turista in gosta pritegovalo prav v naš kraj.

O načrtih in idejah bi veljalo razmišljati. Tudi poklicno! Kaj ni nenavadno, da v občini nimamo »ministra« za turizem, ki bi se poln delovni čas ukvarjal s tem, za kar naj bi šle težke milijarde?! Iz hobija lahko nastane le – hobi!

NAZAJ V GOSTILNE

Ni res, da je le pijača
prekletstvo delavskega
razreda – tudi delo je
prekletstvo pijočega
razreda.

(Johnny F.)

Pozorni in tankočutni opazovalci družbenih razmer trdijo, da se tudi v naši dolini začenjajo kazati znaki demokratičnih sprememb. Zaenkrat še potihoma in sramežljivo, kar naj bi bilo nasploh značilno za majhna provincialna gnezda. Kot prezgodaj pojoči petelini ti zaznavajo odpiranje kadrovske politike, širjenje množične kulture, sprejemanje proekoloških odločitev, iskanje novih industrijskih programov, vedno večjo moč in vpliv javnosti ipd.

Navdušenju razumen človek seveda pritrdi takrat, ko zazna njegove otipljive učinke. Mnenje, da smo provincialno gnezdo, je mogoče hitro ovreči s podatkom, da se je naša občina po nacionalnem dohodku s četrtega mesta ponovno povzpela na tretje mesto v republiki, takoj za občinama Ljubljana–Center in Bežigrad. Toda to zaspnim petelinom ni dovolj. Primanjkljaj, zaradi katerega smo še vedno provinca, temelji v dejstvu, da v Dolini ni humanistične inteligence, ki bi vsa ta razvojna in industrijska naprezanja znala osmisлити. Zakaj pravzaprav smo? Zaradi vedno večjega števila pralnih strojev? Zaradi milijonov ton premoga? Nekateri mislijo tako!

Gostilne so od vekomaj bile kraj, kjer so se kotile napredne ideje, mesto, kjer so se rojevale (tudi) nacionalne umetnine, prostori, kjer so se srečevali (in umirali) socialni hendikepiranci. Brez gostiln, ki so predvsem socialni prostor, je ljudstvo socialno nekako okrnjeno.

Lokali v naši dolini so brezosebni. Ali morda poznate kakšnega, v katerem se ljudje zbirajo predvsem zato, da bi razpravljali, se srečevali pri stalnih omizjih? Če odmislim kafiče, ki niso namenjeni druženju (ampak služenju denarja, kar seveda tudi ni slabo), potem bi težko našel lokal, ki ne bi gostov silil le k hrani in pijači. Starejši se bodo spomnili, da je bil takšen nekoč Delavski klub, ko je bil še kavarna. Tudi pred zadnjo preureditvijo je ta lokal še imel svoj čar, saj se je v njem zbirala pretežno srednješolska in študentska mladina. Pa je doživel udarec: nedavno se je še ta gostilna spremenila v »moderno« restavracijo z vsemi značilnostmi kolodvorskega imidža.

In kaj nam je ostalo? Kavčič, Pod gradom in Kolodvorska. To so edine gostilne, ki so v našem mestu še ohranile nekaj starega čara. Meni je najbolj pri srcu tista Pod gradom. Tam lahko srečaš ljudi, brez katerih ni pravega mesta. Delavce, rudarje, notorične pijance, socialne iztirjence, melanholike, študente, gimnazijalce, ločence, klošarje in tudi kakšnega intelektualca. Tam življenje še vedno teče s polno paro, tudi takrat, ko obiskovalcev ni prav veliko. Celotno družčino obvladuje žensko osebje, in to tako uspešno, da ne pomnim resnega pretepa in razbijanja. In še več: svoje delovanje so večkrat preselili kar na ulice Starega Velenja in ni ga bilo, ki mu to ni bilo všeč.

In prav v tej gostilni (ki je sicer del podjetja Paka) se je zgodilo nekaj nezaslišanega. Že več kot tri tedne točijo pivo po 500 dinarjev, le nekaj korakov dlje, v trgovini, pa si ga lahko privoščite za 570 dinarjev. Posledica je seveda na dlani: gostilna je polna, da še nikoli tako, toda motijo se tisti, ki vidijo učinek tega ukrepa le v neznan-sko povečani prodaji. Ta poteza nosi v sebi presežek, ki se ga podjetje morda niti ne zaveda! Vedno več je tam ljudi, ki se želijo družiti in to srečno poplakniti s (poceni) pijačo. Kaj lepšega! Četudi je firmo k tej pocenitvi

vodil ekonomski in reklamni motiv, ji tega ne smemo šteti v zlo. Hote ali nehote s tem opravlja mnogo pomembnejšo socialno funkcijo.

Pozorni in tankočutni opazovalci družbenih razmer bodo razumeli, da navijam za vračanje h koreninam. Manj tankočutni bodo prepričani, da se mi smilijo pijanci. Slednji bodo verjetno v večini, toda kljub temu si podjetju Paka dovolim predlagati, da razmisli o širitvi lokala v tem lepem starem delu Velenja. Kaj ni bil nekoč za gostilno vrt? Kaj nismo doživeli nekaj krasnih kulturnih prireditev na trgu? Kaj ne bi to mesto moglo postati jedro velenjskega socialnega in urbanega prostora?

Vračanje h koreninam, pod grad!

TVOJ MIR

Svet je velik in je daleč. Ti si tu, varno skrit, morda celo zgoraj v desetem nadstropju. Pripeljal si se z dvigalom. Sonce sije na tvoj balkon. Spodaj na tlakovanem dvorišču se otroci brezskrbno podijo okoli spomenika revoluciji. Nič se jim ne more zgoditi.

Vržeš se v usnjeni naslanjač, pobožaš ženo po zadnjici, srebneš avstrijsko kavo, razgrneš časopis. Zagledaš sliko črnega suhca s prazno skodelico v rokah, ki z izbuljenimi očmi prosi kruha. Obrneš list. Le zakaj je treba teh ogabnih fotografij po naših časopisih?! Vstaneš, greš do hladilnika. Pivo se ti zapeni v kristalnem kozarcu. Afrika in zamorci so daleč, na oni strani sveta. Ti pa si varen v betonski maternici bloka. Tu ni lakote, tu ni pušk.

Vklopiš video, ki ti samodejno prinese Zrcalo tedna. Zavonjaš razpadajoča in napihnjena trupla borcev za to ali za ono resnico iransko-iraške morije. Zabentiš nad prikazano nečlovečnostjo in se spomniš šoferja, ki ti je prišvercal video. Ali niso ravno njemu v Turčiji okradli tovornjak? Prav mu je, si misliš. Kaj pa išče tam v daljnem in nevarnem svetu? Raje bi ostal tu, v tej varni dolini. Tu ni vojne, ne razbojnikov.

Jeziš se. Kaj je treba tebi takšnih razburjanj in razmišljanj. Ti nimaš z vojnami nič.

Za pomiritev duha stopiš na balkon. Pogledaš po svojih otrocih. Srečni so. Imajo socialno varnost in brezplačno šolanje. Kje more biti bolje? Daleč je Makedonija. Na drugi strani Jugoslavije. In kaj imaš ti s tistimi malimi Albančki v Tetovem? So ali pa niso! Tvoji otroci so tukaj, na varnem. Zdravi, rdeči in bistri. Ozreš se proti zahodu. Tam v poletni meglici migetajo Mozirske planine,

Smrekovec, Sveti Križ. Tam nekje so Zavodnje z nergači, ki jim smrdi blaginja Šaleške doline. Pa kaj če so? Kje so Zavodnje in kmetje tam daleč v hribih? Ne bo jih več dol, v dolino. In tudi če pridejo, bodo tukaj samo en dan, potem pa bodo odkrevsali nazaj v svoje rovte.

Greš nazaj v svoj ljubi brlog, iztegneš noge, zapreš časopis, ugasneš radio, spustiš rolete – mir je, mir je v tvoji sobi. Gledaš v strop in veš, da pred tvojimi vrati ni ubitih, lačnih, zastrupljenih, diskriminiranih,... Za popolno srečo si zaželiš Mestece Payton, Vrnitev v paradiž in Cvetje v jeseni. Predsednik predsedstva? Kje pa! Ustavne spremembe? Si nor! Ti si tu, v sreči, v blaginji. Ne pusti se motiti!

PATOLOGIJA OBČINSKEGA UMA

Zmaga je zmaga, ampak tudi
zanjo je treba dajati
odgovore.

(Moša Pijade)

Zadnje tedne lokalno pozornost zaposluje nova 75-meterska skakalnica, ki raste v središču občinskega glavnega mesta. Vedno bolj pa so nanjo pozorni tudi osrednji republiški mediji: 19. maja smo se Velenjčani znašli celo na prvi strani osrednjega časnika Delo, kar je sicer redkost. Ponosni bi lahko bili, če bi nas novinarji opazili zaradi kakšne izjemne tehnološke pogruntacije pomembnega uspeha rudarjev, znanja srednješolcev, zdravniškega podviga, humanitarne poteze ljudske milice... Tako pa: skakalnica!

In v resnici ta naprava ni tako nepomembna reč, kot se gotovo marsikomu zdi. Novogradnja namreč na skoraj idealen in povsem transparenten način problematizira dve ravni naše prakse: razmerje do naravne in kulturne dediščine ter spoštovanje pozitivne zakonodaje. Oboje je tako tesno povezano, da bo »primer« prišel morda celo v učbenike. Pa še nekaj je pomembno. Rastoča skakalnica se tako lepo vključuje v matrico povoženih in izgubljenih iluzij, da bo gotovo postala eden od simbolov agonije in neuspešnih poizkusov občinskih oblasti, da nas izkopljejo iz totalne stagnacije, apatije in nemoči. Povrhu vsega pa na izredno nazoren način razkriva mikrofiziko (lokalnih) oblasti in njihovo »razvojno« filozofijo. Na delu je očitno prastaro geslo, da cilj posvečuje sredstva. Nesreča pa je za ljudstvo v tem, da je pot v pekel običajno vedno tlakovana z najboljšimi nameni. Dovolil si bom zato cilj (skakalnica = pekel) soočiti s potjo, s sredstvi (veriženje nezakonitih dejanj).

Naravno in kulturno dediščino smo dobili v dar od vnu-
kov. Torej ni naša lastnina in zato bi se morali do nje
tako tudi obnašati. Spoštljivo, obzirno in z največjo mero
pozornosti. Velenjski grad je zaščiteni spomenik I. kate-
gorije in hkrati eden redkih nepremičnih kulturnih spome-
nikov v občini, ki se kolikor toliko uspešno upira napa-
dom človeške neumnosti. Obnavljamo ga sicer res počasi.
Pa vendar, porušil se nam ni in še vedno smo nanj lahko
ponosni. Predstavlja kar nekakšen simbol Velenja. Od ko-
der koli prideš, vedno ga zagledaš! Temu simbolu naj
bi se zdaj pridružil v nebo štrleči in s plastiko oblečeni
kup železja. Moje mnenje je, da bomo s tem storili kul-
turocid. Če rečem to jaz, laik, se to večini gotovo zdi
nepomembno. Toda tega mnenja je tudi pooblaščen in-
stitucija, Zavod za spomeniško varstvo. Pa tudi domači
(velenjski) strokovnjaki. Velja si pozorno prebrati prispe-
vek Aleksandra Kneževiča v prejšnji številki Našega časa,
v katerem razgledano in s trpkostjo opozarja na naše
neumnosti. Če bi novogradnja uspela, bi njeni očetje po
mojem mnenju gotovo prišli v zgodovino. In z njimi vsi,
ki molčijo. Pri tem moram dobrohotno pozabiti na redke
ljudi, ki bi se vozili po napravi, ter na občane, ki bi
se kazali na svečanih sprejemih, podeljevali kolajne, po-
tovali po svetu in telovadili pred televizijskimi kamerami.
Še vedno so pomembnejši tisti, ki bi to plačevali: rudarji,
železokrivci, učitelji, zidarji, šoferji, nameščenci, kovinar-
ji...

Pravni vidik tega početja pa je za ta zapis morda še
pomembnejši od kulturocidnega. Nesporno dejstvo je nam-
reč, da je skakalna naprava črna gradnja. O tem je bila
javnost že natančno obveščena, avtor tega zapisa jo je s
tem seznanil celo že 16. julija 1987, pa se, logično, nihče
ni zganil. Gre za pravi koncentrat nezakonitih postopkov,
ki dosegajo kulminacijo te dni. V »cajtnotu« je bil v igro
potegnjen predlagatelj osnutka odloka o »ureditvenem
načrtu Velenjski grad - grajski hrib - območje skakalni-
ce«, ki se je odločil, da ga delegatom za skupščino ob-

čine Velenje (ta bo 31. maja letos) naknadno vsili. Sedemnajstim točkam dnevnega reda bo tako dodana osemnajsta, ki bi naj po hitrem postopku legalizirala nezakonito početje. Ta poteza je utemeljena s trditvijo, da »je podan družbeni interes, da se ureditveni načrt sprejme že na majski seji«. Ob tem boste gotovo vzkliknili, kaj da je ta družbeni interes? Ali vas je morda kdo anketiral? Je bil referendum? Seveda ne! Družbeni interes je v tem primeru interes neke skupine ljudi. Delegati bodo 31. maja nasedli tej provokaciji ali pa ne (mimogrede, načrt, ki ni uskajen s srednjeročnim planom naše občine, se delegatom ponuja v dokončni sprejem, čeprav je narejen šele kot osnutek). Vsekakor bodo posledice morali pripisati sebi!

Toda pozor! Eklatantna kršitev zakonov jemlje legitimnost naši občinski oblasti. Tudi v tej skakalnici (če bo zgrajena) bomo morali iskati vzroke za nezmožnost uresničevanja odločitev in sklepov raznih organov in organizacij. Tudi znamenitega programa »Q«. Nobena oblast namreč ne more uresničiti svojega programa, če nima legitimitete. In te nima takrat, ko krši zakone, ki jih je sama postavila. V bistvu se z nadaljevanjem gradnje objekta (pred dnevi je to prepovedal z odločbo celo občinski urbanistični inšpektor) odpira popolni lovopust. Vsakdo si bo v bodoče lahko privoščil zgraditi hišo, drvarnico, lokal ali šotor kjerkoli se mu bo zljubilo. Karajočemu prstu inšpektorja se bo črnograditelj le blago posmehnil in z glavo pomignil proti skakalnici. Če to ne bo zaleglo, bo pobrskal po dokumentih in takoj bo postalo jasno, da bo nastala strašna gneča pred sodiščem. To se da seveda brati kot nasvet tistim, ki nimajo ali ne morejo priti do gradbenih in lokacijskih dovoljenj. In tudi je nasvet, le izmislil si ga nisem jaz!

Vsekakor pa je najbolj šarmanтна simbolična gesta graditeljev. Črna gradnja naj bi bila predana namenu na praznik rudarjev in njim v čast, torej 3. julija. Njim torej,

ki se ukvarjajo s povsem drugačnimi eksistenčnimi problemi. Njim torej, ki rijejo pod zemljo in ne po zraku! Ali bo nekoč res potrebno zapisati, da smo odšli z zamudo v preteklost namesto v prihodnost? Ali se bomo morali res ponovno spomniti, kaj so storili stari Rimljani takrat, ko so ugotovili, da so zapravili kruh svojim podložnikom?

KRUHA IN IGER

Preden svet spremenimo, bo
nemara pomembnejše, da ga ne
uničimo.

(Caudel)

Trije dogodki v preteklih dneh so krivi, da bom prekršil interno odločitev, s katero sem si zapovedal velenjske skakalnice odriniti na obrobje svoje zavesti in pozornosti.

Najprej me je vznemirila invazija prispevkov, ki so se zgrnili na Naš čas in kar po vrsti odpeli slavospev dogajanjem na grajskem hribu. Na izstopajoči 5. strani me je k razmišljanju in v smeh spravila predvsem odlična in duhovita montaža naslovov: mnenjem KS Staro Velenje, L. Ojsterška in urbanističnega inšpektorja se je pridružil nevtralni naslov: »Divji prašiči, bodite mirni!«

Drugič, 10. junija je uredništvo Našega časa v Stiskarno povabilo na pogovor svoje sodelavce in dopisnike. Ugledna gostja dr. Manca Košir je uvodno predavanje začela z naslednjimi besedami: »Ta kurnik (skakalnice, op. pisca), ki raste sredi mesta, je pravi civilizacijski škandal! Na vašem mestu bi v časopisu odprla redno rubriko, ki bi se ukvarjala samo s to sramoto – to bi lahko bil pravi primer raziskovalnega novinarstva.«

Tretji dogodek je bila izjava slovenskega notranjega ministra Tomaža Ertla za Teleks: »Če dobijo organi za notranje zadeve informacijo ali kako drugače zvedo, da bi se naj zgodilo kaznivo dejanje, so glede na 151. člen zakona o kazenskem postopku po uradni dolžnosti dolžni storiti vse, da storilca odkrijejo... če se v Sloveniji že toliko zavzemamo za pravno varstvo občanov, se bomo verjetno morali predvsem dogovoriti, ali bodo obveljali zakoni, ki so bili legalno sprejeti v skupščini, ali pa bomo vse skupaj zamenjali z zakonom ulice... če nam tu

ne bo uspelo najti pravega stičišča, potem se močno bojim, da ne gremo naproti novim demokratičnim procesom – temveč anarhiji. In kdo jo bo lahko obvladoval?« (podčrt. pis.)

Če k temu dodamo še znamenito mnenje občinskega urbanističnega inšpektorja, s katerim opozarja sedanje in bodoče laične pisce na domnevno popolno zakonitost gradnje nove skakalnice, potem so dani prav vsi nastavki za resničen začetek nove občinske nadaljevanke. Petru Rezmanu se moram zahvaliti za njegov naslov »Dolgo vroče poletje«.

Zaradi razumljivosti in preglednosti bom danes opozoril le na tretjo raven, torej na zakonitost početja na grajskem hribu. Urbanistični inšpektor zatrjuje, da je skakalni klub napravil napako (!) le zato, ker je začel brez dovoljenja montirati zaletni stolp, vse ostalo pa naj bi bilo normalno in zakonito – za že opravljena zemeljska dela naj bi zadoščala teko imenovana prigrasitev del. Temu si dovolim oporekati.

Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor v 51. členu natančno določa, v katerih primerih lokacijsko dovoljenje ni potrebno in zadošča prigrasitev del. Še bolj natančno se s tem ukvarja »Navodilo o merilih za to, kaj se lahko šteje za objekte... za katere ni potrebno lokacijsko dovoljenje...«. to, kar je na hribu že zgrajeno, po nobenem kriteriju ne bi smelo biti storjeno le na osnovi prigrasitve. Dejanje in odločba sta torej po mojem mnenju nezakoniti. In še več! Po 62. členu omenjenega zakona je bil pristojni organ (v našem primeru KPGVO) dolžan zavrniti izdajo potrdila o prigrasitvi z odločbo, saj za tak poseg v prostor zakon zahteva izdajo lokacijskega dovoljenja. Urbanistični inšpektor pa je bil po 73. členu istega zakona dolžan odrediti, da se »objekt glede na gradbeno fazo odstrani in se vzpostavi prejšnje stanje na investitorjeve stroške!«

Toda pustimo to, kar je že bilo laično, nevedoma in verjetno zaradi pomote storjeno in dopuščeno. Poglejmo si, kaj se naj bi nam imelo šele zgoditi. Kot veste, dragi bralci, so delegati na zadnji seji občinske skupščine sprejeli osnutek prostorskega izvedbenega načrta (ureditveni načrt Velenjski grad – grajski hrib, območje skakalnic), malo zatem pa prejeli že vabilo na naslednjo sejo, na kateri naj bi se odločali že kar o sprejemu tega načrta. Dejanje je sicer simpatično, toda v igro bo zlepa ali zgrda gotovo potegnjenih 14 členov citiranega zakona (od 27. do 40.). Poglejmo si zato stvar malo natančneje!

31. člen zahteva obvezno spomeniško varstveno valorizacijo posega v prostor, ki je bila v našem primeru izrecno negativna – soglasja Zavoda za spomeniško varstvo predlagatelj nima! 32. člen zahteva rešitve prometnega, energetskega, vodovodnega in kanalizacijskega omrežja za predvideni objekt. Pridobljena soglasja so v tem primeru pogojna. Predvsem DO Vekos v svojem pogojnem soglasju zahteva tako močne (finančne) posege, da ni jasno, kdo jih bi zmožel. 36. člen zahteva za ureditveni načrt pripravo variantnih strokovnih rešitev, ki se morajo pridobiti z javnim natečajem. Za njegov razpis je dolžan poskrbeti izvršni svet, ki mora imenovati tudi strokovno telo za oceno pridobljenih rešitev. Skupaj s strokovnim mnenjem se morajo variantne rešitve javno razgrniti najmanj za 14 dni. V našem primeru se ni zgodilo nič podobnega! Ni bilo javnega natečaja ne variantnih rešitev niti strokovne komisije, kaj šele javne razgrnitve! Razgrnitev je sicer bila, toda pomembno je, da šele tista, ki jo zahteva 37. člen zakona. To pa ne pomeni nič drugega, kot da je bil v izjemno hitri proceduri izpuščen bistveni element, na podlagi katerega bi se lahko »občani v krajevnih skupnostih ter delavci in delovni ljudje v samoupravnih organizacijah in skupnostih« pravilno odločali. Razpisana razprava na občinski skupščini tako prehiteva zakonsko zahtevano proceduro, da bi jo morali zaustaviti in vrniti na začetek. Za blagor

ljudstva, naravne in kulturne dediščine ter morda še koga. Če ni pravilno in pravočasno interveniral velenjski urbanistični inšpektor (mimogrede, po Zakonu o graditvi objektov bi moral na dogajanje postati pozoren tudi gradbeni inšpektor), potem bomo po 77. členu citiranega zakona prav gotovo dočakali intervenco republiškega urbanističnega inšpektorja. S prijavo ali brez nje. Ne smemo namreč pozabiti, da zaletni stolp skakalnice že raste kot v posmeh naporom urbanističnega inšpektorja in skupščinskih organov, ki so želeli rešiti, kar bi se rešiti morda še dalo.

Toda bodimo ob vseh teh citatih na koncu še malo hudomušni. Prijatelj mi je dejal, da bi po njegovem bilo najbolj pametno skakalnico zgraditi na deponiji premoga. Tako bi vpeljali novo svetovno športno disciplino in pripomogli k ustvarjanju športno-humoristične nadaljevanke. Smučarjem v belih kombinezonih bi bilo v tej igri ukazano, da do vznožja letalne naprave priletijo čim manj obarvani. Tisti, ki bi poletel z deponije bel in pristal črn, bi bil na mestu diskvalificiran. Po nesrečnem pristanku bi mu bilo dovoljeno le to, da se javno sprašuje, ali so se rudarji na delavskem svetu res odločili za gradnjo takšnega imbecilnega športnega inštrumenta!

STOLP NAŠIH NEUMNOSTI

Če kdo kakega slepca ali
belouško ubije, že ne ve, na
kateri grm bi jo obesil, da
bi jo videlo več ljudi.

(Fran Levstik)

Nakdaj je imela zemlja en sam jezik in eno samo govorico. Ljudje so se razumeli med seboj. A glej! Pohlep jih je gnal, da bi se povzpeli do neba. Pričeli so graditi stolp, kot ga še ni bilo. Stvarnik ljudi in zemlje se je tega ustrašil, zakaj spoznal je, da jih nič ne bo ustavilo. Zato-rej je nevidno stopil mednje in jim je zamešal jezike. Niso se več razumeli med seboj. Stolpa niso mogli dokončati in razkropili so se po vsej zemlji.

Tako nam pripoveduje svetopisemska zgodba o babilonskem stolpu. V tej zgodbi je kar precej soli in ni čudno, da se je ohranila v tako pomembnem berilu, kot je Biblija.

Želja po gradnji visokih hiš, stolpov, spomenikov... kljub babilonski izkušnji ni nikoli odmrla. Če pustimo daljno zgodovino, nam samo dvajseto stoletje odkriva množico takšnih stvaritev po vsej zemeljski krogli. Le kdo ne pozna Eiflovega stolpa v Parizu, newyorškega Empire State Buldinga. Kdo ne pozna Stalinovih palač, s katerimi je skušal dokazati kapitalistom, da je ravno tako uspešen kot oni?

Olimpijske igre so čas za gradnjo visokih železobetonskih stebričev, ki kasneje spominjajo na ta dogodek.

Želja po višini tudi v naši ožji domovini ne manjka. Na vsakem višjem hribu stoji cerkva, ki s svojim zvonikom sili v nebo. Tudi meščani si niso mogli kaj, da svojih mest ne bi olepšali z visokimi hišami.

Velenjski primerek, ki je razburil in bo najbrž še razburjal prebivalstvo s svojo višino, barvo, bleščanjem in še s čim, se ne razlikuje od drugih takšnih človekovih dosežkov. Tudi Velenjčani bi se radi dotaknili neba!

Stolp smučarske skakalnice, ki se dviguje nad Velenjem, je za kulturniške kroge dokaj boleč, kajti športni objekt prerašča kulturnega. Vse drugo se zdi zgolj brezuspešno iskanje vzrokov za opravičevanje lastnega odpora proti jaklenemu bastardu. Videti je, da so kulturniki ponovno potegnili krajši konec, kajti skakalnica stoji, pot na grad pa še ni dokončana in kompromis za vilo Bianco je v slepi ulici. Najbrž bo tudi v primeru vile prevladal interes športnikov.

Nikakor ne bi rad bral levitov kulturnikom, saj sem prepričan, da jih v prvi vrsti žene v boj zoper skakalnico predvsem skrb za veduto gradu. Vendar bi morali pravočasno zaznati, da so športniki izvrstno izrabili užaljeni slovenski ponos. Ta bolj kot Prešernovo Zdravljico v grb slovenstva vpleta čistokrvne zimske športe. Ljudstvo je prepričano, da je koristneje zgraditi še eno skakalnico na sončni strani Alp kot pa silos za žito na vojvodinskem polju.

Priprisan sem, da ga ni junaka v Šaleški dolini, ki bi si upal postaviti skakalnico ob gradu na črno, če ne bi bil prepričan, da ima podporo velikega števila ljudi. Graditeljem je treba zameriti le to, da so ob gradnji lansirali precej govoric, češ da naj tudi kulturniki kaj naredijo. Najbrž imajo v mislih le fizično, udarniško delo, ki pušča za sabo široke avenije, regulirane vode, visoke spomenike, športne dvorane, smučarske stolpe; socrealistično čaščenje krampa in lopate. Spomin na čase, ko so bili strokovnjaki v zaporih ali drugače izolirani.

Simptomatično je, da se graditelji stolpa ne upajo odkrito potrkat po prsih in se postaviti s skakalnico, pač pa

se skrivajo za planiškim komitejem, katerega predsednik je Andrej Marinc. Komiteju menda pada denar z neba.

Kakorkoli že. Od novega stolpa veje žarek upanja za prihodnost Šaleške doline. Graditelji so dobesedno čez noč zgradili tisto, kar so si zadali za cilj, predvsem zaradi čvrste volje, ki jih je gnala. Dokazali so, da se še vedno da zgraditi vse, kar se hoče. Zatorej z optimizmom zrem v leto 1992, ko bo ob TEŠ-u resnično stala odžvepljevalna naprava vsem denarnim in drugim težavam navkljub. Če bo treba, bomo poklicali na pomoč tudi planiški komite in vse druge komiteje. Dim bomo očistili do napovedanega roka, ker to resnično hočemo vsi!

SVOBODA

Prinesli so baklo in me
počasi sežigajo na grmadi
prihodnje oploditve. Ali je
kdo bolj srečen kakor jaz?
(David Tasić)

V dneh, ko se marsikdo stiska za zapeček in čaka, kaj se bo zgodilo jutri, se ne smemo in ne moremo predajati apatiji. To so dnevi, ko mnogi prvič občutimo, kako velika je naša svoboda.

In kako velika je naša svoboda?

Pred kratkim se mi je ponudila priložnost, da sem z velenjskimi interniranci odpotoval v Mauthausen, nacistično taborišče. Nekdanji interniranci so prizadeto in s trepetajočimi glasovi podoživljali težke trenutke. Nekdo nam je povedal, da je bilo taborišče razdeljeno na več kategorij. Eni so imeli več, drugi manj svobode. Torej je bila svoboda tudi v taboriščih smrti? Očitno da, vendar zelo zelo omejena, zamrežena z bodečo žico. Prostorst je za preživele prišla šele takrat, ko je ameriška vojska na stežaj odprla taboriščna vrata. Šele takrat so se jim izpolnile sanje! Odprla se jim je pot v neizmerno svobodo.

Kako velika je svoboda?!

Že od malega sem pogosto vlekel na ušesa, ko so starši obujali spomine na prve dni po končani drugi vojni. Kako nepopisno lepo je moralo biti takrat! Vrskanje, petje in harmonike. Kurili so kresove. Ko se je navdušenje poleglo, je bilo blaženstvo zvečer leči v posteljo. Niso se več bali laježa psov, ki so najavljali neželene nočne goste. Niso več v strahu pričakovali butanja po vratih. Svoboda! Svoboda je preplavila deželo, razrušeno in požgano, a je bila kljub temu neizmerno velika. Takrat!

Tako sem skoraj celo mladost poslušal, da mi je lepo, ker živim v svobodi. In da moram biti srečen, ker je svoboda. In res sem bil srečen, a bolj zaradi mladosti kot zaradi samoumevne svobode. Dojemal sem jo kakor vodo, sonce in zrak. Potem pa je prišlo leto 1968. Pri starejših se je ponovno prebudil strah pred vojno, postali so panični, jaz pa sem takrat prvič občutil težo svobode. Iz šoštanjske trgovine sem moral v Gaberke privleči veliko vrečo moke. Od takrat vem, da mora biti za pravo svobodo preskrbljen tudi trebuh.

Kako velika je moja svoboda?

Nekoč sem na papir ujel drobno misel. Delček sebe! Temu se menda reče tudi pesem. Naenkrat se je pred mano odprl neizmeren prostor. Neobrano polje besed. Ljudje so jim prisluhnil in dobro mi je delo. Zazdelo se mi je, da sem postal neizmerno svoboden, dokler... dokler nisem izvedel, da je lahko tudi beseda zločin. Da je treba paziti. Da se vsega, kar človek misli, ne sme zapisati. Da so in da še zapirajo pesnike zaradi besed. Tako se je v meni naselil črn oblak, ki ga strokovnjaki imenujejo samocenzura. Prišla je torej tudi ta modrost, tehtanje besed, ovinkarjenje, sprenevedanje, pisanje med vrsticami, prispodobe, preverjanje lastnih misli v tišini sobice. Vse zato, da bi ugotovil, ali sem na liniji ali nisem. Kako velika je moja svoboda?

Naj širimo njene meje?

Svobode ni, dokler je treba širiti njene meje! Naša svoboda je velika, in vendar tako majhna, da v njej ni prostora za pesnike. To vam bodo potrdili Tone Pavček, Ciril Zlobec, Herman Vogel, Dane Zajc, Esad Babačić, Feo Volarič, Franjo Francič, France Forstnerič, David Tasič,...

David Tasič je hotel biti pesnik. Ko je ugotovil, da to ne bo mogoče, je podlegel skušnjavi. Našel je pot in na-

sedel pesniški senzibilnosti; odtrgalo ga je od brezma-
dežno nedolžne poezije ter ga z vso silo vrglo na gole
čeri razburkanega morja.

PSA ČELNO TRČILA

»Primer skakalnic« je vsaj v medijsko zaostreni formi verjetno mimo. Pogosta trditev, da je bilo oporekanje nasilnemu posegu v prostor neumestno, vnaprej obsojeno na neuspeh in zato zapravljanje časa, je z določenega zornega kota točna. Zgodba se je resnično odvijala po scenariju, v katerem so svojo vlogo sicer odigrala tudi naključja – toda ta so prišla prav, saj sicer veseloigra ne bi bila to, kar je bila. Namreč veseloigra.

Razmere in razmerja so tragična in komična hkrati. V prelomnem času plebiscitarnega odločanja Slovencev za javen, human, zakonit in demokratičen postopek s priprtimi Borštnerjem, Janšo, Tasićem in obtoženim Zavrlo v času, ko skupščina občine Grosuplje v tej zvezi sprejme zahtevo za izredni sklic slovenske skupščine – v tem istem času se je velenjska skupščina z velikim številom odgovornih na vso moč trudila legalizirati naš (skakalni) stolp norosti. S to veseloigro smo se prebivalci velenjske občine zagotovo vpisali na žalostne strani slovenske zgodovine. Ne vsi seveda, kot celota pa zagotovo! Občinski kronist bo nekega dne s slastjo zabeležil dejstvo, da so se Odboru za varstvo človekovih pravic doslej kolektivno pridružili le ustanovni zbor ekološkega društva ter krajani Lajš in Šmartnega ob Paki. Verjetno bo sklenil, da je večina (kot vedno) čakala na razplet dogodkov in hlepela po trenutku, ko se bo smela obrniti po vetru. Toda tam, kjer piha en veter, drevesa rastejo postrani! V našem primeru bo gotovo treba preurediti tudi znano Štihovo domislico o industrijski puščavi: naša občina postaja puščava nasploh, puščava, iz katere po nedoumljivih zakonih curljajo električna energija, pralni stroji, štedilniki in podobna roba. Kam in za kakšne denarje? O tem bi vedeli povedati že malo odraslejši otroci v gnilem kapitalizmu, kjer so v zadnjem času osnovni maksimi (dražje prodati kot kupiti) dodali še: in pri tem čim

manj uničiti naravno okolje, ki ga producenti potrebujejo že zato, da sploh lahko producirajo.

Demokratsko vrenje na Slovenskem bo v vsakem primeru v temeljih spremenilo razmerja moči in prihodnost dežele. Prepustimo se mu lahko kot čreda izgubljenih ovac. Imamo pa tudi možnost, da v dogajanje aktivno posežemo. Prepozno in brezpredmetno bo čez leta jadicovati, da smo bili manipulirani, da nismo vedeli, za kaj je pravzaprav šlo. Pri vsem skupaj namreč še zdaleč ne gre zgolj za to, koliko bo kdo odsedel v priporu (in) ali zaporu, temveč gre za vprašanje, za koliko časa bi se lahko v kolektivnem priporu znašli vsi skupaj. Tudi mi, prebivalci Šaleške doline.

Velenjska skakalnica v teh okvirih in za lokalne prilike ni odigrala nepomembne vloge. Početje na grajskem hribu je marsikaj zbistrilo, družbena razmerja so postala mnogo bolj razvidna, zdrave in napredne sile lahko danes neprimerno bolj natančno definirajo tiste centre moči, ki skriti za frazami in samoupravno mašinerijo uresničujejo svoje v preteklost zazrte cilje. Sklicevanje na večtisočglavo množico, ki naj bi s svojo prisotnostjo na otvoritveni tekmi na nek čuden in spervertiran referendumski način pritrjevala graditeljem, se lahko že jutri izkaže za napačno investicijo. Razmerja med manjšino in večino se nam v tem času najlepše kažejo v napadih, ki s pomočjo javnih medijev hrumijo z juga proti severu države. Navidez enotno obsojanje »fašistoidnih« procesov v Sloveniji je le predzadnje orodje, s katerim konservativne in retrogardne republiške oligarhije branijo svoje privilegije. Toda kot milni mehurček se bo vse skupaj razpočilo tisti hip, ko bodo ljudje spoznali, da so bili manipulirani.

TURISTIČNA FATAMORGANA

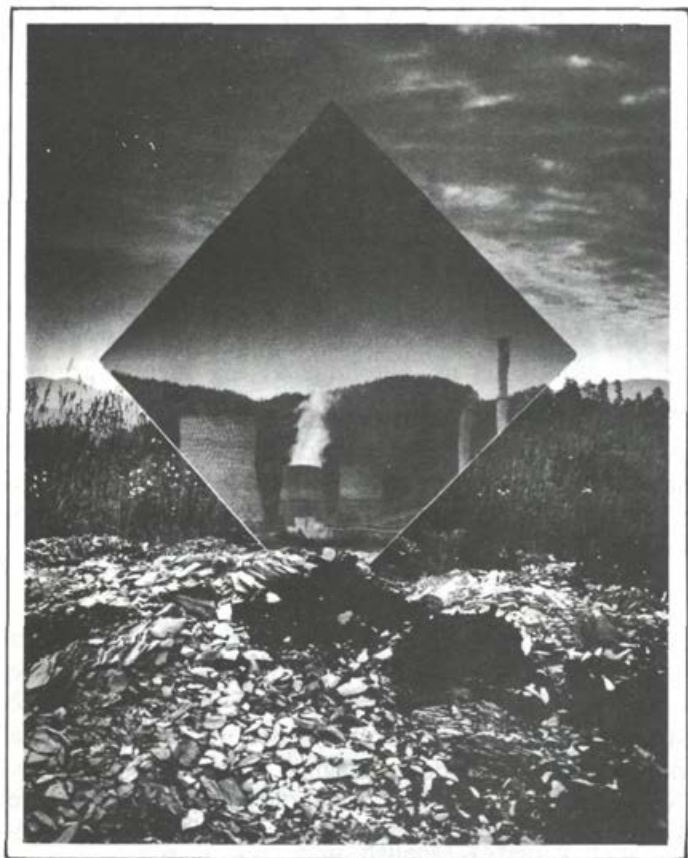
Dovolil je, da ga je očaral
Barnabasov ozki, svilen
lesketajoči se jopič, ki ga
je ta zdaj odpel in ki se je
pod njim zdaj pokazala ras-
kava sivo umazana, zelo za-
krpana srajca nad močnimi,
oglatimi prsmi hlapca.

(Franz Kafka)

Časopisi so pred kratkim zapisali, da sta oba industrijska giganta Šaleške doline na lestvici tristotih najuspešnejših delovnih organizacij v Sloveniji. REK je celo na visokem drugem mestu, Gorenje pa na osmem. Sklepamo lahko torej, da živimo v eni najbogatejših slovenskih občin.

Ampak stari ljudje bodo vedeli povedati, da je bogatija vedno povezana z baharijo. Tako je tudi prebivalce naše občin že večkrat zaneslo v zanosno navdušenje, daleč stran od resničnosti. Žal ni mogoče, da bi bila le naša dolina otoček materialne blaginje na sončni strani Alp. Na strani, kjer sicer vsak dan bolj in bolj pripeka. Dlje kot se bomo zibali na varljivih oblakih lažne sreče, močnejše nas bo resničnost lopnila po glavi. Če ne nas, pa naše otroke!

Ne mislim, da bi morali najti razlog in se odpraviti pred eno od ljudskih skupščin in tam iz gole solidarnosti z revnejšimi vpiti voditeljem, da so lopovi. Velenjčanom, prav tako ni treba držati častne straže pred vojaškim sodiščem zaradi strahu za slovenščino, ki je tako tesno povezana z usodo slovenskega ljudstva! Ne, mi imamo pred sabo svoje velike težave! Kajpak imam v mislih ekološko sanacijo naše doline.

Ne bom več našteval strupov, s katerimi nas zasipava industrija. Dovolj je tudi frazarjenja oblasti, ki ima moč, da bi ekološko sanacijo Šaleške doline pospešila. Namesto zdravega kruha z maslom pa nam ta ponuja nove igre, s katerimi naj bi si baje priigrali svetlo bodočnost. Tako nosi stolp velenjske skakalne »lepotice« simbolni pomen, je nekakšen politični falus, ki kaže potenco tistih ambicioznežev, ki želijo iz Šaleške doline narediti turistično meko. Uperjen kvišku, stolp navadnim državljanom kot strogi kazalec žuga s hriba ob velenjskem gradu. Že nekajkrat sem tistim, ki me sprašujejo, kaj da imam proti

skakalnici, odgovoril, da nič in da mi je pravzaprav vseeno, če postavijo še eno. Zaradi mene lahko tudi sredi Titovega trga, če je takšna »volja ljudstva«. Toda bojim se, da se je že zbral konzorcij rešiteljev, ki bi radi iz zastrupljene Šaleške doline naredili turistično-trimčarski kabinet. Načrt te svetovljanske ideje že lahko vidite na živopisnih plakatih, ki jih je založilo turistično društvo. Menim, da ni v splošnem nič narobe, če pripadniki raznih klubov iščejo rešitev Šaleške doline v razcvetu turizma. Toda takšno početje je v času, ko na nas pritiska čiščenje zraka, zemlje in vode prav tako cinično kot peka čevapčičev na svežih grobovih Golega otoka.

Kakorkoli že, dejstvo je, da se zaradi visoke uvrstitve velenjskih gigantov na lestvici uspešnih v slovenskih občinah skoznju preliva ogromno denarja. Denar je tako zapeljiv, da mnogi v njem vidijo neizčrpne možnosti za uresničitev turističnih blodenj. Domišljija mi pravi, da morda tudi zaradi kakšne počitniške hišice in avtomobilčka ob njej. Saj veste, če kdo z obložene mize izmakne kos potice, se pač nikjer nič ne pozna!

Za konec pa še misel, ki na videz nima nič skupnega s tem, kar sem ravnokar zapisal: nikaar se ne čudite spoznanju, da je med nami veliko takšnih, ki se ob ljubljanskem procesu proti tolpi štirih oportuno stiskajo za zapeček in pestujejo devizne knjižice z željo, da bi nekdo vendarle napravil red! Da bi bilo, kot je bilo! Da bi zavezali jezike tistim, ki neusmiljeno bičajo obrnjeno moralo in brezzakonje našega vsakdana.

GOVOR NEZAVEDNEGA OB ROŠKI OFENZIVI

»Neumnost in ošabnost raste-
ta iz iste korenine«

(dr. Alojz Križman)

Izhodišče za današnji prispevek se mi je ponudilo na 5. strani 31/88, Našega časa. Na strani, ki nosi nadnaslov »Za razvedrilo«. Namesto znanih tirad v stilu »Pasje vroče je zadnje dni« ali »V teh vročih pasjih dneh se kopalci na bazenih, ob jezerih in rekah dobesedno gnetejo«, sta vame butnila dva mastna naslova: »Zlorabili Mlinarca« in »Janezi so najlepši«. Tema, ki se ju prispevka lotevata, je izrazito politična in za Slovence še bolj izrazito resna in pomembna, za Velenjčane pa naj bi očitno predstavljala le predmet za razvedrilo. Prepričan sem, da člankoma in njuni umestitvi v mrežo časopisa ni botrovala zavestna odločitev avtorice MB ali uredništva, ampak trdim, da je v tem primeru z vso jasnostjo in grotesknostjo spregovorilo Nezavedno.

Prvi prispevek nas je navidez korektno seznanil z dejstvom, da se je med nastopom Draga Mlinarca 23. julija pred Delavskim klubom prikazala tudi skupina ljudi, ki v popoldanskem času združuje delo in sredstva za pesnjenje. Ta skupina je svoje delovanje nenapovedano podaljšala s pol ure na skoraj eno uro, avtorica prispevka pa je to dejstvo opremila z mnenjem, da so velenjski literati dobri le po kvantiteti in pribila, da se je Mlinarec na to grozotno dejstvo pritožil, zaigral še en komad in izginil. Odgovor na vprašanje, kam se je podal, pa nam ponuja priložnost, da razkrinkamo skozi duhovičenje izpeljano zavajanje javnosti. Mlinarec je namreč odšel na večerjo s taistimi literati, ki naj bi ga nesramno zlorabili. Ta malenkost skriva sled političnega naboja, ki ga je nastop literatov nosil. Slednji namreč pesmi niso brali tjavendan,

ampak natančno dan po prazniku vstaje slovenskega ljudstva in v podporo demokratičnim silam na Slovenskem, ki se borijo za korektnost postopka proti Borštnerju, Janši, Tasiču in Zavrlu. Njihov enourni nastop je bil predvsem politično dejanje – med drugim so predlagali tudi minuto molka za obtožene (kar je avditorij sprejel in s tem ugovarjal zahtevi prvega moža slovenske SZDL) in nabrali več kot sto podpisov v podporo Odboru. Ta zamolčana dejstva v članku dajejo seveda »primeru« povsem drugačen značaj in vsebino. Še posebej če upoštevamo dejstvo, da »zlorabljeni« Mlinarec ni prav nič zoprval političnosti dejanja literatov, ampak le dejstvu, da so mu »ukradli« malo preveč časa. Angažirani literati so bili torej ozmerjani s tatovi.

Žalitev brez primere pa je mogoče postaviti v pravi kontekst šele ob upoštevanju drugega članka »Janezi so najlepši«, ki je izšel na isti razvedrilni strani. Zloglasno sojenje bi bilo za isto duhovito avtorico predvsem komunalni problem (!), v primeru, da bi ji Velenjčani izpolnili bistveni pogoj: po zidovih bi namreč morali pisati grafite v podporo obtoženi četverici. S tem po njenem ne bi le dokazali, da nismo prerasli pobalinstva in postali narodno osveščeni, ampak bi spolitizirali celo obcestne plotove (sic!). V vsem tem komplotu je jasno le to, da ni jasno, zakaj komunalcem ne delamo problemov s političnimi, ampak zgolj z obrabljenimi ljubezenskimi grafiti. Drugod po Sloveniji namreč to počno, vendar ni jasno, ali je to v redu ali ni. In tako dalje, podolgem in počez, v članku pod mastnim naslovom. Prispevek je aboten predvsem zaradi popolne izpraznjenosti in želje, da bi nekaj povedal, pa tega ne zmore. Toda povedal je vse v svojem presežku. Izrazil je namreč željo, da bi naj sojenje v Ljubljani šteli le za folklorni dogodek, ki ob vseh drugih pomembnih stvareh ne zasluži drugega kot otročje hecanje.

Avtoričino nezavedno je spregovorilo kot kolektivno nezavedno, saj velenjsko tiho vroče poletje res dokazuje, da

nam je slovensko demokratično vrenje malo mar. In po čem to sodim? Po javnih dejanjih. To, kar ljudje nosimo le v glavah, še nikoli ni spreminjalo sveta.

Da bi se izognil prehudi zameri v domači vasi, naj za konec iz Dela povzamem del zapisa o besedah dr. Alojza Križmana, rektorja mariborske univerze. Izrekel jih je na literarnem večeru v mariborski Galeriji 88. Torej na zadnjem od mnogih večerov, ki so jih v poletnih mesecih prirejali v podporo obsojenim na vojaškem sodišču: »Jezno valovanje množice pred vojaškim sodiščem je dokaz upora misli, in prav na ta upor misli smo lahko ponosni«... Govoreč o upor na Roški cesti, je rektor izrekel tudi javno kritiko delavcem Univerze v Mariboru, ki so ves čas modro molčali. »Mesto Maribor ostaja nemo in zaprto v svoje gospodarske težave in v malomeščanstvo«.

NEOPOREČNA AKTIVNOST

Nikoli se ne prepiraj z
norcem, saj prisotni morda
ne bi opazili razlike.

(Murphy)

Če se bodo stvari v naši državi (uganili ste, mislim na Jugoslavijo in ne le na Slovenijo) odvijale po najboljšem od možnih scenarijev, potem si lahko v relativno kratkem času obetamo življenje v pravni državi. Stroka in celo del politike sta (že) spoznali, da je vzpostavitev njenih temeljnih principov celo predpogoj za vse druge svete cilje, ki jih nameravamo doseči. Tudi gospodarski razvoj, tehnološki preboj, enakopravnejše vključevanje v mednarodne trgovinske tokove ipd. Samo po sebi je razumljivo, da bo takrat tudi znanje zasedlo tisto mesto v hierarhiji družbenih vrednot in praks, ki mu v urejeni in moderni državi gre. Postalo bo pomembnejše od surovinskih resursov, finančnega kapitala... in tudi od ideologij/e.

Seveda brez sprememb v glavah ljudi ne bo šlo. Morda bo to doseči še najteže, saj so se na naših podstrešjih zaredili atavizmi, blokade in servilnost. Lep dokaz, da govoričenja o pomenu znanja ni mogoče preseči s samim govoričenjem, najdemo v zadnji številki Našega časa, na strani, kjer se pojavljajo razpisi za delovna mesta.

Kaj menite, kako bi osnovnošolec, gimnazijalec, delavec, direktor, študent ali politik odgovorili na vprašanje, katera je najpomembnejša lastnost, ki jo mora imeti kandidat za vodjo razvojnega sektorja v neki firmi? Prepričan sem, da bi vsi kot eden začeli z znanjem, strokovnostjo in vodstvenimi sposobnostmi. Ne dvomim, da bi podobno odgovorila tudi večina zaposlenih v velenjski komunalni organizaciji Vekos. Pravim govorila, saj takrat, ko gre zares, vrag odnese šalo. Kdo ve, odkod na površje vedno

znova priplavajo kriteriji, ki imajo z verbalnimi zaklinjanji malo skupnega, veliko pa z duhom realsocializma s stalinističnimi reminiscencami. Zanj pa je vedno in v vsakem primeru na prvem mestu lojalnost, pripravljenost izpolnjevati ukaze, poslušnost, pomanjkanje samoiniciativnosti, biciklizem. V našem primeru nič ne pomaga dejstvo, da ob znanih ekoloških problemih v velenjski občini tudi (ali predvsem) na komunalnem področju potrebujemo strokovnjake, pogumne, razgledane in sposobne ljudi, ki bodo voljni tudi (z argumenti seveda) oporekati izsiljenim, premalo domišljenim in volonterskim odločitvam. Le nekaj primerov potrditev tega (da potrebujemo strokovnjake) naj naštejemo: gradnja centralne čistilne naprave, ustrezno odlaganje komunalnih in posebnih industrijskih odpadkov, racionalna raba toplotne energije in tehnološke vode, reciklaža komunalnih in industrijskih odpadkov ipd.

Po vsem povedanem bralci seveda ne boste presenečeni nad skrivnostjo, ki vam jo bom izdal. Tisti, ki bo kandidiral za vodjo programsko razvojnega sektorja DSSS v delovni organizaciji Vekos, bo moral izpolnjevati 8 pogojev, vendar najprej prva dva: da je moralno-politično primeren in da je družbeno-politično aktiven. Vse ostale zahteve (organizacijske in vodstvene sposobnosti, znanje tujega jezika, program razvoja itd.) bodo morale biti podrejene prvima dvema. Toda četudi bi bile enakopravne, bi strokovno podkovani kandidat ne mogel biti izbran, če bi bil moralno-politično neprimeren. In kaj ta neprimernost pomeni, kako se dokazuje in meri? Odgovorov na ta vprašanja ni! Pojem je namreč izprazen, v preteklosti pa je služil izključno temu, da je iz kandidacijskih postopkov (in že pred njimi) izločal nekonformne in neoportunistične, toda strokovno običajno nadpovprečno sposobne ljudi. Zato danes seveda smo, kjer smo. S tem »kriterijem« je (bilo) mogoče izločiti malone vsakega kandidata, ki ni (bil) po meri tovarniških, lokalnih ali katerih drugih oblasti. Oziroma drugače: »dokazilo«

o takšni neoporečnosti (je) firmi zagotavlja(lo), da s politiko ne bo imela problemov, saj je kandidat gotovo izrazito apolitičen, lojalen in »neproblematičen«. Najbolj preprosto in pogosto je (bil) izločilni element kar članstvo v Partiji in od tod tudi nekdanji »zakon«, da brez tega (profesionalne) kariere ni mogoče delati. Da je ta kriterij v nasprotju s človečanskimi pravicami in tudi z našo ustavo, je pred leti spoznalo tudi Ustavno sodišče SFRJ, ki je njegovo uporabo prepovedalo. Vsega tega v naši delovni organizaciji seveda ne vedo, toda to ne spremeni dejstva, da je objavljeni razpis neveljaven in da bi ga (ga bodo?) morali ponoviti.

Druga zahteva (da je kandidat družbeno-politično aktiven) je navidez manj problematična, vendar omogoča še bolj plastično dojeti profil našega pričakovanega kandidata. Odveč je govoriti o tem, da hipernormiranost in učinkovit način demokratičnega vladanja v deželi skoraj vsakomur omogoča, da se legitimira kot družbeno in politično aktiven subjekt ali objekt. Najdite mi enega samega polnoletnega človeka, ki nima niti ene funkcije, bi lahko zapel z znanim mislecem, pa bomo obrnili svet! In prav v tem grmu tiči zajec! Družbeno-politična aktivnost se namreč v praksi meri predvsem (ali izključno) s številom in pomembnostjo »družbenopolitičnih« funkcij, ki jih kandidat ima ali jih je imel. Nikakor in nikoli se seveda ne meri z rezultati njegovega dela na teh funkcijah. Prednost ima torej tisti kandidat, ki je »nosilec« več (in više rangiranih) funkcij. Zdaj pa bodimo praktični še mi in se vprašajmo, kako lahko človek, ki pozornost venomer usmerja od ene funkcije k drugi, od enega k drugemu resničnemu ali namišljenemu družbenemu problemu, ki hodi s sestanka na sestanek... uspešno sledi dosežkom na svojem ožjem profesionalnem področju? Za to enostavno nima niti volje niti časa, stroki pa je običajno že davno moral dati slovo, saj se je spremenil v (slabega) neprofesionalnega politika. To seveda ni njegova krivda, ampak krivda našega političnega sistema, ki še

vedno hoče in želi promovirati natančno takšne ljudi in ki mu pojem družbene in politične aktivnosti pomeni zgolj članstvo v »družbenopolitičnih« telesih.

Takšen sistem seveda ne more (ker noče!) sprevideti, da je lahko zavzeto in izključno strokovno delo posameznika izjemno pomembno družbeno in politično dejanje. Kaj morda postavitev učinkovite čistilne naprave na Paki ne bi vplivala na našo družbo? Torej načrtovanje in vodenje takšne gradnje ni koristno družbeno delo in njen vodja ni družbeno aktiven? Kaj morda očiščena Paka ne bi izboljšala »politične klime« v občini? Morda torej gradnja čistilne naprave ni tudi izrecno politična aktivnost? Vse to je in še več.

Toda planerji naše bodočnosti, ki so v tem primeru utelešeni v neki razpisni komisiji, vsega tega na žalost (še) ne sprevidijo. Zanje je dovolj, da se prilizujejo nekemu imaginarnemu družbenemu korpusu, ki menda zahteva predvsem moralno-politično neoporečne in družbeno-politično aktivne osebkke, njihova strokovna sposobnost in profesionalnost v poklicu pa naj bi bila tretjerazredna stvar. Uspešen razvoj komunalnih dejavnosti in načrtov v naši občini pa je (tudi z ekološkega vidika) namenjen predvsem temu in konkretnemu ljudstvu. Ljudstvu, ki mu je gotovo prav vseeno, da je bila naprimer nova kanalizacija uspešno zgrajena pod vodstvom človeka, ki, o bog pomagaj, ni bil član neke komisije za izgubljanje časa pri neki družbeni ali politični organizaciji.

PRISLUŠKOVALNI STAMPEDO

Strah hodi po tej deželi! Strah pred prisluškovanjem, odpiranjem pisem, vdiranjem v stanovanja. Strah pred nevidno silo, ki zapisuje vsak naš korak, vsako dejanje, celo vsako misel. Strah pred tem, da je tvoj sosed uslužbenec SDV, trafikantka zaposlena na udbi, čevljar v bistvu skrivni snemalec, prometni miličnik zakamuflirani pripadnik specialnih enot, poštar izurjen bralec zaprtih pisem, vodovodar mož, ki ti v cev pritihotapi prisluškovalno napravo, pijanec v gostilni provokator. Ljudje se zgražajo nad ugotovitvami Odbora za varstvo človekovih pravic in szdljevega Sveta za varstvo pravic, čudijo se anonimnim in podpisanim bivšim pripadnikom KOS in SDV, ki javnosti razkrivajo nečedne posle, zaprepaščeni so nad veliko verjetnostjo, da je njihov telefon priključen na magnetofon, slabo spijo zaradi suma, da imajo pod ometom mikrofonek.

A vse skupaj ni tako tragično, Če bi bilo vse naštetu celo res in še bolj res, kot baje je, potem bi bil jaz zelo zadovoljen človek. To bi bil namreč dokaz, da je pri nas končno zavladala najvišja stopnja demokracije. Takšne ni niti na gnilem Zahodu niti na cvetočem Vzhodu. Gotovo je ljudem bolj ali manj jasno, kaj v bistvu za vladanje ljudstva (demos = ljudstvo) pomeni predstavniška parlamentarna demokracija: nič drugega kot prepričevanje ljudi, da upravljajo z državo. Umazano obrekovanje med Bushem in Dukakisom je lep dokaz, da tam vladajo v bistvu intrige, lobiji, veliki kapital, ljudstvo pa je »raja«. Tudi Gorbačovova perestrojka je le pesek v oči pomanjkanja vaje nemu ljudstvu, zato npr. Causescu niti približno ne misli kupiti karte za njegov vlak.

Poglejmo, kaj je prava demokracija. Zanj naj bi veljalo, da se sliši glas vsakega državljanu, vsak naj bi imel možnost vplivati na svoje življenje in na usodo svojih so-

državljanov. Neposredno. Prav pri nas smo se očitno dokopali do posrečene sinteze zahodnjaške tehnologije in domačih teoretičnih doneskov.

Stvar poteka takole: državljan, ki želi na oblast vplivati, ji kaj sporočiti, z njo neposredno sodelovati, mora najprej zbuditi njeno zanimanje. To je zelo preprosto. V pismu prijatelju bo npr. napisal, da nikakor ne more popraviti avtomobila in da zato sklepa, da je naša država zanič. Država bo po svojih uslužbencih (ki temu državljanu kajpak služijo) nanj postala pozorna. Želela bo zvedeti čim več podrobnosti, noben strošek ji ne bo prevelik. Prisluhnila bo njegovim telefonskim pogovorom, zanimala se bo za pisne kritike, tudi v gostilni se bo ukvarjala z njegovimi težavami. Državljan bo imel vse možnosti neposredno in v kratkem času svojim izvoljenim predstavnikom sporočiti, kaj ga teži. In država mu bo ustregla v vsem. Če si bo zaželel kaj resnično nemogočega, se bo država skušala odkupiti celo z brezplačnim stanovanjem in hrano.

Bentiti čez takšno ureditev je čista neumnost. Mnogo se jih po krivici hihita tisti znameniti misli, ki v bistvu predstavlja temelj vsake dobre in prave demokracije. Takole se glasi: sistem je dober, le ljudstvo je slabo, njega je potrebno zamenjati!

Pa je vse tako zelo preprosto. Meni je naprimer prišlo na uho, da namerava nekdo v središču Pesja (krajevna skupnost Franc Leskošek-Luka) zgraditi asfaltno bazo. Marsikdo bi ob tem ponorel, sklical delegacijo, se napejal na občinski skupščini, norel po središču vasi, klical na pomoč duhove, rotil gasilce. Toda jaz, nepomembna oseba, sem po telefonu poklical prijatelja. Do potankosti sem mu razložil, zakaj te baze v Pesju ne morejo zgraditi. Skliceval sem se na srednjeročni plan velenjske občine, opozoril na pozitivno zakonodajo, omenil nujno nesoglasje krajevnih oblasti, namignil na možnosti, da bo

nad načrtom zarohnel tudi občinski svet za varstvo okolja, previdno opozoril na verjetno ostro stališče ekološkega društva in poudaril vlogo poštenega in častnega vodstva občinske skupščine. Skratka, povedal sem mu vse.

In kaj se je zgodilo? Na seji občinske skupščine, kjer bi morali potrditi zazidalni načrt za ta umotvor, so zadevno točko gladko umaknili z dnevnega reda. In zdaj naj me, prosim lepo, še kdo prepričuje, da pri nas nimamo najbolj čudovite demokracije!

KOMU ZVONI?

Daljno mesto se budi. Zdi se mi, da tod okoli hodi lovec na ljudi.

(Svetlana Makarovič)

Širokoustenje o demokraciji, ki naj bi rešila deželico vsega hudega, je tudi v naši družbenopolitičnosti zgolj papagajsko čvekanje forumskih ljudi. Kljub temu da posedajo na zanimivih položajih, marsikdo med njimi pojma nima, kaj pomeni demokracija. Med olajševalne okoliščine jim lahko štejemo, da ne razumejo in napačno izgovarjajo tudi ploho drugih tujk, s katerimi neprestano opletajo na raznih sestankih.

Ta dolina, Šaleška imenovana, se ne razlikuje dosti od ostalih delov naše deželice. S svojo samozadostnostjo in zagledanostjo vase je lahko mikro model za opazovanje procesov takoimenovane demokratizacije družbe. Hitro vidimo, da bo pot do demokratičnega načina odločanja zavita predvsem zaradi neznanja in trme naših kurirjev samoupravljanja. Ti so se navadili odločati predvsem v skupščinskih predsobah in na raznih političnih koordinacijah, kjer se naučijo pravilno misliti.

Kot povsem svež primer takšnega ravnanja v naši občini lahko izpostavimo novo ceno komunalnih storitev in stanarin. Predlagateljem je ni uspelo podtakniti potrjevalni mašineriji na skupščini, kajti temu je argumentirano nasprotoval občinski sindikat, ki se je v tem primeru otrešel transmissijskega drogova, s katerim je povezan s svojo veliko sestro. Nosilci podražitev, razdraženi zaradi tega, so hoteli obračunati s človekom, ki je bil pač nosilec akcije sindikata. Zato se je ta znašel na listi za odstrel. Očitali so mu dve hudi napaki. Prva je bila ta, da je mož aktiven tudi na področjih, za katera mu ne pripada

plača in da ima glavo z možgani, ki jih ne posoja potrebam dnevne občinske politike. Poleg tega so se zvrstili tudi pritiski na časopis, ki je reči v zvezi s komunalijami objavil in jih tako predstavil javnosti.

Hvala bogu, da je čas Golega otoka mimo! Kljub temu pa človeka spreleti srh ob prebiranju pisemc, ki krožijo iz pisarne v pisarno, od predsednika do predsednika z namenom, da bi se na cesto postavil človek, ki je dvignil glavo nad sivo povprečje.

Za opozorilo vsem zanesenjakom, ki menijo, da je demokracija že med nami, naj izdam, da je povod za ta zapis še povsem svež in še brez epiloga. Imena glavnih igralcev namerno izpuščam, saj sem prepričan, da takšnih zgodbic povsod kar mrgoli. Bolj kot anonimno prikimavanje splošnemu pozivanju k demokraciji je potrebno v takšnih primerih reagirati pogumno in razločno. Brez fig v žepih in javno!

jaIGOR jaBAVČAR

Čeprav so v predsedstvo SRS pred kratkim izvolili ne-Bavčarja, se je prejšnji torek v našem mestu pojavil Igor Bavčar. Velika dvorana Kulturnega doma je bila nabito polna. Več kot 450 ljudem se je zdelo pomembno pogovoriti se in videti trenutno enega najpomembnejših slovenskih politikov. Organizatorja, Kulturni center in OK ZSMS sta udarila v polno: ne pomnim, da bi kakšna javna oseba v zadnjem desetletju v našem mestecu sprožila tako množični obisk te stavbe.

Predsednik Odbora za varstvo človekovih pravic je venljanski publiki pokazal, da je v tej naši solzni in sivi govorniški deželi pravi orator in politik, s katerim bi se lahko morda kosal le še predsednik Stanovnik. Užitek je bilo poslušati človeka, ki se vprašanjem ne izmika s politično latovščino, ki brez dlake na jeziku tekoče in modro ocenjuje, sklepa, napoveduje in... deluje.

In kaj smo izvedeli? Resnici na ljubo, malo takega, česar ne bi prebrali ali vsaj slutili v objavah Odbora in v množici zapisov v javnih medijih. Pa vendar smo bolj presenečeni nad razliko med branjem časopisnih člankov in neposrednim stikom s človekom, ki suvereno obvladuje položaj, ki ve, kaj hoče in ima za to tudi argumente. Bavčar predstavlja pri svojih 33 letih v Sloveniji pravo karizmatično osebnost. Razlog pa ni samo v njegovi osebnosti, ampak tudi v okoliščinah, v katerih se je znašel. Matjaž Kmecl se v zadnji Sobotni prilogi Dela nad tem dejstvom takole priduša: »V Bavčarja investirajo svoja pričakovanja vsi mogoči ljudje: vsi, ki so bili kdajkoli v spopadu s partijo: tisti, ki so jim nekoč vzeli zemljo in jim na silo jemali pridelke... jih obdolžili vohunstva in buržujskosti; vsi, ki jih niso pustili v šole, ker je bil kdo od staršev med vojno pri beli gardi, pa tudi avtonomno

misleči intelektualci, ki so imeli zaradi tega težave z oblastjo; vsi, ki so bili v zvezi z montiranimi političnimi procesi ali jih je kdaj obdelovala policija itd.«. Vse, kar dr. Kmecl trdi, je po moje res! V Bavčarja investirajo svoja pričakovanja vsi mogoči ljudje, ki jih družijo preprosto dejstvo: da so namreč temu eshatološkemu projektu žrtvovali več, kot bi bili pripravljeni žrtvovati kateremu koli drugemu. Ti ljudje so hendikepirani. In ti ljudje so očitno v večini. Prav zato je očitek, ki ga dr. Kmecl naslavlja Bavčarju, smešen. Kaj pa je politika drugega kot umetnost streči pričakovanjem »vseh mogočih ljudi«? Večine ljudi? Krona razmišljanja dr. Kmecla pa je vsekakor trditev, da bi bilo »izjemno koristno, če bi Bavčarja spravili v predsedstvo Slovenije. Takrat bi bil v položaju, da odloča o konkretnih stvareh, ne pa da je odgovoren za vse in nič obenem«. Se povsem strinjam! To bi bilo izjemno koristno, vprašanje pa je seveda, za koga? Trditev namreč implicira prepričanje, da predsedstvo SRS danes odloča o konkretnih stvareh in da je pri tem odgovorno za nič in vse. Rezultati so povsem na dlani! In kooptiranje Bavčarja v predsedstvo bi pomenilo natanko to: odgovarjal bi potlej za nič! Razkriva pa misel dr. Kmecla še nekaj. Očitno je bila izvolitev Bavčarja v predsedstvo SRS le stvar vprašanja, ali ga bodo »spravili« vanj ali ne. Glede na razglašeno »dejstvo«, da imamo pri nas demokratični volilni sistem, odgovor na vprašanje, »kdo bi naj ga spravil in kako«, prepuščam vam, dragi bralci.

Demokratično valovanje razlaščenih množic, ki bi želele investirati v jaIgorja jaBavčarja, je bilo več kot očitno na torkovem srečanju s predsednikom Odbora. Vse skupaj je delovalo kot monolit: ni bilo vprašanja ali mnenja, ki bi želelo gostu oporekati. Naj to dejstvo štejemo za manko pogovora? Po mojem nikakor! Prej je to znak, da slovenska pomlad črpa življenjske sokove tudi iz provinci-alnih koreninic. Sramovati ali bati se tega bi bilo nespa-metno. Politično vrenje, v katerem brbotamo, je dokaz, da smo se odločili prav. Bavčar je perzonifikacija ho-

tenja slovenskega ljudstva, da čez 11 let ne zajadra v 19. stoletje. Ljudstvo namreč ve, da bi se takrat moralo odpovedati tudi tako banalnim stvarim, kot so električna, pralni stroj, avtomobil, dvigalo in... strah. Da, strah! Nikogar namreč v 19. stoletju ne bi bilo, ki bi si smel privoščiti to razkošje. Vsi bi željno čakali leta 1984, ko bi nam bilo naposled dovoljeno bati se sovražnikov iz Evrazije.

PLES VAMPIRJEV

Svoj lonček pristavi revolucionarno.

(Jani Bevk)

Med najbolj srhljive prizore iz filmov o grofu Drakuli spadajo tisti, ko se v zaprašeni, s pajčevino prepredeni grobnici zasliši podrsavanje težke kamnite plošče. Pokrov kamnite krste drsi sam od sebe in naenkrat se na hladnem kamnu pokažejo dolgi beli prsti. Pa glava! To ni znana glava Klause Kinskega, ampak prijetna, okroglo zalita glava, okrašena s košatimi brki. Kdo drug kot Josip Visarionovič Džugašvili se nam prijazno nasmehne iz groba. Prikima in pravi kakor dedek Mraz: »Tako, tako. Tako sem vas učil«. Potlej suho pokašlja, se nežno nasmehne ter z dolgim belim prstom, uperjenim proti Novemu Sadu zašepeče: »Tam si bom iskal nevesto!« In mi vsi, ki smo gledali posnetke z izredne konference pravovernih vojvodinskih komunistov, bomo lahko potrdili, da bo ob veliki konkurenci težko izbral.

Takšni prizori se mi motajo po glavi, ko mi naša televizija prikazuje frakcijske boje Partije, zavite v demagoško bobnanje o slovenski nevarnosti. Slovenija da grozi Jugoslaviji pod vodstvom Janše, Smoleta in Stanovnika. O sveta preproščina! Kje smo bili zadnjih štirideset let, da nismo odkrili, kdo je spravil Jugoslavijo na kant. »Ole Smole, deviznik Stanovnik in mangup Janša!« Treba jih je le še pribiti na križ, jim spustiti kri in jih razčetrveriti, njihove kose pa zmetati pticam, zverem in ribam, da jih niti vsemogočni troedini bog ne bo mogel več zlepiti. Njihova kri bo slajša od vsakega vina. Vse jugozagate bodo rešene, obubožanemu ljudstvu se bosta začela cediti mleko in med. Utonili bomo v tej sladki masi; bolje tako kot umreti od lakote.

Ob neizprosni besedni borbi za oblastne stole v Jugoslaviji bi se pravzaprav ne izplačalo ustavljati, ker se bitka bije v nekem drugem svetu, ki je omejen znotraj ene Partije. Gre torej za neizprosen boj, ki se naj nas ne bi tikal, pa se nas le tiče. Zakaj? Zato ker Jugoslavija diha natančno tako, kot diha ta edina partija, in menda je znano, da ima Zveza komunistov neprimerno večji vpliv na življenje naše države kakor zveza planincev ali zveza gasilcev.

Kartanje za oblast, mešanje in deljenje kart, goljufanje, vse to nas zanima, ker moramo biti praktični in se pri vsaki stvari kaj naučiti. Vojvodinski primer nas uči, da oblastiželjnih ljudi nikoli ne zmanjka. Stremuhi, s katerimi še danes prepevate objeti preko ramen, vam bodo že jutri porinili nož med rebra, če bo to pogoj, da pridejo na katerega od visokih položajev. To je treba vedeti! Imamo jih tudi tukaj, v Sloveniji, ne samo v Vojvodini. V Ljubljani, Velenju, Šoštanju ... Povsod so ljudje, ki brez pomisleka prevzamejo oblast nad drugimi, če je le priložnost. Sprejmejo jo in prenašajo povelja brez lastnega razmišljanja samo zato, ker imajo možnost ukazovati ljudem in jim celo odmerjati svobodo.

NA HRBTIH SIROMAKOV

In kaj boš naredu, če se bo
zaštekou semafor in bo zate
ves čas rdeča in bo na drugi
strani ceste stau policaj?

(Andrej Rozman)

Prišli smo do dna moralne krize naše oblasti. To je milo povedano! Dogodki zadnjega tedna pričajo, da se stvari skoraj ne morejo več poslabšati, ampak se lahko pričnejo le še »razpletati«. Ob drami rudarjev iz Trepče je kar hitro šla v pozabo sramota, da smo bili kurirji potrditve smrtnih obsodb, ki so jo izrekli iranski fanatiki na prijateljskem in uradnem obisku v Jugoslaviji. Sramota, ki jo je naši državi nakopala njena zunanja politika, je neizmerljiva. Ta madež bo ostal kot velika črna pika v naši zgodovini. Poleg tega je ta teden obšla svet novica, da v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji petsto metrov globoko pod zemljo že teden dni gladovno stavka več kot tisoč rudarjev. Kamen bi se zjokal, naše voditelje pa je komaj ganilo. Ves svet je videl podobo, kako se je moral ljudski voditelj Milošević skrivati pred ljudmi.

Vsi poudarjajo, da je Kosovo stara jugoslovanska rana. Resnic je več in so skrite pet klafter pod zemljo. Počasi se mozaik Kosovo le napolnjuje s kamenčki. Tako je lani v ČKZ izšel zapis izpod peresa Hivzija Islamija z naslovom Albanci: razporeditev, migracije in demografska rast. Iz njega sem izbral nekaj odstavkov, ki nazorno slikajo, če že nič drugega, vsaj tisti pregovor, da je politika kurba. Tudi naša, jugoslovanska! V teh odlomkih vam bom predstavil dr. Vaso Čubrilovića, politika in zgodovinarja. Pred vojno je bil član organizacije Mlada Bosna, po vojni pa je nadaljeval s svojim znanstvenim delom. 7. marca 1937 je napisal elaborat Izseljevanje Arnautov. V njem piše: »Da bi se Arnauti izseljevali, je treba med

njimi pridobiti najprej njihovo duhovništvo in vplivne ljudi, pa naj bo z denarjem ali grožnjami... Drugo sredstvo bi bil vpliv državnega aparata, ki mora do zadnjega izkoristiti zakone, da bi Arnautom čimbolj zagrenili obstoj pri nas: globe, zapiranja, neusmiljene uporabe vseh policijskih predpisov, kaznovanje tihotapljenja, sekanja gozdov, puščanje psov, gonjenje na kulak in vsa mogoča sredstva, ki si jih lahko izmisli praktična policija... Mnogo lahko stori tudi privatna iniciativa. Našim kolonistom je treba razdeliti orožje, če ga potrebujejo. Treba je vzpodbuditi četniške akcije in jim pomagati. Treba je dopustiti, da val Črnogorcev s hribov izzove množični spopad z Arnauti v Metohiji.«

Po tem elaboratu naj bi starojugoslovanska vlada poskrbela, da bi se iz Jugoslavije izselilo 40.000 Albancev. Zaradi vojne se to ni zgodilo. Dr. Vasa Čubrilović pa je 3. novembra 1944 oddal nov elaborat z naslovom: Manjšinski problemi v novi Jugoslaviji. V njem pravi: »Demokratska federativna republika Jugoslavija lahko živi v miru in ji bo zagotovljen razvoj samo, če bo etnično čista in če bo z razrešitvijo manjšinskega vprašanja enkrat za vselej odstranila razloge za trenja s sosednjimi državami. Ko bomo prišli do stališča, da je edina pravilna rešitev manjšinskega vprašanja izseljevanje, bo treba izpolniti vrsto nalog... S tega stališča se je zelo pomembno iznebiti Nemcev, Madžarov iz Vojvodine in Arnautov iz stare Srbije in Metohije...«

Hvala bogu, da takšna fašistoidna politika ni dobila večine glasov v politični garnituri, ki jo je vodil Josip Broz. Taka politika se namreč ne ustavi prej, dokler en narod ne požre vseh drugih. V letu 1989 je ta duh ušel iz steklenice.

Kdo je kriv za to? Zgodovina bo zagotovo razkrila resnico. Sam trdim, da za hudo moralno in mednacionalno krizo, ki jo preživljamo, ni kriv noben narod! Krivi so

politični šarlatani in fanatiki ter fašistoidno nastrojeni politiki, ki se postavljajo na čelo obubožanega ljudstva in se krepijo na račun človeške bede. Tudi znanstvenik, kot je dr. Vasa Čubrilović. O njem je 1980 Miroslav Krleža rekel: » Intelektualno–moralno mrtev je bil že pred petindvajsetimi leti. Njegov prostor kot bivšega člana kmečke stranke velikosrbov je v starem železu. Ne vem, zakaj mu dajemo publiciteto? Ni govoril v lastnem imenu in jemljem ga kot primer, kajti tako misli velik del naše inteligence, srbijanske bom rekel, da ne rečem srbske, in to niso majhne stvari. Čubrilović je politično prazen – živi in umira v tej deželi, toda pojma nima, kaj se tu dogaja.« Tako ga je na smetišče zgodovine pospremil Miroslav Krleža, toda predsedstvo SRFJ ga je ob njegovi devetdesetletnici 12. januarja 1987 z ukazom št. 2 odlikovalo za »izjemne zasluge na področju zgodovinskih ved, za razvoj in krepitev zavesti državljanov, za svobodo in neodvisnost države in za pomemben prispevek h krepitvi prijateljskih vezi in sodelovanje med SFRJ in drugimi državami z redom jugoslovanske zvezde.«

Ko danes, sedmi dan žalostnega upora rudarjev iz Trepče, prebiram trpke podatke, se v meni krepí prepričanje, da noben narod sam po sebi ni kriv. Videti je, da je »avantgarda delavskega razreda« izgubila bitko za oblast v teh dneh, ko je poginila parola: Proletarci vseh dežel, združite se! »Narodno« je preraslo »razredno«. V bistvu pa ne gre ne za narodno ne za razredno. Gre za ljudi, ki jih je ta oblast izčrpala do zadnjega in se je na koncu še sprla med sabo. Zdaj pa se hoče napiti še krvi!

ZDAJ GRE ZARES

Treba se je organizirano pripravljati na vse vrste odpora, vključno s tistimi, ki bi bile potrebne, če bi prišlo do nasilnega posega zoper Slovenijo.

(Janez Stanič)

Najpomembnejši krivec za dejstvo, da je Jugoslavija danes takorekoč pred razpadom, je najvišji jugoslovanski politični vrh, ki je s tihim soglasjem republiških oblastnih oligarhij mesece in mesece bojazljivo popuščal navalu srbskega nacionalizma in rasizma, ki razbijaško tuli po Kosovu. Najlepši dokaz za to trditev nam je slednjič ponudil sam šef države Raif Dizdarević, ki je prejšnji torek pred milijonom razjarjenih Srbov na mitingu v Beogradu razkril in potrdil to žalostno in bedno resnico: najvišje državno vodstvo je otroško nemočno v želji, da bi fingiralo neodvisnost od militantne falange, ki je utelešena v velikem srbskem vodji, kondukatorju Miloševiću. Ne bom pozabil slike pred palačo federacije v Beogradu: Raif Dizdarević, ki se nečloveško trudi ugoditi razbesneli množici, se popolnoma preda sufliranju (očitno) srbskega mladca v džinsu. Mladenič, ki ga še nisem videl sedeti v predsedstvu SFRJ, je predsedniku države neprestano šepetal v uho, kaj naj še pove množici. In šef je tega anonimusa poslušal. Mladec mu je svetoval celo tako glasno, da smo lahko tudi gledalci slišali: »Ponovite celu rečenico... nemojte zaboraviti pomenuti Crnu Goru...«. Pa ni vse skupaj nič pomagalo! Šef Dizdarević je bil na koncu izžvižgan. Groteskno! Sramotno! Neverjetno! »Ena od popolnoma jasnih stvari je, da tako imenovane Titove in avnojske Jugoslavije ni več. Prav tako ni več socialistične in samoupravne Jugoslavije, kajti temu, kar se danes dogaja v tej državi, bi samo še popolen norec lahko rekel socializem in samoupravljanje« (Janez Stanič, Telex, 2. 3. 89).

Jasno, beograjska množica je tistega torka do večera čakala svojega Vodjo. Kaj Dizdarević, kaj predsednik ZZB NOV Jugoslavije... kvečjemu Miloševićev najbližji sodelavec, propadli kandidat za predsednika ZIS in predsednik srbske skupščine Borislav Jović, je bil povsem jasen in odločen, ko je zjutraj istega dne kričal beograjskim študentom: »Naj živi socialistična republika Jugoslavija, naj živijo narodi Jugoslavije!« Ali ste v teh dveh vzklikih opazili kakšno pomanjkljivost? Seveda! Jović ni omenil, da je Jugoslavija po ustavi še vedno federativna in da v njej še vedno živijo tudi narodnosti, ne le narodi! Jović se seveda ni zmotil nenamerno. Jović je namreč eksponent velikosrbskega šovinizma. In Jović bo polagal račune predvsem svojemu srbskemu narodu.

Torej je jasno! Ko govorim o velikosrbskem šovinizmu in rasizmu, ne govorim o (vseh) državljanih SR Srbije. Prav tako ne napeljujem na ceneno ločevanje Srbov na dobre in slabe. Opozarjam le na militantno in rušilno jedro srbske oligarhije, ki spretno (to je pač treba priznati) izkorišča upravičeno nezadovoljstvo in srd državljanov SR Srbije, da bi zrušili Jugoslavijo, takšno kot je (še) danes. Včerajšnje, avnojske namreč že ni več! Jutrišnja nastaja pred našimi očmi.

»V Jugoslaviji teče boj za slovensko preživetje, in to ne le gospodarsko in politično, ampak tudi nacionalno in človeško. Ta boj se z vso krutostjo, s klasičnimi fašističnimi in rasističnimi prijemi bije proti Albancem na Kosovu, vsa propagandna predhodnica 'dokončne rešitve' pa se je zrušila tudi že na Slovenijo« (ibidem). Bojim se, da te hude in usodne resnice v Šaleški dolini ne jemljemo dovolj zares. Če me občutek ne vara, večina razpadanje Jugoslavije (SFRJ) opazuje z nekakšne prizanesljive razdalje. Češ, vse skupaj je res noro, toda nas se to preveč ne tiče. Saj je vendar vse normalno: šole so odprte, v trgovinah je dovolj hrane, mestni promet deluje, gostilne obratujejo, časopisi izhajajo, proizvodnja se ni ustavila,

tankov ni na ulicah... A vse to se lahko v enem dnevu spremeni v preteklost.

Potreben je pokončen državljanski pogum. Seveda ne takšen, kot smo mu bili marsikje priča prejšnji teden: mnogi državljani iz Šaleške doline so izjavo »Proti uvedbi izrednega stanja, za mir in sožitje na Kosovu« lastnoročno podpisali šele potem, ko so se prepričali, da jih k solidarnosti s kosovskimi rudarji kličejo družbenopolitične organizacije. Nista jih klicali vest in skrb za življenje ljudi. Morda bo to kmalu skrb za lastno življenje. Sfižen pojem moralnopolitične (ne)oporečnosti končno dobiva svojo pravo vsebino.

SLOBODO!

Zdaj se zanimam samo še za ekologijo. Za ohranitev gozdov. Kajti na vodi čutim, da jih bomo že kmalu potrebovali za preživetje.

(Bogdan Novak, Telex)

Tisti, ki še niso sprevideli, da drvimo v državljansko vojno, bodo verjetno kmalu zelo presenečeni strmeli v ta najboljši svet. Precej časa bodo potrebovali za spoznanje, da so ga z molkom in nezanimanjem sami ustvarili. Zase, za svoje prijatelje, someščane, znance, sorodnike in otroke. Težko je verjeti, a je po moje vendar res, da v Sloveniji večina ljudi še vedno ni dojela razsežnosti tragedije, ki se dogaja pred našimi očmi. Nam!

Ni dolgo tega, ko so opozorila o možnosti državnega in/ali vojaškega udara v Jugoslaviji dobesedno preplavljala množična občila. Danes teh opozoril skorajda ni več. razlog pa je preprost: prevrat je bil že izveden! Način sicer ni bil tako spektakularen kot npr. v Afriki ali Latinski Ameriki: brez vidnih posegov vojske, fizične zasedbe radijskih, televizijskih in časopisnih centrov, brez očitne militarizacije proizvodnje, brez tankov na ulicah – če seveda odmislimo Kosovo. A vendar se je vse to zgodilo. Predvsem v južnejših republikah, a valovi izrednega stanja pljuskajo tudi drugod. Zvezne ustave dejansko nimamo več. Ni res, da jo tu in tam flagrantno kršijo (sojenje četverici, sprejem zakona o začasnem finansiranju federacije, pritisk ulice na delo federalnih organov itd.) – protiustavna uvedba izrednega stanja na Kosovu jo je dejansko suspendirala. Fantastične sanje, ki jih je zarisala dejansko zgodovinska 8. seja CK ZK Srbije, so najmanj za polovico državljanov SFRJ že postale grda resnica. Instrumentalni vidik oklica izrednega stanja na Kosovu je jasen: SAP Kosovo bo dobila oktroirano ustavo.

Jasen pa je tudi instrumentalni vidik kosovizacije Jugoslavije: oktroirano ustavo naj bi dobila celotna država! Vedno več je tistih, ki se strinjajo, da so bili nedavno sprejeti amandmaji k zvezni ustavi navadna ustavna prevara. In s tem napoved dokončne likvidacije temeljnih načel in vrednot, zaradi katerih ljudje, narodi in narodnosti (še) žive skupaj na koščku zemlje, ki nosi ime Jugoslavija.

Brutalni napadi na slovensko politično vodstvo imajo jasen cilj: odstranitev, likvidacija, kastracija! Njegova fizična ogroženost je tako očitna, da vednosti o tem tudi samo ne zmore več prikrivati. Izkušnje kažejo, da obtožba, češ da slovensko vodstvo podpira kosovsko iredento, ne bo ostala brez posledic. Že jutri ali pojutrišnjem bodo po Jugoslaviji odmevale fašistoidne zahteve: »Gremo v Slovenijo«, »Ubijte Kučana«, »Drž'te Smolea«... in obljube srbskega partijskega šefa: »Jaz vam zagotavljam, da bomo te ljudi aretirali, zaprli, obsodili«, ali ni tragično, da moramo 44 let po zmagi nad zunanjim sovražnikom trepetati za notranjo svobodo?

Jaša Zlobec je v Telexu zapisal, da so ljudske fronte »imele svojo funkcijo in pomen v izrednih razmerah. Če kdaj in kje, so izredne razmere tu in zdaj, v Jugoslaviji. Zato sem za ljudsko fronto. Sem za maksimalno sodelovanje s Partijo, konkretno s t.i. Kučanovo linijo«. A za to bo morala po Zlobčevem mnenju Partija »dokončno in javno presekati s tistimi partijskimi okolji, ki so zaradi svojih oblastniških, fevdalnih in privatnih koristi pripravljeni celo deželo pognati v romunizacijo«. Če bo Partija res zmogla kaj takšnega, se bom tudi sam pridružil Zlobčevemu pozivu.

PISMO DRUGARU V LJUBLJANA

Velengrad, 1. 10. 1995

Dragi prijatelj!

Izvini me, ker nisam pisao že tri leto pismo za tebe. Sve ga veš kako veoma teško, prostoga cajta si vzameš u te naporne dane ko gradimo humano držtvo, bratstvo i jedinstvo. Mora da ti priznam fejest ga delam, u šiht sam od zjutar pa do 4–5 popoldan, pol pa grem na sestaneka. Tam se dogovore o načinu borbe protiv onih neprijatelja. Povsod ima dost tih človeka, koji sanjaju prošlost, neku federaciju, koja je to jaka fora. Uglavnom, ti so človeki pohapsani, žive u baraku na rub mesta. Imamo jih na stalno osmatranje in strogu kontrolu milice in armija. I treba tako sa njih, sve smo že prenežn. Prošli teden sam osobno slišo človeka, ki je u kafanu »Radnički klub« izvikivao parole »Slovenija–republika«. Okolica ga je slušala, smejala se i plačala mu dost pira, ker su mislili, da je izmešan u glavu. A jaz sem ozbilno zavzel stav, da je to neprijatelj. Tražio sam telefon od kelnerco in ona »prosim, izvolite, kar uporabite ga«, je rekla. Zamisli, bog te mazo, još govori taj jezik iz prošlosti, jezik tamnog in mračnog doba. Preko knof–mikrofona u moj plašč, poklicio sam milicijo, u dve minute bili su u kafanu, otpelal so jih oba sa plavi kombi. Teško je.

Prošli tedan, sam dobio dozvolu (po dost cajta) za putovanje u Celenovo. Nebi ga ni prosio, da tam nemam svoju hčer u internatu. Objava, bila je samo za tri ure, tako da sam na hitar od nje izvedu, kako lepo se devojjica ima. Znaš, upisala je študij ot zgodovine, dete, da ga poželi svaki starš. Od sreću sam je na kraju objeo i pustio i suzu. Tako velka su nam že deca. Al cajt gre.

Elektrana za struju, naš ponos, bolan, sve dela ko švicarski sat. Još uvek. Če ti povem po resnic, u okolicu

nema več dost dreves. Oni sa planine su prišli u dolina in delajo na zaštitu od radioaktivnosti i hudournika. To je znaš ono kad voda gre pa sve opere. Su kar pridn. U blizini Velengrada, u Šljunčanom selu, oni delajo na izgradnju visoke peči. Prišli su i neki kineski seljaci koji maju dosta izkušnja u tome. Tu je bliz elektrarna i evo ti racionalnosti u transport struje. Veoma kmalu bomo imel prvu tonu čelika.

Ortak! Počas gre pisem k koncu. Kako da te obiskam v Ljubljana? Cajta ni dost, pa tud dovolenje bom težk dobio, možda u pet leto. A dal ima i smisla, ker treba delat. Fejst mam rad Jugoslavijo in to jedost, duša mi mirna.

Če nisi sve razumeo, ne bit jezan. Hodim tu na večernju školu u tečaj srbovenščine. Nije to teško, ali useen treba to isperfekcionirat. Tako ti je to za bolš i lepš živlejne.

Lep pozdrav, dragi moj kamerat!

MINUTA ZGODOVINE

Watzek, ki je postal sturmführer SA, je dal Georga zapreti v koncentracijsko taborišče, čeprav je že pred petimi leti pretrgal stike z njegovo ženo Lizo.

(E.M. Remarque)

V bolniški čakalnici sem prisluhnil dvema gospodoma, ki sta bila kljub precejšnji starosti videti še zelo vitalna.

On 1: »Veš, najprej je pospravil v svoji partiji vse, ki so mu nasprotovali. Dovolj je bilo že to, da mu niso na glas pritjevali. Kolikor jih ni mogel odstraniti po legalni poti, jih je odstranil s spletkami. Te so izvajali njegovi vazali.«

On 2: »Ko je razredčil sovražnike, je na izpraznjena mesta postavil svoje ljudi. Potem se je lotil osvajanja ozemlja drugih narodov.«

On 1: »Toda med ljudmi, ki niso bili člani njegove partije, je bilo veliko njegovih nasprotnikov. Tudi njih se je lotil po načelu, da kdor ni z njim, je proti njemu.«

On 2: »Resnično! Ničesar se ni ustrašil. Da bi ustrahoval in uničil nasprotnike, je pripravil celo požig Reichstaga.«

On 1: »Ali se ti ne zdi čudno, da so mu sledile tako velike množice?«

On 2: »No ja; gospodarska kriza je razjedala državo. Če obubožanemu ljudstvu, ki je brez volje, pričneš pihati na dušo in mu obljubljati rešitev, ni vrag, da ne bi prisluhnilo!«

On 1: »Toda to še ne bi smel biti vzrok, da so mu tudi verjeli?«

On 2: »Seveda ne. A njegova propaganda je delala po načelu, da se nenehno ponavljajoča se laž spremeni v resnico.«

UPATI JE

da okrogla miza »Ekologija–energija–varčevanje«, ki je bila v okviru sedmega festivalskega dne 27. marca v novih objektih Preloge, ne bo pomenila le enega prispevka več k tako imenovanemu osveščanju ljudi, ampak bo spodbudila k resnejšemu razmišljanju o spreminjanju energetskega načrtov in s tem k odpiranju pravih perspektiv za našo dolino in celo za republiko. Lahko bi rekel, da je bila miza kar nekakšen posnetek lanske javne tribune o varstvu okolja, toda posnetek, ki je imel pomemben presežek. Ta se je kazal v obliki čustveno nabitih razprav, ki so se grupirale okoli znanih variant energetskega razvoja: trde in mehke. Čustveni naboj lahko pripišem najmanj trem dejstvom: prvo je nedvomno to, da v enem letu nismo kaj pridali naredili za varstvo okolja, drugo so nameravane energetske investicije v Dolini, tretje pa napovedana problemska konferenca republiške SZDL, ki bo gotovo svojevrsten klic k uporabi razuma. Polarizacija za okroglo mizo pa je pokazala še nekaj: da v občini (še) nimamo enotnega pogleda na bodoči razvoj (razkroj?) Doline, da v tem trenutku Sloveniji še nismo sposobni trdo reči: takole smo se odločili! Ali kot je dejal dr. Peter Novak: »Pri besedah smo vsi 'za', ko je treba nekaj narediti, se začne pa vse lomiti«. Okrogle mize sicer ne morejo prispevati obvezujočih sklepov, vsekakor pa lahko odpirajo dileme in iščejo nove rešitve. Menim, da je v petek bilo tako. Slišali smo lahko, da pripravljanje tehnične dokumentacije za TEŠ V še ne pomeni, da bodo objekt res gradili; da je to najmanj odvisno od TEŠ; da je emisija SO₂ iz šoštanske elektrarne dvakrat večja, kot smo doslej mislili; da kompleksne naprave za odžvepljevanje dimnih plinov v naslednjih treh letih še ne moremo postaviti; da se v TEŠ ogrevajo za aditivno metodo, ki naj bi zmanjšala emisije le za 40 %.

Toda slišali smo tudi, da se obnašamo kot pokorni sluge razvitega sveta in da je Slovenija umazana tako, kot bi

DRUGA SMRT JOSIPA BROZA

Marš v katastrofo
(Frankfurter Allgemeine Zeitung)

V torek 28. marca 1989 je bilo, ko me je TV dnevnik seznanil z grozljivo resnico. Resnico, ki se je sramujem. Živim namreč v državi, kjer je bilo v nasilnih spopadih ubitih po uradnih podatkih 21 ljudi zato, ker niso pristali na spreminjanje svoje ustave s pomočjo topovskih in tankovskih cevi. A vseeno so jo dobili, oktroirano ustavo, kar je albansko prebivalstvo iz starotrške tragedije preko molka pognalo v skrajni, nesprejemljivi, a vendar pričakovani izliv besa in nemoči. Vse to smo vnaprej vedeli! Vedeli smo, da bo do tega prišlo! Vedeli smo, da so najbolj sporni amandma (47) prvič uradno objavili šele 6. marca, komaj 17 dni pred odločanjem v skupščini SAP Kosova in v času po uvedbi posebnih ukrepov! Vedeli smo, da grozi sprememba političnega zemljevida Jugoslavije (zdaj Jugoslavija dejansko ni več sestavljena iz šestih republik in dveh avtonomnih pokrajin). Vedeli smo, da bo SR Srbija v bodoče imela v federaciji tri glasove in ne več samo enega. Šolević nas je v zaplenjenem Startu natančno obvestil, s kakšnimi mafijskimi metodami so dejansko vodili toliko opevano protibirokratsko ljudsko revolucijo. Videli smo, kako so se v Beogradu na dan razglasitve nove srbske ustave veselili in se »mastili na sprejemu po 'zgodovinskem' zasedanju skupščine«, kot je zapisal bonski General-Anzeiger. Ali kot je dejal Tone Pavček na zasedanju slovenske skupščine: »Ples veselja v Srbiji, ples smrti na Kosovu.«

Vse smo torej vedeli, videli in slišali, toda kljub temu na svoja dejanja ne moremo biti ponosni. Ena redkih svetlih točk je bila vzpostavitev velike koalicije v Cankarjevem domu, a tudi ta je kar prehitro zbledela v obskurnem opravičevanju... Slovenski delegati, ki sta jih baje

zavedla Lazar Mojsov s svojim hujškaškim nastopom v zvezni skupščini in podivjana množica pred parlamentom, slovenski delegati so torej klavrno glasovali za uvedbo tako imenovanih posebnih ukrepov, za kar očitno ni bilo ustavne podlage. Moje skromno mnenje je, da je bila uvedba teh ukrepov strogo instrumentalne narave: brez njih bi sprememb srbske ustave ne bilo mogoče sprejeti. In s tem baje popraviti zgodovinske krivice, ki je bila storjena srbskemu narodu z Ustavo 1974 (pozor, to je bila »Titova« ustava!) In posledica odpravljanja te »zgodovinske krivice«? Kri na kosovskih ulicah. Zapomniti si moramo imena naših delegatov v zvezni skupščini! Priti morajo v zgodovino slovenskega naroda.

Tudi državljani SR Slovenije smo torej sodelovali pri ustavni aneksiji Kosova. Le spomnimo se izjav političnih marionet, ki so prestrašeno in ponižno zatrjevale, da tudi Slovenija podpira Srbijo pri njenih naporih, da »postane republika«. Miloševićev vzpon preko hrbta kosovskih Albancev ima v tem še vedno podporo slovenske politike. Žal. Navsezadnje tudi zato, ker izdatno plačujemo tudi vzdrževanje tega posebnega stanja, proti kateremu se je s podpisom izreklo več kot milijon državljanov Slovenije. Stanja, v katerem igrajo žal aktivno vlogo tudi slovenski fantje v uniformah ljudske milice.

Ali vemo, kam drvimo? S precejšnjo gotovostjo je mogoče napovedati, da bodo ekstremna krila albanskega upora ponižanih, razžaljenih in brezpravnih začela kmalu uporabljati najbolj brutalne metode vračanja avtonomije. Sabotaže, podtaknjene bombe v Beogradu in v Srbiji...

Bati se je celo, da se Milošević niti pri tem ne bo ustavil. Natančno namreč ve, da se bo njegov padec pričel tisti hip, ko ne bo več sposoben vzdrževati permanentnega stanja izrednih razmer. Bati se je zato, da bi ga ne zamikala srbska manjšina v Romuniji in s tem internacionalizacija njegovih bolnih ambicij. A v tem primeru bi Balkan dokončno postal sod smodnika.

Stane Dolanc, člana predsedstva SFRJ, je na zasedanju slovenske skupščine dejal, da so z uvedbo posebnih ukrepov preprečili prelivanje krvi. Rekel in ostal živ! Kri je namreč v trenutku njegovega izjavljanja že izdatno tekla. Paradoks torej? Kje pa! To je le ena od podpredsednikovih aporij. »Preventivni« ukrepi najvišjega državnega telesa so proizvedli natanko to, kar so hoteli preprečiti. S tem so pokazali, da se je Miloševićeva nacionalsocialistična paradigma že globoko zasidrala v uradnih glavah najvišjih predstavnikov države.

Kosovo je torej dobilo oktroirano ustavo. Ne priznavam je kot državljan SFRJ. Jemljem pa si pravico, da vsem družinam in svojcem ubitih izrečem iskreno in globoko sožalje.

IV. ZAGOVOR

Pred leti je mlad vojak v eni zagrebških kasarn baje fingiral norost tako, da je noč za nočjo svoje stanovske kolege trpinčil z vožnjo z namišljenim motornim kolesom. Oponašanje zvokov motorja med posteljnimi stranicami je vojakom resno jemalo moralo, Jugoslovanski ljudski armadi pa borbena sposobnost. Iz psihiatrične bolnišnice se je rekrut v kasarno vrnil s svojim čudežnim motorjem, vzel civilno obleko, se poslovil in ga (motor) porinil k dotedanjim sotrpinom rekoč: »Tukaj ga imate, jaz ga ne potrebujem več...!«

Ko sva leta 1985 s prijatelji predsedstvu občinske kulturne skupnosti predstavila založniški projekt izdajanja revije za družbena in kulturna vprašanja, naju je bilo najbolj strah, da bi ga naslovniki v resnici sprejeli. Vedela sva namreč, da bi morala vložiti izjemno veliko zanič plačanega dela ter mnogo preveč dopovedovanja in prepričevanja, rezultat pa bi bil vseeno negotov ali celo ničev. V resnici nisva bila prepričana, da imava dovolj energije za kaj takega.

Kasnejši dogodki in zakulisne spletke so nama odkrili, da je bil strah neutemeljen. Predlog je bil namreč za kulturno skupnost preveč tvegan, predrag, preresen in predvsem – neznosen. Hitro se je pokazalo, da poklicni govorci pri njem ne bi imeli kaj iskati, prav oni pa so, razumljivo, nemudoma sklenili, da mora načrt v pozabo. Še danes sva prepričana, da bi revija oživelala, če bi napovedovala le »izjemne« dosežke, ki jih Šaleška dolina neprestano rojeva. Midva pa sva želela prav nasprotno: preseči nekritično klečeplazenje in pokazati, da se je tudi v provinci mogoče izmakniti vladajoči družbenopolitičnosti. Predstavljala sva si, da se je ekoloških, kulturnih in družbenih problemov v lokalni srenji mogoče lotiti temeljito, študijozno in poglobljeno.

Revija torej ni ugledala luči tega sveta, midva pa sva v časopisu Naš čas zasedla kotiček in ga imenovala Dvig-njeni zastor. Z njim sva tri leta iz tedna v teden opazovala, analizirala in komentirala dogajanja v občini in (deloma) tudi zunaj nje. Domišljala sva si, da publiki dokazujeva, kako je mogoče čas in prostor, v katera smo ujeti, presoja-ti tudi kritično. Da torej ni potrebno umreti v veri, kako da sta npr. radioaktivni elektrarniški pepel in žveplov dioksid med in mleko sedanjosti, smučarska skakalnica pa simbol naše pravljične prihodnosti.

Odziv bralcev naju je presenetil in prepričal, da početje ima smisel in da je bilo celo težko pričakovano. Pisanje za ted-nik pa ni omogočalo vedno dovolj poglobljenega pristopa. Marsikateremu prispevku bi se zato danes tudi odpoveda-la – čeprav vseeno ostaja dokument nekega boja in nekega časa.

Pisanje in objavljanje je bilo koristno tudi za naju. Spozna-vala in spoznala sva, kako je to mesto (Titovo Velenje) prepojeno z duhom socialističnega udarništva, kako npr. število udarniških ur pri nekem objektu velja mnogo več kot pravne norme. Morda sva uspela razbiti celo nekaj ta-bujev in pokazati, kako nepremišljeno udarništvo zapušča globoke rane na mestnem tkivu, v naravnem okolju in v so-cialnem prostoru. Zato drži očitek, da sva zavestno brska-la po tem socrealističnem čudežu in na njegovem telesu is-kala gnojne tvore. Toda tega nisva počela iz nagajivosti ali zlobe, ampak zaradi prepričanja, da sva dolžna kaj sto-riti tudi zaradi vesti, pameti in poguma. Za lepše življenje seveda!

Pa nas je kljub vsemu ujela tisoč odstotna inflacija, skoraj popolno brezpravje in grožnja državljsanske vojne. Tako se lahko tolaživa le s tem, da midva, sopotnika utopičnega projekta, vsega brezumja nisva opazovala neprizadeto, pri-tajena ob domačem ognjišču.

V knjigi je predstavljen redigiran izbor najinega pisanja. Kulturne teme, s katerimi sva začela, sva v celoti izločila, prav tako odmeve, podčrtala pa sva ekološke prispevke, saj je velenjska občina med ekološko najbolj ogroženimi področji v deželi. Prav na tem polju sva se neprestano in najbolj spopadala s cesarjevimi novimi oblačili. V zasebnih pogovorih so nama ljudje zatrjevali, da je cesar resnično nag, socialistični novorek pa je neprestano tvezil o »realnih okvirih«, »omejenih možnostih«, »objektivnih dejstvih in stališčih« ipd. Na določeni točki sva se odločila, da se temu ne bova več posmehovala. Vse sva vzela tako zares, da se je uprlo celo cesarju samemu. Začel je momljati, da vendar ni božansko bitje, ki se mu ne bi nikoli smelo zgoditi, da nase natakne kopalni kostim. Toda bolj ko sva razglabljala o kvaliteti tkanin, vzorcih in modnosti krojev, manj se je bil cesar pripravljen o tem pogovarjati. Tri leta sva zasledovala njegovo početje in pri tem prehodila križev pot od fiksacije na ekološko osveščanje do praktičnega političnega angažmaja. Iz prispevkov je ta zgodba najlepše razvidna.

Letos, na obletnico slovenske pomladi, sva iznenada prenehala. Spoznala sva, da državljanski pogum in iniciativa v tej dolini že začenjata zasedati mesto, ki jima gre v vsaki civilizirani državi. Če uporabiva »motoristično« parabolo z začetka tega zagovora, lahko najin izstop pojasniva tudi takole: ljudje Dvignjenega zastora enostavno ne potrebujejo več. Svojo nalogo je opravil.

*Vane Gošnik
Peter Rezman*

KAZALO

I. PREDGOVOR

NA POTI V CIVILNO DRUŽBO (Silvo Grmovšek)

II. NOVI PRISPEVKI K SLOVENSKI BLAZNOSTI (ekologija)

ČERNO BILO (05/86, Gošnik)	21
ŠOŠTANJSKI SKYLINE (01/87, Rezman)	23
ZELENI STRAŽARJI (01/87, Gošnik)	26
OD BESED K BESEDAM (01/87, Rezman)	29
BODIMO REALISTI (03/87, Gošnik)	31
ZELENI VAL (03/87, Rezman)	34
UPATI JE (04/87, Gošnik)	36
KAM PES TACO MOLI (04/87, Rezman)	39
ENERGIČNO IN DRASTIČNO V SAMOUNIČENJE (04/87, Gošnik)	42
VSTOPNICA ZA PRIHODNOST (04/87, Gošnik)	45
POZIV K RAZMIŠLJANJU (05/87, G & R)	49
INFORMACIJE (05/87, Gošnik)	52
POPLAVA (05/87, Gošnik)	55
JAVNA RAZPOZNAVA (06/87, Rezman)	58
MANIPULACIJE (06/87, Gošnik)	60
BOJ ZA KULTURO (06/87, Rezman)	63
RAZHAJANJA (06/87, Gošnik)	66
IGRE BREZ MEJA (07/87, Rezman)	70
GASILCI (07/87, Gošnik)	74
ALTERNATIVE (07/87, Gošnik)	78
OBLJUBE – GOVORI (07/87, Rezman)	81
MOLK JE ZLATO (10/87, Gošnik)	83
TA IN ONA EKOLOGIJA (10/87, Rezman)	87
RADIOAKTIVNOST (11/87, Gošnik)	89
NOVI PRISPEVKI K SLOVENSKI BLAZNOSTI (11/87, Gošnik)	97
ZEMLJA JE NAŠA MATI (12/87, Gošnik)	101
DEMOS (12/87, Gošnik)	105
LETA ODLOČITEV (01/88, Rezman)	108
V SPOMIN (01/88, Gošnik)	112
NAZAJ V PRIHODNOST (01/88, Gošnik)	115
TRETJE OKO (02/88, Rezman)	118
OSTALO (02/88, Rezman)	120
ZARDEVANJE (03/88, Gošnik)	122
VELUNJSKI GRABEN V NAŠIH SRCIH (03/88, Gošnik)	126
ZAKLADI ŠALEŠKE DOLINE (04/88, Gošnik)	130

FIGE V ŽEPIH (04/88, Gošnik)	133
EKOLOŠKO BUDNA JAVNOST (05/88, Gošnik)	138
FOLKLORA V EKOLOGIJI (05/88, Rezman)	140
NAŠ ČUDEZ (06/88, Gošnik)	142
V TAKTU POLKE (07/88, Gošnik)	145
STOJE SPATI (09/88, Gošnik)	149
KAČJI PIK (10/88, Gošnik)	152
ATOMI SO RAZKLANI (10/88, Rezman)	156
ASFALTN O MASLO (10/88, Rezman)	159
OD VSTAJE DO ZMAGE (12/88, Rezman)	162
NUKLEARNI BRANKO MIKULIĆ (01/89, Gošnik)	164
ČUDEŽNA VREČKA (01/89, Rezman)	167
NA SMETIŠČU ZGODOVINE (02/89, Gošnik)	169
ENERGETSKI MOLK OB KULTURNEM PRAZNIKU (02/89, Gošnik)	173
IZTREBLJANJE VASI (02/89, Rezman)	175

III. NA HRBTIH SIROMAKOV 179

TREZNA GLAVA (08/87, Gošnik)	181
NAZAJ V GOSTILNE (01/88, Gošnik)	184
TVOJ MIR (03/88, Rezman)	187
PATOLOGIJA OBČINSKEGA UMA (05/88, Gošnik)	189
KRUHA ALI IGER (06/88, Gošnik)	193
STOLP NAŠIH NEUMNOSTI (06/88, Rezman)	197
SVOBODA (07/88, Rezman)	200
PSA ČELNO TRČILA (07/88, Gošnik)	203
TURISTIČNA FATAMORGANA (07/88, Rezman)	205
GOVOR NEZAVEDNEGA OB ROŠKI OFENZIVI (08/88, Gošnik)	208
NEOPOREČNA AKTIVNOST (08/88, Gošnik)	211
PRISLUŠKOVALNI STAMPEDO (11/88, Gošnik)	215
KOMU ZVONI? (11/88, Rezman)	218
jaIGOR jaBAVČAR (12/88, Gošnik)	220
PLES VAMPIRJEV (01/89, Rezman)	223
NA HRBTIH SIROMAKOV (03/89, Rezman)	225
ZDAJ GRE ZARES (03/89, Gošnik)	228
SLOBODO! (03/89, Gošnik)	231
PISMO DRUGARU V LJUBLJANA (03/89, Gošnik)	233
MINUTA ZGODOVINE (03/89, Rezman)	235
DRUGA SMRT JOSIPA BROZA (04/89, Gošnik)	237

IV. ZAGOVOR 241

Zbirka Šaleški razgledi 4

Izdal: *Kulturni center Ivan Napotnik*

Titovo Velenje

Zanj: *Vlado Vrbič*

Uredil: *Lane Gošnik*

Oblikoval: *Stane Hafner*

Lektorirala: *Danica Ževart*

Fotografije: *Foto klub Zrno*

Tisk: *Grafika Prevalje*

Naklada: *800 izvodov*

*po mnenju Republiškega komiteja za kulturo št. 4210-
118/83 z dne 28. 3. 1984 je knjiga oproščena temeljnega in
posebnega davka od prometa proizvodov*

Doslej izšlo v zbirki:

Zbornik muzeja Velenje

**Prispevki k zgodovini Šaleške
doline – zbornik**

Ivan Stopar, Velenjski grad
– Separatni odtis

Škale

Vane Gošnik & Peter Rezman,
Dvignjeni zastor

V pripravi:

Antologija šaleškega pesništva

OSREDNJA KNJIŽNICA CELJE

68854/4

1119900098/0Š

KULTURNI
CENTER
IVAN
NAPOTNIK
VELENJE